Ephemerides Sacrarum Disciplinarum Facultatis Theologicae-Philosophicae in Universitate Vytauti Magni Kaunae

SOTER

Religijos mokslų laikraštis

XIII METAI 1937 Nr. 1 (24)

Leidžia Vytauto Didžiojo Universiteto Teologijos-Filosofijos Fakulteto Teologijos Skyrius

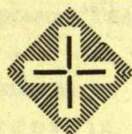
Turinys — Summarium

Biblijografija

Ephemerides Sacrarum Disciplinarum Facultatis Theologicae-Philosophicae in Universitate Vytauti Magni Kaunae

S O T E R

Religijos mokslų laikraštis

XIII METAI 1937 Nr. 1 (24)

Leidžia Vytauto Didžiojo Universiteto Teologijos-Filosofijos Fakulteto Teologijos Skyrius

Dr. P. Malakauskis

III. Laidojimas[1])

(De sepultura)

1. Laidojimo apibrėžimas ir padalinimas

1. Bažnytinių teisių depozityviniuose šaltiniuose bažnytinis laidojimas įvairiai suprantamas. Kartais jis reiškia laidojimo vietą[2]), kartais laidojimo pamaldas ar šventas apeigas[3]) ir kartais teisę palaidoti šventoje vietoje[4]).

Kan. 1204 į bažnytines laidotuves įeina trys dalykai, būtent, kūno nugabenimas į bažnyčią, laidotuvių pamaldos bažnyčioje ir palaidojimas teisiai paskirtoje laidojimo vietoje. Tai bažnytinis laidojimas formaline prasme. Jis Kodekse I. C. vadinamas techniniu terminu — „sepultura ecclesiastica[5]). Bažnytinis laidojimas materijaline prasme Kodekse I. C. įprastai vadinamas „sepultura", arba laidojimu[6]). Ta prasme bažnytinis laidojimas suprantamas taip pat liturgikoje.

2. Bažnytinis laidojimas skirstomas:

1) Vietos atžvilgiu — p a r a p i n i s, p a s i r e n k a m a s ir š e i m i n i s. Tai priklauso nuo to, ar bažnytiniu būdu laidojama parapinėse ar pasirinktose kapinėse ar šeiminiame kape.

2) Apeigų atžvilgiu — i š k i l m i n g a s ir paprastas. Pirmasis yra tada, kai laidojama su visomis bažnytinėmis apeigomis ar dar labiau iškilmingai, pvz., su katafaliu. Antrasis — kai praleidžiamos kai kurios apeigos, pvz., laidojama be mišių, kunigas kūno nelydi į kapines ir t. t.

3) Teisių atžvilgiu — teisė palaidoti (ius tumulandi), teisė laikyti laidotuvių pamaldas (ius funerandi) ir teisė kūną lydėti į kapines ar laidojimo vietą (ius associandi arba conducendi).

---

[1]) Pradžia „Soter", 1 (1936) 3—54.
[2]) C. 3, X, *de sepulturis,* III, 28.
[3]) C. 105, C. I, q. 1.
[4]) C. 2, *de sepulturis,* III, 7, in Clem.
[5]) Plg. kan. 1214, 1229—1241, 2339.
[6]) Plg. kan. 1172, § 1, nr. 4, 1175, 1218, §§ 2—3, 1228, 1229, 1231, § 2.

2. Istorija

Iš pat pradžių žmonių lavonai laidojami: iš kur žmogus paimtas, ten ir grąžinamas.

Mažne visos senovės, net barbariškiausios tautos palikti nelaidotą lavoną laikė nežmonišku dalyku. Net didžiausią priešą uždrausti ar neleisti palaidoti buvo laikoma blogu.

Religinė šviesa laidojimą apipynė šventomis apeigomis, ką galutinai suformavo ir užbaigė krikščionių tikyba.

Krikščionys nuo pat pirmųjų dienų laidojo numirusių kūnus. Tai rodo daug Šv. Rašto N. Įstatymo vietų. Pvz., Jono evangelijoje parašyta, jog Lozorius esąs palaidotas[7]); Apaštalų Darbuose pasakyta, jog Ananijas ir Safira esą palaidoti[8]) ir t. t. Pats Kristus buvo palaidotas[9]).

Iš pradžių krikščionių laidojimo išorinė forma nedaug tesiskyrė nuo žydų laidojimo. Bet po trupučiuką vis kitėjo ir pritaikinama Kristaus doktrinai ir krikščionių mokslo dvasiai.

Jau nuo pat pradžių krikščionys kūnus laidodavo su religinėmis apeigomis. Jie laidodami melsdavosi ir giedodavo giesmes. Giedodavo kai kurias psalmes, kas ir sinagogoje buvo daroma. Skaitydavo Šv. Rašto tekstus, labiausiai tuos, kurie kalba apie pomirtinį gyvenimą ir kūnų prisikėlimą iš numirusių. Buvo laikomos mišios[10]).

Viduriniais amžiais gimė ekzekvijos arba „officium defunctorum". Tik gerai nežinoma, kas ir kuomet jas sugalvojo. Pasak vienų, „officium defunctorum" kilęs VIII amž. Romoje[11]). Pasak kitų, tai esą niekuo neparemta[12]). Bet IX amž. „officium defunctorum" tikrai jau minimas[13]).

Žydai ir pagonys laidojimą laikė privatiniu šeimos dalyku. Krikščionys jį laikė visuomeniniu, visos savo bendruomenės reikalu. Laidotuvėse dalyvaudavo kunigas. Jis atstovavo krikščionių bendruomenei.

Pirmaisiais krikščionių amžiais laidojimas buvo laikomas krikščioniška labdarybe. Todėl buvo veltui laidojama. Šv. tėvas Grigalius Did. pažymėtai uždraudė imti bet kokį atlyginimą už laidojimą. Tai įdėta Gratiano Dekrete[14]). Tai taip pat uždraudė Hincmarus Reims. (IX amž.)[15]), Tribūr'o sin. (895) c. 16 ir šv. tėvas Eugenius II. Vysk. Riculfas (889)

---

[7]) 11, 17.

[8]) 5, 6 ir 10.

[9]) Jon. 19, 40—42.

[10]) Ruland, Die Geschichte der kirchlichen Leichenfeier, Regenburg 1901, 46.

[11]) Batifol, Histoire du Bréviaire Romain, Paris 1893, 191.

[12]) Bäumer, Geschichte des Breviers, 1895, 330.

[13]) Amalarius Metensis, De ordine antiphonarii, c. 65, žr. Migne, P. L., 105, 1306.

[14]) C. 12, C. XIII, q. 2.

[15]) Capitularia, c. 12.

uždraudė priiminėti net dovanas už laidojimą[16]). Kalbamieji draudimai paskiau nekartą buvo atkartoti. Tai, pvz., padarė Laterano IV sus. (1215) c. 66[17]). Bet gyvenimas, kaip dažnai atsitinka, nuėjo kitu keliu. Be kitko, germanų tautose gimė įprotis laidojant šį tą duoti ir tai buvo laikoma net girtinu dalyku[18]). Kartagos sus. IV (398) kan. 95 net išleido ekskomuniką už atsisakymą ir kliudymą duoti aukų Bažnyčiai laidojant[19]). Ilgainiui laidotuvių aukas pradėta laikyti klebono įplaukomis. Vėliau vyskupai įgijo teisę nutarti laidojimo taksą. Šv. tėvas Inocentas XI išleido kai kurias laidotuvių taksų normas ir sen. Rituale Romanum paskelbtas bendras dėsnis, kad klebonai ir kiti kunigai už laidojimą teimtų pagal diecezinę taksą[20]). Šiuo reikalu dar kalbėjo Kongregacija Concilii 1660 m. lapkr. mėn. 13 dien., 1710 m. geg. mėn. 22 dien. ir 1711 m. geg. mėn. 2 dien. Tridento sus. išleido parapinės laidotuvių dalies dekretą „Quarta funeralium", kuriuo, svetimoje parapijoje neteisiai laidojant, ketvirtoji dalis laidotuvių įplaukų turėjo būti atiduota katedros ar parapijos bažnyčiai[21]).

Laidojimo istorijoje daug kivirčų kilo tarp klebonų su kits kitu ir tarp klebonų ir vienuolių. Čion nekartą gavo įsikišti Apaštališkasis Sostas[22]).

Bragos sin. (563) kan. 16—17 uždraudė krikščioniškai laidoti katechumenus ir už didelius nusikaltimus nuteistus krikščionis. Korpuse I. C. aiškiai uždrausta bažnytiniu būdu laidoti netikėlius[23]), eretikus ir jų sekėjus[24]), atskalūnus ir tikėjimo apostatus[25]), ekskomunikuotus ir įvardytai interdiktuotus[26]), nusižudėlius[27]) duelantus[28]) ir t. t.

Per kryžiaus karus buvo įprasta nuvirinti lavono mėsą ir tik kaulus parvežti į tėvynę. Tai šv. tėvas Bonifacas VIII griežtai uždraudė, neklausos pačiu įvykiu įkrisdavo į ekskomuniką ir tokio kūno, arba griaučių nebuvo galima bažnytiniu būdu palaidoti[29]).

Žemaičių vysk. Karpis išleido raštą, kuriuo tėvas išrenka kapines vaikams ir ponas savo mažamečiams tarnams. Žemaičių II (1636) ir VII sin.

[16]) Plg. H. Insadowski, Kościelne prawo pogrzebowe, 7, 49.

[17]) C. 42, X, *de simonia,* V, 3.

[18]) C. 42, X, *de simonia,* V, 3.

[19]) C. 9, C. XIII, q. 2.

[20]) Rituale Rom., tit. VI, c. 1, *de exsequiis,* n. 9.

[21]) Sess. XXV, *de ref.,* c. 13.

[22]) C. 10, X, *de sepulturis,* III, 28; c. 1, *de sepulturis,* III, 12, in VI°; c. 2, *de sepulturis,* III, 7, in Clem.; c. 2, *de sepulturis,* III, 6, in Extravag. com.

[23]) C. 18, D. I, de cons.

[24]) C. 8, X, *de haereticis,* V, 7; c. 2, *de haereticis,* V, 2, in VI°.

[25]) C. 3, C. XXIV, q. 2.

[26]) C. 12, X, *de sepulturis,* III, 28; c. 1, *de sepulturis,* III, 7, in Clem.

[27]) C. 11, X, *de sepulturis,* III, 28.

[28]) C. 1, 2, X, *de homicidio voluntario vel casuali,* V, 13.

[29]) Const. „Detestandae feritatis", 18 febr. 1299; c. 1, *de depulturis,* III, 6, in Extravag. com.

(1752) įsakė paskelbti provincinių susirinkimų išleistus 40 dienų atlaidus už laidojimąsi parapijos bažnyčioje ar jos šventoriuje. Žemaičių VII sin. (1752) išleido piniginę bausmę (1 griviną) už laidojimą svetimo parapijiečio, lengvai galint jį palaidoti jo parapijoje.

XVIII amž. pasaulinė valdžia pradeda sanitariniais sumetimais leisti įvairius laidojimo įsakymus. Pirmasis tai padarė imp. Juozapas II. Prancūzijos karalius 1776 m. išleido ediktą, kuriuo įsakyta visoje Prancūzijoje kapines perkelti už miestų. Tai padaryta, pirma susitarus su Paryžiaus dvasiškiais. Net visa ta iniciatyva priklauso dvasiškiams. Kalbamasis ediktas buvo išverstas lenkiškai ir taip pat paskelbtas Lenkijoje. Tai padaryta tam, kad lengviau būtų galima įgyvendinti jo idėją Lenkijos valstybėje. Napoleonas 1804 m. visai uždraudė laidoti bažnyčiose ir įsakė steigti kapines už miestų. 1808 m. Bavarijoje uždrausta laidoti bažnyčiose. Visa tai sutiko su pačios Bažnyčios kalbamųjų laikų dvasia, nusistatymu ir t. t. Šiam dalykui Bažnyčia, galima sakyti, pritarė.

3. Bažnyčios ir valstybės teisės į laidojimą

1. Bažnyčios dalykas yra tvarkyti visą bažnytinį laidojimą.

Bažnyčia tvarko tikinčiųjų kūnų eksportavimą iš namų, lydėjimą į bažnyčią ir nulydėjimą į laidojimo vietą. Ji nutaria visas laidojimo apeigas ir pamaldas.

Bažnyčia išleidžia kapinių pašventimo apeigas.

Bažnyčia pasako, kas laidotinas ir ko negalima laidoti bažnytiniu būdu, šventoje vietoje ir t. t.

Kad Bažnyčios dalykas yra tvarkyti bažnytinį laidojimą, įrodo štai kas:

1) Bažnytinis laidojimas yra šventas ir religinis dalykas. Šventus ir religinius dalykus tvarko Bažnyčia.

2) Visas bažnytinis laidojimas apipintas šventomis apeigomis, maldomis ir t. t. Šventas apeigas tvarkyti yra Bažnyčios dalykas.

3) Kas išdrįs nepripažinti kulto laisvės? Bažnytinis laidojimas įeina į kultą. O kulto reikalai priklauso Bažnyčios sričiai.

4) Bažnyčia nuo žilos senovės tvarko tikinčiųjų laidojimą. Tas darbas gerai atliekamas. Ilga ir sėkminga praktika negali už save nekalbėti, turi būti respektuojama.

Be to, bažnytinį laidojimą tvarkyti tėra vienos Bažnyčios dalykas. Niekas kitas negali kištis į šį reikalą. Pamatas yra tas, kad bažnytinis laidojimas yra šventas, liturginis. O tokius dalykus tvarkyti tegali tokia įstaiga, kuri pati yra šventa, šventos prigimties. Tokia yra Bažnyčia.

2. Valstybė gali tvarkyti nekrikštytųjų laidojimą. Pamatas — laidojimas yra visuomeninis reikalas, o šie reikalai priklauso taip pat visuomeninei valdžiai. Šiuo atveju tik valstybė tėra kompetentinga. Be to, valstybė gali tvar-

kyti laidojimą tų asmenų, kuriuos Bažnyčia atsisako bažnytiniu būdu laidoti. Tai gali daryti iš humaniškumo ir gyvo reikalo.

Praktikoje laidojimą tvarkyti geriausia palikti atskiroms konfesijoms. Valstybė į laidojimą beturėtų įsikišti tada, kai kas būtų daroma prieš prigimtinę ar pozityvines Dievo teises.

Galop, valstybė gali išleisti viešosios higienos ir visuomeninės tvarkos laidojimo taisykles, įsakymus, įstatymus. Ji gali, pvz., epidemijos metu uždrausti nešti lavonus į bažnyčią; gali įsakyti lavonų iš vienos vietos į kitą perkėlimo normas, mirusių registraciją ir t. t. Tai valstybės srities objektai.

4. Įsakymas laidoti lavonus

1. Tikinčiųjų kūnai turi būti laidotinai laidojami. Tas įsakymas yra apaštališkųjų paduotųjų teisių[30]). Jį patvirtino taip pat Kodeksas I. C., nes kan. 1203, § 1 pasakyta: „Tikinčiųjų numirusių kūnai palaidotini ir pasmerkta yra jų kremacija“[31]).

Laidojimą galima suprasti griežtąja ir platesne prasme. Pirmasis — laidojimas žemėje, įkasimas į žemę. Antrasis — laidojimas žemėje ir nežemėje, būtent, padėjimas kūno su karstu kurioje tinkamoje vietoje, pvz., bažnyčios rūsyje, kape.ir koplyčioje, įmūrijimas šventos vietos sienoje ir t. t.

Katalikų laidojimo įsakymą galima suprasti ne tik griežtąja, bet taip pat platesne prasme. Tik pirmasis būdas senesnis, įprastesnis ir labiau sutinka su daiktų prigimtimi, nes kūnas grąžinamas į žemę, iš kurios buvo paimtas. Antrasis būdas retesnis ir jaunesnis. Jis, tiesa, seniau buvo draudžiamas — buvo uždrausta karstus statyti žemės viršuje, reikėjo įleisti į žemę. Apie tai kalbėjau anksčiau. Bet jau senokai daugelyje vietų įsivyravo priešingas įprotis. Jo Kodeksas I. C. nepasmerkė. Todėl galima jo laikytis — įprotis geriausias įstatymų aiškintojas. Tik bažnyčiose laidojamas kūnas ar jo karstas negali kyšoti iš po grindų, būti išsikišęs, negali būti padėtas aukščiau grindų — čia kūną negalima padėti žemės viršuje. Išimtis — šv. tėvo kūnas.

Įsakymas laidotinai laidoti tikinčiųjų kūnus yra griežtas — didelė priedermė. Tai rodo bažnytinė tradicija, įprotis, Kodekso I. C. griežtas įsakymas ir bažnytinės bausmės už jo nesilaikymą ir įsakymą save sudeginti[32]).

Laidojimo įsakymas saisto gentis, gimines, svainius, artimus asmenis ir net svetimus. Saisto ta eile, kuria čia parašyta. Iš kalbamųjų asmenų laidoti turi pirmiausia artimiausi gentys, pvz., tėvai savo vaikus, vaikai savo tėvus,

---

[30]) Plg. F. Cavagnis, Institutiones iuris publici ecclesiastici[4], Romae 1906, II n. 302; F. Many, Praelectiones de locis sacris, Parisiis 1904, 211; T. M. a Coronata, De locis et temporibus sacris, n. 129.

[31]) „Fidelium defunctorum corpora sepelienda sunt, reprobata eorundem crematione“.

[32]) Plg. kan. 1203, § 2, 1240, § 1, nr. 5.

vyras žmoną, žmona vyrą, broliai brolius ir t. t. Nesant artimesnių giminių, eina tolimesnės giminės. Nesant nė jų, palaidoti turi net svetimi — svetimi taip pat artimesni ir paskui tolimesni asmenys. Čia dar žiūrėtina testamento, paveldėjimo, valstybinių įstatymų ir t. t. Tai prigimtinės teisės ir artimo meilės įsakymo dėsniai.

Palaidoti reikia net didžiausius priešus, niekšus ir visuomenės atmatas. Juo labiau niekas neturi teisės uždrausti palaidoti numirėlio. To padaryti negalima net už jokius nusikaltimus ir t. t. Tai taip pat prigimtinės teisės dalykas. Todėl ir Antigonė nepaklausė karaliaus Kreon'o griežčiausio uždraudimo laidoti jos brolio Polikon'o kūną ir drąsiai neteisingam draudėjui drožia į akis: „Aš nemanau, kad Tavo įsakymai būtų buvę tiek svarbūs, jog tu, žmogau, galėtumi sulaužyti nerašytinius ir amžinus įstatymus. Ne vakar ir ne šiandien jie išleisti. Ne; jie yra visados ir niekas nežino jų pradžios. Dėl jų aš ir nedrįsau klausyti tavęs ir neklausyti dievų"[33]). Kas nesijaudina, skaitydamas šį įvykį, didvyrišką ir teisingą moteries drąsą!

Bažnyčios griežtas įsakymas laidotinai palaidoti numirusių kūnus vis dėlto nėra absoliutus; nėra toks, jog plyš truks — vis vien turi būti taip, ne kitaip padaryta. Ne; nepaprastais kuriais atvejais, kai visuomenės gerovės motyvai ko kito tikrai reikalauja ar tam tikrose aplinkybėse negalima įprastu būdu palaidoti, galima ir kitaip laidoti lavonus. Tokių atvejų, tiesa, nedaug tėra, bet vis dėlto jų gali būti. Pavyzdžiais gali eiti miręs jūrose ir labai daug kritusių karo lauke. Pirmuoju atveju lavonus galima stačiai sumesti į vandenis, o antruoju net sudeginti ir t. t. Bet pažymėtina, kad net per Didįjį karą užmuštųjų kareivių nedeginta, bet laidota. Tai reikšminga.

2. Ne tuoj numirus laidotina. Tai daryti tegalima, kai tikrai sužinoma reali mirtis[34]).

Tikrą mirimą sužinoti galima iš tam tikrų ženklų. Tikriausias mirimo įrodymas, galima sakyti, tėra puvimas. Bet visa bėda, kad tai nemalonus reiškinys ir kažkaip koktu laukti tos stadijos. Atbulai, kūno jautrumo nustojimas, liovimasis alsuoti, sustojimas širdies plakimo ir kūno stingimas nėra tikri liudytojai, jog žmogaus siela jau nukeliavusi į dausas. Tai labiausiai pasakytina apie staigiai mirusius. Taip, žmogus gali įkristi į letargą, tik apmirti, bet nenumirti. Be to, staigiai miręs gali gyventi dar kelias ar keliolika valandų ir net per ištisas dienas. Tai atsimintina. Todėl, bent abejojant, reikia kreiptis į gydytoją.

Greito laidojimo draudimo pamatas yra bijojimasis, gink Dieve, palaidoti gyvą žmogų. Tai būtų baisiausia tragedija. Tai būtų nužudymas žmogaus. Be to, šiek tiek palaikyti numirusį verčia pati pagarba velionies. Kas nenori bent dar kelias valandas pasižiūrėti į brangų ir mylimą savo asmenį,

---

[33]) S o p h o k l e s, Antigonė, eil. 446—460.

[34]) Kan. 1213.

su juo pabūti, jį dar palaikyti pas save? Reikia leisti ir gyviesiems priverkti bent vieną ašarinę, nubėgti ašaroms — bus lengviau.

Girtinos yra dalinės bažnytinės kai kurios teisės, kuriomis precizyviai pažymimas lavono laidojimo termino minimumas. Pvz., Medininkų arba Žemaičių VII diecezinis sinodas (1752) buvo išleidęs šį įsakymą: „Jei kas mirė iš ligos, tai lavoną palaidoti galima po dvylikos valandų; jei mirė staigiai ar nelaimingai, tai daryti tegalima po dvidešimties keturių valandų"[35]). Taip pat tikslūs yra Lietuvos valstybės laidojimo įstatymai, kuriuos žr. žemiau. Atbulai, nieku gyvu negalima pateisinti žydų įpratimo lig šiltą lavoną laidoti.

5. Bažnytinių laidotuvių pasyvus subjektas

1. Kiekvienas žmogus turi teisę būti palaidotas. Tai prigimtinė teisė. Tos teisės niekas negali atimti. Jos net pats žmogus negali atsisakyti. Taip pat krikščionys turi teisę būti bažnytiniu būdu palaidoti. Tos teisės niekas negali atsisakyti. Negali nė testamente ar kitu būdu įsakyti save mirusį palaidoti nebažnytiniu būdu, uždrausti bažnytiniu būdu palaidoti. Jei tai būtų padaryta, tai toks noras, valia, pareiškimas savaime laikomas jokiu, netikru[36]). Mat, tai bloga, o blogo vykdyti negalima.

Tegalima pareikšti norą ar įsakyti paprastai, neiškilmingai palaidoti. Iškilmingas laidojimas — liuksus, o be liukso galima gyventi.

Juo labiau bažnytiniu būdu nelaidoti negali velionies gentys, giminės, draugai, įpėdiniai ir t. t.[37]) Tai būtų numirusio teisės didelis įžeidimas.

Bažnytinių laidotuvių išimtis — kuriems Bažnyčios draudžiama[38]). Čia Bažnyčia atsisako ar draudžia ne šiaip jau palaidoti. To dalyko daryti, žinoma, negalėtų. Čia Bažnyčia tik atsisako ir draudžia savotišku, bažnytiniu būdu palaidoti. Tai, aišku, gali padaryti, nes bažnytines laidotuves sudaro religinės apeigos, pačios Bažnyčios išleistos. Su savo dalykais visaip galima elgtis. Nuo galėjimo ar turėjimo teisės ką daryti artimiausias kelias prie fakto. Bažnyčia ir iš tiesų draudžia kai kuriuos bažnytiniu būdu laidoti. Tai tie, kurie visai dar neturi ryšių su Bažnyčia, žymiai sutraukė tuos ryšius ar dėl savo nedorų darbų, elgesio pasidarė neverti šventų laidotuvių. Pirmieji — nekrikštyti. Antrieji — mažne visi eretikai, atskalūnai ir tikėjimo apostatai. Tretieji — kai kurie nusidėjėliai ir nusikaltėliai.

---

[35]) Sess. II, c. IV, n. XI: „Potest cadaver terrae mandari intra horas duodecim, si mortem oppetierit quis ex morbo, sin repentino casu, aut violento, nonnisi post lapsum viginti quatuor horarum".

[36]) FV. Wernz-Vidal, Jus canonicum, IV n. 585 išn. 34.

[37]) S. C. C., *Sancti Severi*, 12 ian. 1924.

[38]) Kan. 1239, § 3.

2. In specie, bažnytiniu būdu laidoti draudžiama arba negali eiti ir neina bažnytinių laidotuvių pasyviais subjektais štai kurie asmenys:

1) Kan. 1239, § 1: „Bažnytiniu būdu negalima laidoti tų, kurie nekrikštyti mirė"[39]). Tai žydai, magometonys, pagonys ir t. t. Mat, krikštas yra durys, pro kurias įeinama į Bažnyčią. Krikštu žmogus įstoja, įsirašo į Bažnyčios narius, tampa Bažnyčios nariu ir tuo pačiu jau gali naudotis bažnytinėmis teisėmis, sakramentais, sakramentalijomis, malonėmis, maldomis, apeigomis ir t. t. Todėl nekrikštytam tebėra uždarytas visas bažnytinis iždas.

Bažnytiniu būdu laidoti tegalima tikrai pakrikštytą. Tai savaime aišku. Bet abejojant krikšto tikrumu ar įvykiu, vis dėlto nedraudžiama bažnytiniu būdu palaidoti. Tai leidžiama dėl to, kad bažnytinis laidojimas, siaurinąs kitų teises, turi būti griežtai aiškinamas. Todėl abejojamu atveju kiekvienas juridiškai laikytinas pakrikštytu.

Savaime taip pat draudžiama bažnytiniu būdu laidoti net katalikų nekrikštytus vaikus. Bet praktika vis dėlto yra šiek tiek minkštesnė, švelnesnė tiems vaikams, kurie miršta drauge su motina — drauge laidojami[40]).

Nekrikštytųjų viena tėra tikra išimtis — tie katechumenai, kurie visai nekaltai nesuskubo nusiplauti krikšto vandeniu, nes kan. 1239, § 2: „Tie katechumenai, kurie visai nekaltai nepakrikštyti mirtų, priskaitytini yra prie pakrikštytų"[41]). Mat, jie, norėdami ir rengdamiesi krikštytis, laikomi pakrikštytais ugniniu krikštu (baptismo flaminis).

2) Kan. 1240, § 1, nr. 1: „Žinomi krikščionių tikėjimo apostatai ir žinomai įstoję į eretikų ar atskalūnų tikybos ar masonų sektą ir kitą kurią tos pačios rūšies draugiją"[42]).

Tikėjimo apostatais vadinami tie, kurie pakrikštyti visai metė krikščionių tikybą. Nesvarbu, kur jie dingo, būtent, ar įstojo ar ne į kurią nekrikščionių tikybą. Todėl tikėjimo apostatas yra, pvz., tas krikščionis, kuris virto stabmeldžiu, žydu, budistu, islamo sekėju, religiniu skeptiku, atejistu, pantejistu, laisvamaniu, teosofu, modernistu ir t. t. Tas pat pasakytina apie tuos, kurie neigia Dievo apreiškimo buvimą. Čion įeina net tie, kurie bent žodžiu ar veiksmu parodo, jog esą visai atsipalaidavę nuo krikščionių tikybos, pvz., testamente įsakė save civiliniu arba pasauliniu būdu palaidoti, sudeginti savo lavoną ir t. t.

Bažnytinių laidotuvių tenustoja tie tikėjimo apostatai, kurie yra žinomi — žinomi teisių ar įvykio žinojimu (notorii notorietate iuris et notorii

---

[39]) „Ad sepulturam ecclesiasticam non sunt admittendi qui sine baptismo decesserunt".

[40]) Fr. Wernz-Vidal P., Ius canonicum, IV n. 586.

[41]) „Catechumeni qui nulla sua culpa sine baptismo moriantur, baptizatis accensendi sunt".

[42]) „Notorii apostatae a christiana fide, aut sectae haereticae vel schismaticae aut sectae massonicae aliisve eiusdem generis societatibus notorie addicti".

notorietate facti). Žinomas — kai viešai žinomas įvykis ir kaltumas. Žinomas teisių žinojimu — kai kompetentingas teisėjas (pasaulinis ar bažnytinis) nutaria ir jo sprendimas įsiteisėja ar nusikaltėlis prisipažino teisme[43]). Žinomas įvykio žinojimu — kai viešai žinoma ir įvyko tokiose aplinkybėse, jog niekaip negalima dalyko paslėpti, juridiškai išsiteisinti[44]).

Atbulai, galima bažnytiniu būdu palaidoti slaptus ar nežinomus tikėjimo apostatus.

Dar pažymėtina tai, kad nuo tikėjimo apostatų reikia skirti aukštųjų šventimų ir vienuolių apostatus. Tai tie, kurie neteisiai metė aukštuosius šventimus ir sugrįžo į pasaulinį luomą ar respektyviai neteisiai išstojo iš vienuolijos. Jie savaime neįeina į kalbamąjį draudimą.

Eretikai yra tie, kurie pakrikštyti užsispyrę neigia kurią tiesą, apreikštą ir įdėtą Šv. Rašte ar esančią Tradicijoje ir Bažnyčios iškilmingai ar paprastai ar visuotine magisterija paskelbtą tikėti, kas lotyniškai vadinasi tikėtina „fide divina et catholica". Čion įeina taip pat tie, kurie anokią tiesa pozityviai abejoja[45]).

Atskalūnais vadinami tie, kurie pakrikštyti atsisako priklausyti šv. tėvo ar bendrauti su Bažnyčios nariais. Atsisako priklausyti šv. tėvo — Bažnyčios galvos. Atsisako bendrauti su Bažnyčios nariais — įkūria savo katalikų tikybą ar prisideda ar įstoja į jau esančią kurią atskalūnų bažnyčią.

Negalima nepažymėti nė to, kad kraštutinis liberalizmas yra taip pat tikėjimo apostazija ,o vad. mitiguotasis liberalizmas — erezija ar respektyviai atskala. Be to, visiškas arba šiandieninis socializmas objektyviai yra erezija ar respektyviai atskala[46]).

Bažnytiniu būdu laidoti draudžiama tuos eretikus ir atskalūnus, kurie yra iš tiesų įstoję ar įsirašę į eretikų ar atskalūnų tikybą. Be to, įstojimas turi būti žinomas. Atbulai, čia savaime neįeina tie eretikai ir atskalūnai, kurie tėra atmetę kurią Bažnyčios dogmatiškai tikėtiną tiesą, pvz., stačiai žodžiu ar raštu paneigę. Neįeina nė tie, kurie tėra nežinomai įstoję į kurią eretikų ar atskalūnų tikybą, sektą.

Kas yra masonai, jų ložės, draugijos, visiems gerai žinoma. Bažnytiniu būdu laidoti tenegalima tų, kurie žinomai priklauso masonų draugijai. Atbulai, nors slapti masonai tokie pat baisūs, bet čion vis dėlto neįskaitomi. Tai tvirtinu, laikydamasis įstatymo raidės.

Kitos „tos pačios rūšies" draugijos yra tos, kurios yra panašios į masonų draugijas. Tai tos draugijos, kurios yra slaptos, t. y. turi slaptas konsti-

---

[43]) Kan. 2197, nr. 2.

[44]) Kan. 2197, nr. 3.

[45]) Plg. kan. 1323, § 1.

[46]) Žr. P. Malakauskis, Baudžiamosios teisės[2], Kaunas 1934, nr. 141.

tucijas ar įstatus ir slaptus vadus, ir daro sąmokslus prieš pačią Bažnyčią, teisią Jos vyriausybę ir konstituciją ar prieš teisias savo ar svetimų valstybių vyriausybes, pvz., nihilistai ir anarchistai. Pasak kai kurių, čion įeinančios taip pat tikrų socialistų draugijos[47]). Tai kiti neigia[48]). Paskutinioji nuomonė teoriškai teisinga, nes socialistų draugijos savaime nėra slaptos. Praktikoje reikia žiūrėti į atskirų draugijų fizijonomiją.

Kalbamųjų draugijų narius bažnytiniu būdu laidoti taip pat tedraudžiama tuos, kurie žinomai yra įstoję į draugiją. Atbulai, šis draudimas neliečia slaptų narių.

3) Kan. 1240, § 1, nr. 2: „Ekskomunikuoti ar interdiktuoti po pasmerkiamojo ar paskelbiamojo sprendimo"[49]). Tai tie, kuriuos kompetentingas vyresnysis ar dvasinis tribunolas nubaudė ekskomunika ar asmeniniu interdiktu už bažnytinius nusikaltimus. Tai pasmerkiamasis sprendimas. Be to, kalbamosios kategorijos yra taip pat tie asmenys, kurie pačiu įvykiu įkrito į ekskomuniką ar asmeninį interdiktą, ir tai dvasinis tribunolas paskelbė. Tai paskelbiamasis sprendimas. Atbulai, bažnytiniu būdu laidoti nedraudžiama pačiu įvykiu ekskomunikuotų ar asmeniniu būdu interdiktuotų iki dvasinio tribunolo paskelbimo, paskelbiamojo sprendimo. Galop, bažnytiniu būdu laidoti draudžiama vengtinius ekskomunikuotus. Jų, tiesa, neminimą mūsų kanone. Bet juos čion turime įskaityti dėl to, kad vengtinė ekskomunika pačiu įvykiu teužsitraukiama vienu atveju, būtent, fiziškai įžeidus šv. tėvą, ir šį bausmė yra kur kas didesnė, nekaip paprastą ekskomuniką, ir todėl tokių ekskomunikuotų juo labiau negalima bažnytiniu būdu laidoti. Tai taip pat matome iš kan. 1242, kuriuo įsakyta atkasti to „vengtinio ekskomunikuoto lavoną, kuris buvo palaidotas šventoje vietoje prieš kanonų draudimą"[50]).

4) Kan. 1240, § 1, nr. 3: „Kurie būtų sąmoningai nusižudę"[51]).

Nesvarbu, kaip nusižudyta, pvz., nusišauta, nusidurta, pasipjauta, pasismaugta, pasikarta, nusinuodyta ir t. t. Bet nusižudyta turi būti sąmoningai, t. y. laisvai, tyčia ir apgalvotai, nes tada žmogus teatsako už savo veiksmus. Atbulai, galima bažnytiniu būdu palaidoti tuos, kurie nusižudė n e t y č i a, nenorėdami, neapgalvotai, iš proto ligos, neurastenijos ir t. t. Bet tai turi būti įrodyta tikėtinais liudytojais ir ligos atveju gydytojo liudijimu, nes kiekvienas žmogus laikytinas sąmoningu ir sveiku, iki priešinga įrodoma. Be to, mirtis turi kilti iš nusižudomojo veiksmo. Atbulai, galima bažnytiniu

---

[47]) Pvz., P. M. a C o r o n a t a, De locis et temporibus sacris, n. 258.

[48]) Pvz., D e M e e s t e r, Iuris canonici et iuris canonico-civilis compendium, Brugis 1926, III n. 1232.

[49]) „Excommunicati vel interdicti post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam".

[50]) „Cadaver excommunicati vitandi qui, contra canonum statuta, sepulturam in loco sacro obtinuit".

[51]) „Qui se ipsi occiderint deliberato consilio".

būdu palaidoti tą, kuris iš kitos priežasties mirė, pvz., iš gydytojo neatsargumo, nepraktiškumo ir t. t. Bet ir tai turi būti įrodyta. Galop, nusižudymas turi būti tikrai žinomas. Atbulai, nežinant nusižudymo ar juo abejojant, negalima atsisakyti bažnytiniu būdu palaidoti. Pvz., upėje, ežere ar jūroje rastas paskenduolis. Ar visados galima tuoj tvirtinti, kad tyčia nusiskandyta? Čia akis kreiptina į aplinkybes ir t.t. Tik abejojant nusižudymu, negalima iškilmingai laidoti[52]), nes kitaip galima papiktinti kitus. Bet čia dar atsimintina: jei nusižudėlis buvo dorovingas ir tikįs, tai žmonės nusižudymu mažiau tesipiktina, nes mano, kad nelaimė netyčia įvykusi ar nusižudėlis nesąmoningai padaręs sau galą.

5) Kan. 1240, § 1, nr. 4: „Miręs dvikovoje ar iš jos sužeidimo"[53]).

Kadangi Lietuvoje, dėkui Dievui, nepraktikuojama dvikovų, tai apie šį punktą nėra ko plačiau kalbėti.

6) Kan. 1240, § 1, nr. 5: „Kurie būtų įsakę savo kūną sudeginti" [54]).

Šio draudimo pamatas yra tas, kad lavonų deginimas yra blogas dalykas ir jau pats įsakymas sudeginti savo kūną yra didelė didelė nuodėmė. Bet kam tada ir bereikšti kurias pretenzijas į bažnytinį laidojimą — pats numirėlis jo nenorėjo.

Bažnytiniu būdu laidoti draudžiama, kaip jau kalbėta aukščiau, tuos, kurie bet kokiu būdu įsakė, pageidavo, išreiškė norą ar valią savo lavoną sudeginti, bet to dalyko dėl kurios nors priežasties iš tiesų neįvykdyta. Atbulai, galima bažnytiniu būdu palaidoti tą, kuris prieš mirdamas bet kuriuo būdu atšaukė savo įsakymą, valią, norą, pageidavimą sudeginti savo lavoną. Bet reikia įrodyti patį atšaukimą. Tai galima padaryti velionies raštu, tikėtinais liudytojais ir t. t. Taip pat galima bažnytiniu būdu palaidoti pelenus tų, kurie sudeginti be savo noro, valios. Tai kiti padarė, pvz., giminės niekšai, pasaulinė valdžia ir t. t. Kuo čia žmogus kaltas? Jis net yra „kankinys". Tik draudžiama laikyti laidotuvių pamaldas kremacijos vietoje, nes tai neteisingumo vieta, pasibaisėtina vieta. Be to, reikia pašalinti papiktinimą. Tam galui reikia paskelbti, kad velionies kūnas sudegintas nekaltai, jam nenorint[55]). Jei pasaulinė valdžia įsakytų ar valstybiniais baudžiamaisiais įstatymais būtų įsakyta kieno lavoną sudeginti, tai draudžiama kūną bažnytiniu būdu lydėti į kremacijos vietą. Jei su kalbamuoju sudeginimu nesutiko šeima, tai vis dėlto galima už velionį atlaikyti laidotuvių pamaldas ir jo pelenus palaidoti[56]). Tik, žinoma, reikia pašalinti papiktinimą, kaip anksčiau.

---

[52]) S. C. S. Off., 16 maii 1866.

[53]) „Mortui in duello aut ex vulnere inde relato".

[54]) „Qui mandaverint suum corpus cremationi tradi".

[55]) S. C. S. Off., 15 dec. 1886; 19 iun. 1926.

[56]) S. C. de Prof. Fide, 26 ian. 1911.

7) Kan. 1240, § 1, nr. 6: „Kiti vieši ir aiškūs nusidėjėliai“ [57]).

Viešas nusidėjimas vadinasi toks, kuris yra paplitęs žmonėse ar atsitiko, įvyko ar atsidūrė tokiose aplinkybėse, jog protingai galima ar reikia numatyti jį paplisiant. Kitaip sakant, viešas nusidėjimas yra toks, kurį žmonės iš tiesų žino ar, apytikriai, sužinos. Žinoti turi daugelis. Jei nusidėjimą težino vienas kitas, tai nusidėjimas tėra viešas, kai tie asmenys yra tokie, kurie, apytikriai, paskleis žinią. Čia užtenka net vieno plepio. Aiškus nusidėjimas — kai nėra jokio pozityvinio abejojimo nei įvykiu nei atsakingumu ar kaltumu, arba, geriau sakant, nuodėmingumu: žinomas įvykis ir teologinė kaltė.

Mūsų atveju nusidėjimas turi būti drauge viešas ir aiškus.

Kadangi draudimas bažnytiniu būdu palaidoti yra asmeninės teisės susiaurinimas ir pats nelaidojimas — didelė negerovė, tai kalbamasis atvejas tetaikintinas už labai didelius nusidėjimus, kuriuose kyšo didelis bedieviškumas ar kurie viešai piktina žmones. Čion įeina konkubinatas, svetimoteriavimas, civiliška moterystė, bedieviškų ar begėdiškų rašinių parašymas ir išleidimas, plėšikai, dideli vagys, žmogžudžiai, ilgas ilgas (keliolika metų) nėjimas metinės išpažinties ar velykinės komunijos[58]), viešo ir nuolatinio nusidėjėlio atsisakymas priimti kunigą mirties valandą, numirimas „in actu“ sunkios nuodėmės, pačiu įvykiu ekskomunikuotas iki dvasinio teismo paskelbimo, nežinomi tikėjimo apostatai, į eretikų ar atskalūnų sektą ir masonų ar kitas tokias pat draugijas nežinomai įstoję eretikai, atskalūnai ir masonai, ir kitų į masonų sektų panašių draugijų nariai. Tas pat pasakytina apie šiaip jau arba į jokią sektą neįstojusius eretikus ir atskalūnus[59]) ir t. t. Atbulai, čion neįskaitomos mažos, slaptos ir nelabai piktinančios nuodėmės. Šiandien čion taip pat nebeįeina vienerių, poros ir net kelerių metų apleidimas metinės išpažinties ar velykinės komunijos. Išimtis — jei tai padaryta iš bedieviškumo ar neapykantos sakramentų ar kalbamojo paties įsakymo[60]).

Visi septyni kalbėtieji atvėjai yra taksatyviai įvardyti. Kitų atvejų čion įskaityti negalima.

Tačiau šis draudimas nėra absoliutus. Ne; bet kuriuos draudžiamuosius pakrikštytus asmenis galima bažnytiniu būdu laidoti, jei jie „prieš mirdami būtų parodę kuriuos atgailos ženklus“ — kan. 1240, § 1[61]). Tik Kodekse I. C. nei taksatyviai nei pavyzdžiui neįvardyta tokių atgailos ženklų. Tai nutarti palikta kunigui laidotojui. Šiaip jau pavyzdžiui galiu įvardyti šiuos atgailos ženklus: ligonis prašė, šaukėsi kunigo, maldavo Dievą atleisti nuodėmes ar

---

[57]) „Alii peccatores publici et manifesti“.

[58]) Fr. Wernz-Vidal P., Ius canonicum, IV n. 587; A. Vermeersch-Creusen I., Epitome iuris canonici, II² n. 549.

[59]) Fr. Wernz-Vidal P., t. p., n. 586.

[60]) H. Insadowski, Kościelne prawo pogrzebowe, 171.

[61]) „Ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa“.

paprastai šaukėsi Dievo, Šv. P. Marijos, šventųjų, darė tobulą gailestį, glaudė prie savęs kryželį, bučiavo kurio šventojo paveikslą ir t. t.

Atgailos ženklus vis dėlto reikia tinkamai įrodyti. Tai gali padaryti net vienas tikėtinas ir nesuinteresuotas liudytojas. Be to, reikia paskleisti žinią, kad velionis iš tiesų gailėjosi ir parodė atgailos ženklus. Kitaip galima kitus papiktinti, o tai negera, to visados reikia vengti.

Šiuo atveju galima bažnytiniu būdu palaidoti dėl to, kad anie asmenys laikomi norėjusiais susitaikinti su Bažnyčia ir todėl turinčiais teisę būti tinkamai palaidotais.

Pasak kai kurių, nors ekskomunikuotas po pasmerkiamojo ar paskelbiamojo sprendimo ir būtų prieš mirtį parodęs kuriuos atgailos ženklus, vis dėlto prieš bažnytiniu būdu laidojant pirma pritinką atleisti ekskomuniką[62]). Pasak kitų, kalbamąją ekskomuniką reikią atleisti prieš laidojant ar palaidojus[63]). Pasak dar kitų, tokią ekskomuniką reikią atleisti prieš laidojant[64]). Čia, mano galva, pasakytina štai kas: Kalbamojo dalyko Kodekse I. C. visai nėra pažymėtai pasakyta. Iš nagrinėjamojo kanono galima išvesti, jog prieš mirtį atgailos ženklus parodžiusį bet kurį ekskomunikuotą galima stačiai arba be bausmės atleidimo bažnytiniu būdu palaidoti. Bet iš kan. 2262, § 1 žodžių: „Ekskomunikuotas negauna atlaidų, vėlinių ir viešųjų Bažnyčios maldų"[65]) mūsų kalbamuosius ekskomunikuotus reikėtų prieš laidojant paleisti nuo ekskomunikos saito bent tam, kad už jį būtų galima teisiai melstis. Visą neaiškumą išsprendžia Rituale Rom., kuriame pasakyta: „1. Jei kuris ekskomunikuotas mirdamas parodytų atgailos ženklą, tai, kad nenustotų bažnytinių laidotuvių ir pasinaudotų Bažnyčios maldomis, gali būti paleistas nuo ekskomunikos šiuo būdu. 2. Jei kūnas dar nepalaidotas. . . , tebūna jam (ekskomunikuotam) atleista, kaip žemiau; paskui atleistasis tebūna palaidotas šventoje vietoje. 3. Jei būtų palaidotas nešventoje vietoje, tai, patogiai galint, atkasamas ir. . . po absoliucijos palaidojamas; bet jei patogiai negalima atkasti, tai. . . (ten pat) tebūna duodama absoliucija. 4. Jei būtų palaidotas šventoje vietoje, tai neatkasama. . . (taip pat atleidžiama ekskomunika)"[66]).

---

[62]) Pvz., H. Noldin - Schönegger A., De censuris[15], Oeniponte 1923, n. 40.

[63]) Pvz., P. M. a Coronata, De locis et temporibus sacris, n. 259.

[64]) Pvz., Fr. Wernz - Vidal P., Ius canonicum, IV n. 586; H. Insadowski, Kościelne prawo pogrzebowe, 167.

[65]) „Excommunicatus non fit particeps indulgentiarum, suffragiorum publicarum Ecclesiae precum".

[66]) Tit. III, c. 4, *ritus absolvendi excommunicatum iam mortuum,* nn. 1—4: „1. Si quis excommunicatus ex hac vita decedens dederit signum contritionis, ne ecclesiastica careat sepultura, sed Ecclesiae suffragiis, quatenus fieri potest, adiuvetur, absolvi potest hoc modo. — 2. Si corpus nondum sepultum fuerit, verberetur, et absolvatur, ut infra; deinde absolutum, in loco sacro sepeliatur. — 3. Si vero fuerit sepultum in loco profano, si commode fieri potest, exhumabitur, et eodem modo verberabitur et post absolutionem in loco sacro sepeliatur; sed si commode exhu-

Kan. 1240, § 2: „Kalbėtaisiais atvejais iškilus kuriam abejojimui, tebūna, laikui esant, atsiklaustas ordinaras; tebesant abejojimui, lavonas tebūna palaidotas bažnytiniu būdu, tik turi būti pašalintas papiktinimas“[67]).

Abejojimas suprantamas pozityvinis, nes į negatyvinį abejojimą išorinėje srityje nekreipiama akies.

Jei nebėra laiko kreiptis į ordinarą, t. y. vyskupijos tvarkytoją ar respektyviai aukščiausią išimtųjų vienuolių kunigų vyresnįjį, tai abejojimą gali išspręsti kunigas laidotojas pats.

Papiktinimą pašalinti galima, be kitko, paprasčiau palaidojant, pvz., be mišių ar tik su mišiomis ir be kitų laidotuvių pamaldų.

Pridursiu dar tai, kad, pasak kai kurių, visai ar iš dalies bažnytiniu būdu palaidoti galima esą net nevertą šių laidotuvių tada, kai kitaip būtų pamatuotai bijomasi didelio tikinčiųjų sumišimo ar didelės negerovės Bažnyčiai ar kunigui laidotojui. Tik neturi būti tikėjimo išniekinimo ir papiktinimo. Tai pamatuojama tuo, kad bažnytiniai įstatymai nesaistą su didele negerove[68]).

3. Kan. 1241: „Ką draudžiama bažnytiniu būdu laidoti, už tą taip pat negalima laikyti bet kurių egzekvinių mišių, net metinių, ir kitų viešų laidotuvių pamaldų“[69]). Todėl ne tik draudžiama tokio asmens lavoną eksportuoti iš namų, bažnytiniu būdu lydėti ar stačiai nešti į bažnyčią, bažnytiniu būdu lydėti į kapines ir palaidoti, bet taip pat už jį laikyti laidotuvių pamaldas, laikyti viešas giedotines ir net skaitytines mirimo, laidojimo, devintines, metines ir kitas mišias. Draudžiama net skambinti varpais mirus ar laidojant ir t. t. Už jį begalima privatiškai melstis ir, pašalinus papiktinimą, laikyti privatines mišias. Išimtis — vengtinis ekskomunikuotas[70]). Vargšas žmogus! Bet ką padrysi, — kaip pasiklojo, taip ir išmiegojo.

6. Kūno nešimas į bažnyčią ir laidotuvių pamaldos

Kan. 1215: „Nesant didelės kliūties, tikinčiųjų lavonai prieš palaidojant iš savo vietos atgabentini yra į bažnyčią, kurioje tebūna atlaikytos visos laidotuvių pamaldos, aprašytos patvirtintose liturginėse knygose“[71]).

---

mari non potest, locus sepulturae verberetur, postea absolvatur. — 4. Quod si in loco sacro sit sepultum, non exhumabitur, sed verberabitur sepulchrum“.

[67]) „Occurente praedictis in casibus aliquo dubio, consulatur, si tempus sinat, Ordinarius; permanente dubio, cadaver sepulturae ecclesiasticae tradatur, ita tamen ut removeatur scandalum“.

[68]) Pvz.: A. Vermeersch-Creusen I., Epitome iuris canonici, II², n. 550; G. Cocchi, Commentarium in Codicem Iuris Canonici, III 2 n. 71. — Tai paskutinysis vadina tolerancija.

[69]) „Excluso ab ecclesiastica sepultura deneganda quoque sunt tum quaelibet Missa exsequialis, etiam anniversaria, tum alia publica officia funebria“.

[70]) Plg. kan. 2262, § 2, nr. 2.

[71]) „Nisi gravis causa obstet, cadavera fidelium, antequam tumulentur, transferenda sunt e loco in quo reperiuntur, in ecclesiam, ubis funus, idest totus ordo exsequiarum quae in probatis liturgicis libris describuntur, persolvatur“.

Šio dalyko jau nuo seniai buvo laikomasi Bažnyčioje, bet iki šiol nebuvo rašytinio įstatymo. Tai Kodeksas I. C. pirmasis raštiškai įsakė.

Numirusio kūną reikia nugabenti į tą bažnyčią, kurioje laikomos laidotuvių pamaldos.

Bažnyčioje atlaikytinos laidotuvių pamaldos. Tai tos pamaldos, kurios yra aprašytos ar įdėtos patvirtintose liturginėse knygose, arba Rituale Romanum, tit. VI, pvz., atgiedotas visas „officium defunctorum" arba ekzekvijos, atlaikytos mišios, „Libera" ir t. t. Kame teįprasta giedoti vieną ekzekvijų nokturną su liaudėmis, ten galima laikytis šio įpročio[72]). Per laidotuvių pamaldas turi būti toje bažnyčioje kūnas. Be kūno laidotuvių pamaldas tegalima laikyti tada, kai kūno negalima atgabenti ar dėl kurios priežasties galima negabenti į bažnyčią. Bet ir negalint kūno atgabenti ar dėl pateisinamos priežasties iš tiesų negabenant į bažnyčią, vis dėlto turi būti be jo atlaikytos laidotuvių pamaldos. Tada tik praleidžiama tai, kas priklauso lavono atlydėjimui į bažnyčią, nulydėjimui į kapines ir t. t.[73])

Taip lavono atgabenimas į bažnyčią, taip laidotuvių pamaldos yra griežtai įsakytos. Tai didelė priedermė. Tik priedermė kūną atgabenti į bažnyčią, atkalbėti vad. absoliuciją ir kūną nulydėti į kapines ar kitą laidojamąją vietą yra didesnė, nekaip kitų laidotuvių pamaldų. Mažmožius apleisti, žinoma, ne didelis dalykas.

Nuo priedermės lavoną atgabenti į bažnyčią ir atlaikyti laidotuvių pamaldas tegali pateisinti protinga priežastis. Bet kadangi vieni iš kalbamųjų dalykų daugiau, kiti mažiau griežtai įsakyti, tai nevienoda priežastis tegali visa pateisinti: didesniems dalykams pateisinti reikia didesnės priežasties. Taip, nuo kūno nešimo į pamaldų bažnyčią pateisina, pvz., pasaulinės valdžios draudimas, epidemijos ar choleros pavojus, karo laukas ir t. t. Atbulai, nepateisinama priežastis yra tikinčiųjų ar dvasiškių nepatenkinimas, murmėjimas. Čia net priešingas įprotis pažymėtai pasmerktas[74]). Nuo laikymo laidotuvių pamaldų pateisinti gali, pvz., neturėjimas laiko ar negalėjimas suskubti už visus atlaikyti. Bet jei dėl protingos priežasties negalima atlaikyti visų laidotuvių pamaldų, tai atlaikytinos bent galimosios. Tik mišių niekados neapleistina. Jei jų atlaikyti negalima tą pačią dieną, tai atlaikytinos kitą dieną. Jei už beturtį veltui laikomos laidotuvių mišios, tai gali būti net skaitytinės[75]) ir laikytojo intencija.

Priedermė numirusio kūną atgabenti į bažnyčią ir čia atlaikyti laidotuvių pamaldas saisto, visų pirma, pačius numirėlius. Juos saisto bent ta prasme, kad žmogus, dar gyvas tebebūdamas, galėdamas turi pasirūpinti, kad

---

[72]) G. Cocchi, Commentarium in Codicem Iuris Canonici, III 2 n. 55.

[73]) S. R. C., 28 febr. 1920.

[74]) Pontificia Commissio ad Codicis canones authentice interpretandos, 16 oct. 1919.

[75]) S. C. C., 21 aug. 1869.

būtų iš ko palaidoti, ir negali atsisakyti bažnytinių laidotuvių ar įsakyti palaidoti nebažnytiniu būdu, pvz., nenešti į bažnyčią ar palaidoti be mišių ir t.t.

Toliau, kalbamoji priedermė saisto tuos, kurie turi palaidoti numirusio kūną. Juos jau aukščiau įvardijau. Čia bepažymėsiu, kad jie ne tik patys, bet, net velioniui pareiškus norą, negali palaidoti savotiškai, be bažnytinių laidotuvių ir t. t.

Galop, ši priedermė saisto tuos kunigus, kurių dalykas yra laidoti tikinčiuosius. Jie prašomi turi bažnytiniu būdu palaidoti. Net veltui turi palaidoti tuos, kurie tikrai neturi iš ko užmokėti pagal vietinę taksą. Tik tada palaidoti galima paprasčiau, apleidžiant nebūtinus dalykus. Jei nė kunigas neturėtų iš ko padengti laidotuvių pamaldų išlaidų, pvz., už žvakes, tai jau nebėra jokios priedermės. Bet ir šiuo atveju atliktina tai, kas galima.

7. Laidotuvių bažnyčia

1. Seniau buvo laikomasi dėsnio: „Ubi tumulus, ibi funus", t. y. kame laidojama, ten taip pat laikomos laidotuvių pamaldos. Pats laidojimas buvo svarbesnis, o laidotuvių pamaldos menkesnis dalykas; teisė laidoti buvo vyresnė, o teisė laikyti laidotuvių pamaldas mažesnė. Todėl pasirinkus laidojimo vietą, tuo pačiu kapinių ir kapo bažnyčia buvo laikoma laidotuvių pamaldų bažnyčia. Kodekse I. C. labiau akcentuojamos laidotuvių pamaldos, jos laikomos svarbesniu dalyku, o pats laidojimas teeina antriniu dalyku. Todėl Kodekse I. C. apie laidotuvių pamaldas kalbama kur kas plačiau, nekaip apie laidojimą. Atrodo, lyg Kodeksu I. C. reikėtų ką tik minėtąjį senovės dėsnį pakeisti į: „Ubi funus, ibi tumulus". Bet tai vis dėlto nebūtų tikslu, nes laidotuvių pamaldų laikymas ir laidojimas eina savo keliais, nelabai priklauso vienas antro.

2. Laidotuvių pamaldų bažnyčia yra kita paprastųjų teisių, kita specijalinių teisių, kita pasirinkta ir dar kita šeiminių kapų. Ir tai:

1) Paprastosiomis bažnytinėmis teisėmis laidotuvių pamaldų bažnyčia yra sava velionies parapinė bažnyčia. Tai kan. 1216, § 1 šiaip išreikšta: „Bažnyčia, į kurią lavonas turi būti nugabentas pamaldų, paprastosiomis teisėmis yra velionies savos parapijos bažnyčia"[76]). Tai parapinės bažnyčios prerogatyva[77]).

Parapinė bažnyčia čia vadinasi tos parapijos bažnyčia, kurioje velionis turėjo buveinę ar lyg buveinę. O buveinė vadinasi nuolat gyvenamoji vieta. Pagal Kodeksą I. C. ji yra ta parapija, kurioje kas gyvena, manydamas ten amžinai gyventi, jei kas kita nenumatytai neatsitiktų, arba kurioje kas jau

---

[76]) „Ecclesia in qua cadaver pro funere transferri debet, ex iure ordinario est ecclesia propriae defuncti paroeciae".

[77]) Plg. kan. 462, nr. 5.

būtų iš ko palaidoti, ir negali atsisakyti bažnytinių laidotuvių ar įsakyti palaidoti nebažnytiniu būdu, pvz., nenešti į bažnyčią ar palaidoti be mišių ir t.t.

Toliau, kalbamoji priedermė saisto tuos, kurie turi palaidoti numirusio kūną. Juos jau aukščiau įvardijau. Čia bepažymėsiu, kad jie ne tik patys, bet, net velioniui pareiškus norą, negali palaidoti savotiškai, be bažnytinių laidotuvių ir t. t.

Galop, ši priedermė saisto tuos kunigus, kurių dalykas yra laidoti tikinčiuosius. Jie prašomi turi bažnytiniu būdu palaidoti. Net veltui turi palaidoti tuos, kurie tikrai neturi iš ko užmokėti pagal vietinę taksą. Tik tada palaidoti galima paprasčiau, apleidžiant nebūtinus dalykus. Jei nė kunigas neturėtų iš ko padengti laidotuvių pamaldų išlaidų, pvz., už žvakes, tai jau nebėra jokios priedermės. Bet ir šiuo atveju atliktina tai, kas galima.

7. Laidotuvių bažnyčia

1. Seniau buvo laikomasi dėsnio: „Ubi tumulus, ibi funus", t. y. kame laidojama, ten taip pat laikomos laidotuvių pamaldos. Pats laidojimas buvo svarbesnis, o laidotuvių pamaldos menkesnis dalykas; teisė laidoti buvo vyresnė, o teisė laikyti laidotuvių pamaldas mažesnė. Todėl pasirinkus laidojimo vietą, tuo pačiu kapinių ir kapo bažnyčia buvo laikoma laidotuvių pamaldų bažnyčia. Kodekse I. C. labiau akcentuojamos laidotuvių pamaldos, jos laikomos svarbesniu dalyku, o pats laidojimas teeina antriniu dalyku. Todėl Kodekse I. C. apie laidotuvių pamaldas kalbama kur kas plačiau, nekaip apie laidojimą. Atrodo, lyg Kodeksu I. C. reikėtų ką tik minėtąjį senovės dėsnį pakeisti į: „Ubi funus, ibi tumulus". Bet tai vis dėlto nebūtų tikslu, nes laidotuvių pamaldų laikymas ir laidojimas eina savo keliais, nelabai priklauso vienas antro.

2. Laidotuvių pamaldų bažnyčia yra kita paprastųjų teisių, kita specijalinių teisių, kita pasirinkta ir dar kita šeiminių kapų. Ir tai:

1) Paprastosiomis bažnytinėmis teisėmis laidotuvių pamaldų bažnyčia yra sava velionies parapinė bažnyčia. Tai kan. 1216, § 1 šiaip išreikšta: „Bažnyčia, į kurią lavonas turi būti nugabentas pamaldų, paprastosiomis teisėmis yra velionies savos parapijos bažnyčia"[76]). Tai parapinės bažnyčios prerogatyva[77]).

Parapinė bažnyčia čia vadinasi tos parapijos bažnyčia, kurioje velionis turėjo buveinę ar lyg buveinę. O buveinė vadinasi nuolat gyvenamoji vieta. Pagal Kodeksą I. C. ji yra ta parapija, kurioje kas gyvena, manydamas ten amžinai gyventi, jei kas kita nenumatytai neatsitiktų, arba kurioje kas jau

---

[76]) „Ecclesia in qua cadaver pro funere transferri debet, ex iure ordinario est ecclesia propriae defuncti paroeciae".

[77]) Plg. kan. 462, nr. 5.

Kan. 1216, § 2: „Jei velionis turėtų daug savų parapijų, tai laidotuvių pamaldų vieta yra bažnyčia tos parapijos, kurios teritorijoje mirė“[81]).

Kuomet daug turima savų parapijų, kalbėjau aukščiau. Čia bepažymėsiu, kad jos visos laidotuvių pamaldų atžvilgiu yra lygios tarpusavyje. Čia težiūrima, kurioje jų užgeso gyvybės žvakelė. Pvz., jei turimos buveinės ir lyg buveinės savos parapijos ir numirta paskutiniojoje, tai laidotuvių pamaldų vieta yra ne buveinės, bet lyg buveinės parapinė bažnyčia.

Kan. 1217: „Abejojant kitos bažnyčios teise, visados turi imti viršų savos parapijos bažnyčia“[82]).

Čia kalbama apie tokį atvejų, kai abejojama, ar teisę laikyti laidotuvių pamaldas turi savos parapijos ar kuri kita bažnyčia. Pvz., tikrai nežinoma, ar velionis iš tiesų pasirinko kurią laidotuvių pamaldų svetimą bažnyčią — pamaldos laikytinos savos parapijos bažnyčioje. Tik kalbamasis abejojimas suprantamas pozityvinis. Atbulai, visai nieko nereiškia negatyvinis abejojimas. Tokia yra bendra taisyklė — į pozityvinį abejojimą tekreipiama akis.

Jei abejojimas kiltų tarp savų parapijų, tai žiūrėtina, kurioje parapijoje numirta, ar, kitur mirus, taikintinas kan. 1218, kuriuo laidotuvių pamaldų bažnyčia eina artimesnė ir lengvai pasiekiama ir t. t.

Kan. 1218, § 1: „Nors mirtis ištiko ne savoje parapijoje, lavonas laidotuvių pamaldų vis dėlto nugabentinas yra į artimesnę parapinę bažnyčią, jei į ją nugabenti patogiai pėsčia galima; kitaip jis nugabentinas į mirimo parapijos bažnyčią“[83]).

Taigi jei kas teturi vieną parapiją ir miršta svetimoje parapijoje, tai kūną laidotuvių pamaldų reikia nugabenti į savos parapijos bažnyčią. Jei kas turėtų kelias ar daug savų parapijų, tai kalbamųjų pamaldų kūnas nugabentinas, pasak kai kurių, į artimiausios savos parapijos bažnyčią[84]). Tai įrodinėjama kan. 1218, § 1 pirmosios dalies žodeliu „quae“ (quae vicinior est), kuris gramatine prasme visados priklausąs artimesniam žodžiui, mūsų atveju žodžiui „paroeciae“, ir iš antrosios to paties kanono ir paragrafo dalies žodžio „in qua“ analogijos — žodis „in qua“ tikrai priklausąs žodžiui „paroeciae“ (paroeciae in qua mors accidit). Čia, mano nuomone, suprastina ne artimesnė sava parapija, bet stačiai artimesnė kuri savos parapijos bažnyčia.

---

[81]) „Si defunctus plures habuerit paroecias proprias, ecclesia funeris est ecclesia paroeciae in cuius territorio decessit“.

[82]) „In dubio de iure alicuius ecclesiae ius propriae ecclesiae paroecialis semper praevalere debet“.

[83]) „Licet mors acciderit extra propriam paroeciam, cadaver tamen in ecclesiam paroeciae propriae quae vicinior sit, ob funus transferendum est, si ad eam commode pedestri itinere asportari possit; secus in ecclesiam paroeciae in qua mors accidit“.

[84]) H. Insadowski, Kościelne prawo pogrzebowe, 92; P. M. a Coronata, De locis et temporibus sacris, n. 167.

Pamatas yra tas, kad čia kreipiama akis į tokią vietą, kuri būtų patogiai pėsčia pasiekiama. Čia labiausiai svarbus vietos atstumas. O juk gali būti, kad ir artimiausios parapijos bažnyčia gali būti toliau už kitos net tolimesnės parapijos bažnyčią ir, atbulai, tolimesnės parapijos bažnyčia gali būti arčiau už artimesnės parapijos bažnyčią. Aukščiau kalbėtojoje priešingoje supozicijoje galėtų kartais kilti nesąmonė — turima arčiau teisi bažnyčia ir vis dėlto reikėtų kažkur toli baladotis. O teisėse nesąmonės vengtina ir konkrečiai tokiais atvejais reikia kitaip aiškinti įstatymą.

Jei turimos kelios ar daug savų parapijų bažnyčių, tai laidotuvių pamaldų į artimesnę parapinę bažnyčią nugabenti kūną reikia sąlygiškai, būtent, jei tai padaryti galima patogiai pėsčia. Taigi čia reikia dviejų dalykų: keliavimo pėsčia ir tos kelionės patogumo. Kelionė pėsčia suprastina literaline prasme, nes pagal Rituale Romanum kūnas į bažnyčią neštinas yra su procesija. Atbulai, iš čia išmestinas yra kūno gabenimas automobiliu, geležinkeliu ir t. t. Tai liuksus. Jei kalbėsime apie šio liūdno keliavimo, procesijos patogumą, tai jį gali sudaryti pirmiausia kelio trumpumas ir paskui pats jo patogumas. Kelio trumpumas suprantamas tikro kelio, kuriuo reikia eiti, nešti kūną, bet ne tiesiosios linijos trumpumas, paukščio kelias, nes tiesiąja linija kartais gali būti labai arti, bet tiesiai yra balos, tvoros, daržai ar nėra nė šuntakio — tiesiai negalima išeiti, reikia eiti kitu keliu ir t.t. Kelio patogumas gali priklausyti nuo paties kelio fizinio gerumo ir laiko, pvz., vasarą ir pelkės sausos, o rudenimis gal tik plentai mažiau teprabliura. Kai kurie kelio patogumą matuoja kelionės išlaidomis[85]). Bet tai, mano galva, neteisinga. Pamatas yra tas, kad išlaidų kriterijus yra menkas — kas vienam brangu, kitam gali būti patys niekai. O įstatymų normos turi būti apčiuopiamos, aiškios.

Jei svetimoje parapijoje mirusio kūno negalima patogiai pėsčia nugabenti į savos parapijos bažnyčią laidotuvių pamaldų, tai reikia nugabenti į vietinės parapijos bažnyčią ir čia atlaikytinos pamaldos.

Kan. 1218, § 2: „Ordinaro dalykas yra, atsižvelgiant specijalių aplinkybių, savo teritorijai nutarti distanciją ir kitus dalykus, kurie sudaro nepatogumą lavoną nugabenti į laidotuvių bažnyčią ar laidojimo vietą, ir, jei parapijos priklauso įvairioms vyskupijoms, tai laikomasi diecezijos ordinaro tos vyskupijos, kurioje velionis mirė“[86]). Pvz., Liublino diecezinio 1928 m. si-

---

[85]) Pvz., Al. Antonioli, „De re funeraria“ secondo il nuovo Codice, Bergamo 1919, 14; G. Rossi, „Sepultura ecclesiastica“ e l' „ius funerum“ nel diritto canonico a norma del nuovo Codice, Bergamo 1920, n. 52. Paskutinysis savo nuomonę remia kan. 1218, § 3, kuriuo visados leidžiama savo lėšomis nugabenti kūną į savos parapijos bažnyčią.

[86]) „Ordinarii est pro suo territorio, inspectis peculiaribus circumstantiis, distantiam aliaque adiuncta designare, quae translationem cadaveris ad ecclesiam funeris aut locum sepulturae incommodam reddant; et si paroeciae ad diversas dioeceses pertineant, designatio attenditur Ordinarii dioecesis in qua defunctus supremum diem obiit“.

nodo nutarimu, nr. 169, § 4, į savos parapijos bažnyčią nugabenti lavoną galima, kai mirimo vieta yra 10 km atstumo nuo savos parapijos bažnyčios; conc. Mechlin. 1920 m., art. 216, į savos parapijos bažnyčią nešti kūną tereikalauja iki 5 km, ir Genuvos diecezinis 1920 m. sinodas patogia eisena telaiko iki 3 km kelio.

Jei kurioje vyskupijoje kalbamojo nutarimo nėra, tai laikytinasi vietinio įpročio. Jei nė vietinio įpročio nebūtų ar jis būtų neaiškus, tai atskirais atvejais kreiptinasi į vietos ordinarą. Jei to dalyko padaryti negalima ar labai sunku, pvz., nebėra laiko, tai, mano manymu, pats laidotojas gali nutarti, kas darytina. Ką kita čia bepadarysi?

Kan. 1218, § 3: „Nors nugabenimas į laidotuvių pamaldų bažnyčią ar laidojimo vietą būtų nepatogus, bet šeima, įpėdiniai ir kiti suinteresuoti asmenys visados gali ten lavoną nugabenti savo lėšomis“[87]).

S u i n t e r e s u o t i a s m e n y s — bet kurie gentys, giminės, svainiai, bičiuliai, draugai, valstybė, savivaldybė, draugijos, tauta, net savos parapijos klebonas, bažnyčios rektorius ir kt.

Velionies šeima, įpėdiniai ir kiti suinteresuoti asmenys gali jo lavoną savo lėšomis nugabenti į velionies savos parapijos bažnyčią. Išimtis — jei velionis pats pasirinko laidotuvių pamaldų kurią bažnyčią, nes jo valia visados galint turi būti respektuojama.

Visi kalbamieji kan. 1216—1218 atvejai kalba apie pirmąjį bažnytinį laidojimą[88]). Todėl jei velionis, bažnytiniu būdu palaidotas, būtų iškasamas ir kitur laidojamas, tai šių laidotuvių pamaldos laikytinos toje bažnyčioje, kurią išrenka jo tėvai, vaikai, įpėdiniai ir kt. iškasimo ir pamaldų sumanytojai, vykdytojai.

2) Specijalinės bažnytinės laidotuvių pamaldų teisės yra labai įvairios. Tai šv. tėvo, kardinolų, rezidencinių vyskupų, beneficijatų, vienuolių ir kt. teisės. Reikia skyrium apie kiekvieną jų kalbėti.

a) Jei šv. tėvas miršta Romoje ir nepasirinko kurios bažnyčios, tai jo laidotuvių pamaldos laikomos Vatikano bazilikoje. Jei jis mirė kame kitur, tai jo kūnas pargabenamas į Romą ir laidotuvių pamaldos laikomos taip pat Vatikano bazilikoje. Jei šv. tėvo kūno negalima pargabenti į Šventąjį Miestą, tai laidotuvių pamaldos laikomos svarbesnėje mirimo vietos bažnyčioje, būtent, šia eilė: didžiojoje bazilikoje, mažojoje bazilikoje, katedroje, dekanato parapijos bažnyčioj, šiaipjau parapinėje bažnyčioje ir reguliarinių vienuolių bažnyčioje.

b) Jei kardinolas miršta Romoje, tai jo laidotuvių pamaldos laikomos šv. tėvo paskirtoje bažnyčioje. Jei šv. tėvas dėl kurios nors priežasties nepa-

---

[87]) „Licet translatio ad ecclesiam funeris aut ad locum sepulturae incommoda sit, semper tamen integrum est familiae, heredibus, aliisve quorum interest, cadaver illuc deferre, succeptis translationis expensis“.

[88]) S. C. C., *Sancti Severi*, 12 ian. 1924.

skiria tokios bažnyčios, tai kardinolo laidotuvių pamaldų bažnyčia yra jo titulo bažnyčia. Jei kardinolas mirė ne Romoje, tai jo laidotuvių pamaldos laikytinos jo paties pasirinktoje bažnyčioje. Jei jis nebūtų pasirinkęs jokios bažnyčios, tai laidotuvių pamaldos laikytinos svarbesnėje mirimo miesto ar vietos bažnyčioje[89]). Jei kardinolas yra rezidencinis vyskupas, tai laikytinasi rezidencinių vyskupų laidotuvių pamaldų teisių, apie kurias tuoj kalbėsiu. Jei kardinolas yra rezidencinis Romos priemiesčių vyskupas ir miršta savo vyskupijoje, tai laidotuvių pamaldos laikytinos tos vyskupijos katedroje. Jei jis miršta kame kitur, tai laidotuvių pamaldos laikytinos kitų kardinolų laidotuvių taisyklėmis[90]).

c) Kan. 1219, § 2: „Mirusio rezidencinio, net kardinolo titulu dekoruoto, vyskupo ir abato ar prelato *nullius* kūną laidotuvių pamaldų reikia atgabenti į katedros, abatijos ar prelatūros bažnyčią, jei tai padaryti patogiai galima; kitaip jį reikia nugabenti į svarbesnę miesto ar vietos bažnyčią, nebent jei abiejais šiais atvejais velionis būtų pasirinkęs kurią bažnyčią“[91]).

Čia nagrinėjami rezidencinio vyskupo ir abato ir prelato nullius laidotuvių atvejai, būtent, kai pasirinkta ir kai nepasirinkta laidotuvių pamaldų bažnyčia. Pirmuoju atveju laikytinasi velionies valios. Antruoju atveju velionies kūną reikia nugabenti į jo katedrą, respektyviai abatijos ir prelatūros bažnyčią, ir čia atlaikytinos laidotuvių pamaldos. Jei kūno negalima patogiai nugabenti į kalbamąją vietą, tai jį reikia nugabenti į svarbesnę mirimo miesto ar vietos bažnyčią, ir čia atlaikytinos laidotuvių pamaldos.

Ką tik minėtasis patogumas ar nepatogumas nugabenti kūną į tam tikrą vietą skiriasi nuo aukščiau kalbėtojo patogumo. Jį sudaro įvairios aplinkybės, bet specijaliai nekreipiama akies į procesiją pėsčia. Pamatas — paskutiniojo dalyko neminima mūsų kanone.

Jei rezidencinis vyskupas ir kiti kalbamieji asmenys miršta svetimoje vyskupijoje, tai laidotuvių pamaldų, patogiai galint, kūną reikia nugabenti taip pat į savo katedrą, respektyviai abatijos ir prelatūros bažnyčią. Jei to dalyko padaryti nebūtų patogiai galima, tai kūnas nugabentinas į svarbesnę vietos bažnyčią, kaip aukščiau.

Jei vyskupas valdytų dvi tokias pat vyskupijas, tai laidotuvių pamaldų vieta yra mirimo vietos vyskupijos katedra. Jei velionies valdytos vyskupijos būtų nelygios, tai laidotuvių pamaldų vieta yra svarbesnės arba principalinės vyskupijos katedra.

---

[89]) Kan. 1219, § 1.

[90]) Plg. kan. 240, § 1 ir 238, § 1.

[91]) „Defuncto Episcopo residentiali, etiam cardinalitia dignitate aucto, aut Abbate vel Praelato *nullius*, corpus, funeris causa, transferri debet in ecclesiam cathedralem, abbatialem vel praelatitiam, si id commode fieri possit; secus, in ecclesiam insigniorem civitatis seu loci, nisi in utroque casu defunctus aliam ecclesiam elegerit“.

Reikiant rezidencinio vyskupo ir t. t. kūną nugabenti kur kitur, visados, kaip sakiau, žiūrima, ar tai patogiai galima padaryti. Bet suinteresuoti asmenys tai taip pat visados gali padaryti savo lėšomis, kaip ir kitų kūnus. Tai įstatymų analogiją.

Kalbėtosios taisyklės taikintinos taip pat apaštališkiesiems prefektams ir vikarams[92]).

Tituliarinių vyskupų laidotuvių pamaldos eina paprastosiomis tikinčiųjų teisėmis. Išimtis — jei kame yra kitoks įprotis. Jo galima laikytis, nes jis yra greta teisių ir Kodekso I. C. nepasmerktas. Pvz., Lietuvoje tituliarinių vyskupų laidotuvių pamaldos laikomos toje pačioje vietoje, kurioje laikomos ir rezidencinių vyskupų.

d) Kan. 1220: „Rezidenciniai beneficijatai nugabentini yra į savo beneficijos bažnyčią, nebent jei būtų pasirinkta kita laidotuvių pamaldų bažnyčia“[93]).

Čia kalbama apie bet kuriuos rezidencinius beneficijatus. Todėl čion įeina katedros kapitulos prelatai ir kanauninkai, koleginės kapitulos kanauninkai, klebonai, filijalistai ir t. t. Jų kūnai nugabentini į jų beneficijos bažnyčią, pvz., katedros kanauninkai į katedros ir klebonai į savos parapijos bažnyčią, ir ten atlaikytinos laidotuvių pamaldos. Ten dirbo — ten ir už juos paskutinį kartą pasimelstina. Jei kuris beneficijatas turėtų dvi rezidencines beneficijas, pvz., katedros prelatas eitų klebono pareigas, tai laidotuvių pamaldų vieta būtų iš tiesų gyvenamosios beneficijos bažnyčia, mūsų atveju parapinė bažnyčia. Abiejų kalbamųjų atvejų išimtis — velionies pasirinkta kita laidotuvių pamaldų bažnyčia. Tai visados respektuotina — velionies valia šventa.

Kodekse I. C. nieko nepasakyta, kas darytina, kai rezidencinio beneficijato kūno patogiai negalima nugabenti į laidotuvių pamaldų vietą — beneficijos bažnyčią ir t. t. Nežinoma, apie kokį nepatogumą dar reikėtų kalbėti, būtent, paprastą, kur ir, pvz., rezidencinių vyskupų atvejo, ar net apie nepatogumą pėsčia nugabenti kūną į paprastą laidotuvių pamaldų bažnyčią ir t.t. Čia, man rodos, taikintinos paprastosios bendros laidotuvių pamaldų vietos taisyklės, būtent, kan. 1216—1218, apie kuriuos kalbėjau aukščiau. Todėl jei galima patogiai pėsčia nugabenti, tai net svetur mirusį rezidencinio beneficijato kūną reikia laidotuvių pamaldų nugabenti į jo beneficijos bažnyčią. Jei to dalyko padaryti negalima, tai nugabentina į velionies buveinės ar lyg buveinės artimesnę parapinę bažnyčią. Jei nė šio dalyko negalima patogiai pėsčia padaryti, tai kūnas nugabentinas į mirimo vietos parapinę bažnyčią ir čia atlaikytinos laidotuvių pamaldos. Bet rezidencinio beneficijato giminės ir kiti suinteresuoti asmenys visados gali velionies kūną laidotuvių pamaldų savo

[92]) Plg. kan. 294, § 1.

[93]) „Beneficiarii residentiales ad ecclesiam sui beneficii transferendi sunt, nisi aliam sibi elegerint ecclesiam funeris“.

lėšomis nugabenti į beneficijos bažnyčią. Tai įstatymų analogija. Kito išėjimo nematau, o taisyklės reikia.

Šiaipjau kunigų ir nerezidencinių beneficijatų laidotuvių pamaldų vieta reguliuotina yra paprastosiomis tikinčiųjų laidotuvių teisėmis, — jų lavonai nugabentini į tas pačias bažnyčias, į kurias nugabentini yra tikinčiųjų kūnai, ir ten atlaikytinos laidotuvių pamaldos. Pamatas yra tas, kad apie juos nieko skyrium nepasakyta Kodekse I. C. ir t.t. Išimtis — jei kuriame krašte kitoks būtų įprotis. Pvz., Lietuvos vyskupijų sostinėse kai kurių kunigų laidotuvių pamaldos laikomos katedroje.

e) Kan. 1221: „§ 1. Mirę apžadus padarę vienuoliai ir vienuolių naujokai laidotuvių pamaldų nugabentini yra į savo namo ar bent savo vienuolijos bažnyčią ar koplyčią, nebent jei naujokai būtų išsirinkę kitą bažnyčią laidotuvių pamaldoms; o teisė iš namo lydėti lavoną į šių pamaldų bažnyčią priklauso vienuolių vyresniajam. — § 2. Jei mirtų toli nuo namo ir tuo būdu nebūtų patogu pargabenti į savo namo ar bent savo vienuolijos bažnyčią, tai laidotuvių pamaldos turi būti mirimo parapijos bažnyčioje, nebent jei naujokai būtų išsirinkę kitą bažnyčią šiam reikalui ir neliečiant vyresniųjų teisės, apie kurią kalbama kan. 1218, § 3. — § 3. Kas pasakyta apie naujokus § 1—2, taikintina taip pat tarnams, kurie iš tiesų tarnauja ir nuolat gyvena vienuolyne; jei jie mirtų ne vienuolyno namuose, tai laidotuvių pamaldos laikytinos pagal kan. 1216—1218 normą“ [94]).

Kalbamieji vienuoliai suprantami reguliariniai, paprastieji, kongregacijų, iškilmingųjų, paprastųjų, amžinųjų ir laikinių apžadų, Apaštališkojo Sosto ir diecezinių teisių, kunigų ir pasaulininkų, išimtų ir neišimtų, vyrų ir net moterų. Pamatas yra tas, kad be restrikcijos pasakyta „vienuoliai“. Čion įskaitomos net vienuolės dėl to, kad kan. 488 ir 490 į terminą „vienuoliai“ be restrikcijos ir t.t. savaime įeina taip pat vienuolės. Pridėsiu dar tai, kad kalbamosios teisės liečia taip pat ekskliaustruotus, apostatus ir pabėgėlius vienuolius, nes juos tebesaisto vienuolių apžadai ir priedermės. Atbulai, šios teisės nesaisto sekuliarizuotų ir iš vienuolijos pašalintų vienuolių, nes jie nebėra vienuoliai ir juos besaisto bendrosios teisės. Be to, kalbamosios teisės nesaisto vienuolių kardinolų, vyskupų, abatų ir prelatų, apaštališkųjų prefektų ir apaštališkųjų vikarų.

---

[94]) „ § 1. Professi religiosi ac novitii, defuncti cum sint, transferendi sunt, funeris causa, ad ecclesiam vel oratorium suae domus vel saltem suae religionis, nisi novitii aliam ecclesiam ad suum funus elegerint, ius autem levandi cadaver et illud deducendi ad ecclesiam funerantem pertinet semper ad superiorem religiosum. — § 2. Si longe moriantur a domo, ita ut in ecclesiam suae domus vel saltem suae religionis nequeant commode asportari, funerandi sunt in ecclesia paroeciae ubi decedunt, nisi novitius aliam ecclesiam ad funus elegerit, et salvo superiobus iure de quo in can. 1218, §3. — § 3. Quae de novitiis dicta sunt §§ 1, 2, valent quoque de famulis actu servientibus et intra domus septa stabiliter commorantibus; qui tamen si extra religiosam domum decesserint, funerandi sunt ad normam can. 1216—1218“.

Apžadus padarę vienuoliai griežtai turi laikytis anų normų, nes griežtai kalbama mūsų kanone. Jie net nieku gyvu negali pasirinkti bažnytinių laidotuvių bažnyčios. Šio dalyko pamatas yra tas, kad apžadus padarę vienuoliai nebeturi aktyvios valios.

Vienuolių naujokams prilygsta vienuolių postuliantai, nes jie daug turi ir šiaipjau naujokų teisių, priklauso prie vienuolių šeimynos ir nuolat gyvena vienuolyne.

Tarnai tesuprastini vyrų vienuolynų. Atbulai, čion neįeina moterų vienuolynų tarnai ir tarnaitės. Pirmojo dalyko pamatas — moterų vienuolynuose draudžiama gyventi tarnams, o antrojo dalyko pamatas — kan. 1225 vienuolių moterų tarnaitėms leidžiama laidotuvių pamaldų vietą pasirinkti moterų vienuolyno bažnyčią ar koplyčią — yra kitokios juridinės padėties.

Kan. 1222: „Jei kalbėsime apie tuos numirusius, kurie net reguliarinių vienuolių name ar kolegijoje gyveno, kaipo svečiai, auklėtiniai ir ligonys, ir apie mirusius ligoninėje, tai laikytinasi kan. 1216—1218, nebent jei būtų kitokios dalinės teisės ar privilegijos“[95]). Tame pačiame kan. 1222 dar pasakyta: „Tiems, kurie seminarijoje miršta, taikintinas kan. 1368 įsakymas“[96]). O 1368 šiaip skamba: „Kunigų seminarija tebūna išimta iš klebono jurisdikcijos ir visiems seminarijoje esantiems asmenims klebono pareigas, išėmus moterystės dalykus ir kan. 891 įsakymą, eina seminarijos rektorius ar jo įgaliotinis, nebent jei kuriai seminarijai kitaip būtų sutvarkęs dalyką Apaštališkasis Sostas“ [97]).

Taigi kunigų seminarijos asmenų, mirusių pačioje seminarijoje, laidotuvių pamaldų vieta yra tos seminarijos bažnyčia. Kalbamieji asmenys turi bet kuriuo būdu priklausyti seminarijai ir ten gyventi. Tai, žinoma, pirmiausia yra tie, kurie nuolat gyvena seminarijoje, pvz., dėstytojai, auklėtojai, auklėtiniai, tarnai, tarnaitės, sargai ir kt. Be to, čion galima įskaityti taip pat tuos, kurie šiaip jau priklauso prie seminarijos, bet nuolat seminarijoje negyvena, tik retkarčiais joje būna ar ateina. Pavyzdžiu gali eiti auklėtiniai eksternai, kurie kitur gyvena ir į seminariją teateina paskaitų klausyti. Tik jie turi, sakau, pačioje seminarijoje numirti — šis atvejas teimamas dėmesyn.

Jei kuris kunigų seminarijos asmuo kame kitur miršta, tai laidotuvių pamaldų reikale laikytinasi bendrųjų laidojimo teisių ar jų dėsnių.

---

[95]) „Quod attinet ad defunctos qui in domo etiam regulari vel collegio degebant ratione hospitii, educationis vel infirmitatis, et ad defunctos in hospitali, standum est canonibus 1216—1218, nisi constet de iure particulari aut privilegio“.

[96]) „Quod vero ad illos attinet qui in Seminario moriuntur, servetur praescriptum can. 1368“.

[97]) „Exemptum a iurisdictione paroeciali Seminarium esto; et pro omnibus qui in Seminario sunt, parochi officium, excepta materia matrimoniali et firmo praescripto can. 891, obeat Seminarii rector eiusve delegatus, nisi in quisbusdam Seminariis fuerit aliter a Sede Apostolica constitutum“.

3) Kan. 1223, § 1: „Visi gali pasirinkti laidotuvių pamaldų bažnyčią ar kapines, nebent jei kam būtų pažymėtai draudžiama teisėmis“[98]).

Tai nepriklausomai padaryti gali net žmona ir nepribrendę vaikai, nes tame pačiame kan. 1223, § 2 pasakyta: „Žmona ir nepribrendę vaikai šiame pasirinkime visai nepriklauso vyro ar tėvų valdžios“ [99]). Šis dalykas žymimas skyrium dėl to, kad žmona ir nepribrendę vaikai, t. y. mergaitės iki 12 metų ir vaikinai iki 14 metų amžiaus, kai kuriuose dalykuose priklauso vyro ir respektyviai tėvų. Kitaip galėtų, gal, kilti nesusipratimų.

Galima pasirinkti laidotuvių pamaldų bažnyčią skyrium ar su kapinėmis, vienur gali būti pasirinkta laidotuvių bažnyčia, o kitur kapinės, pvz., laidotuvių pamaldų vieta — Kauno Trejybės bažnyčia, o amžino atilsio vieta — Jonavos kapinės.

Pasak vienų, laidotuvių pamaldų bažnyčios teisė esanti susijusi su kapinių teise (ius funerandi su ius tumulandi). Todėl pasirinkus laidotuvių pamaldų vietą, tuo pačiu laikytina pasirinktomis taip pat tos banžnyčios kapinės ir, atbulai, pasirinkus kapines, tuo pačiu tos vietos bažnyčia laikytina pasirinkta laidotuvių pamaldų bažnyčia. Tik abi tas vietas pažymėtai pasirinkus, atkrintąs kalbamasis jųdviejų saitas[100]). Argumentuojama labiausiai prieškodeksinėmis teisėmis. Pasak kitų, laidotuvių pamaldų ir paties palaidojimo ar kapinių teisės esančios visai skirtingos ir išskirtos. Todėl jei tepasirenkama laidotuvių pamaldų bažnyčia, tai kapinės einančios bendrosiomis teisėmis. Taip pat tepasirinkus kapines, laidotuvių pamaldos tvarkytinos bendrosiomis teisėmis, t. y. kan. 1216—1218[101]). Tos nuomonės argumentai yra šie: a) Bendrosiomis teisėmis, būtent, kan. 1216, § 1, laidotuvių pamaldos laikytinos savos parapijos bažnyčioje, nebent jei būtų teisiai išrinkta kita bažnyčia. Todėl jei kas tepasirinktų laidojimo vietą arba kapines ir nepasirinktų laidotuvių pamaldų bažnyčios, tai laidotuvių pamaldos eina bendrosiomis teisėmis, būtent, 1216—1218. b) Kan. 1231, § 1 nors lavoną reikia palaidoti laidotuvių pamaldų bažnyčios kapinėse, bet leidžiama taip pat pasirinkti ar laidotuvių pamaldų bažnyčią ar kapines — tuodu dalykai išskirti. c) Tas pat išplaukia iš kan. 1230, § 7 — numatomi atvejai, kuriais laidotuvių pamaldų bažnyčia ir kapinės de iure išskiriamos.

---

[98]) „Omnibus licet, nisi expresse iure prohibeantur, eligere ecclesiam sui funeris aut coemeterium sepulturae“.

[99]) „Uxor et filii puberes in hac electione prorsus immunes sunt a maritali vel patria potestate“.

[100]) Pvz.: A. Vermeersch et Creusen I., Epitome iuris canonici, II[2] n. 532; P. M. a Coronata, De locis et temporibus sacris, nn. 186—187; G. Cocchi, Commentarium in Codicem Iuris Canonici, III n. 59; Fr. Wernz-Vidal P., Ius canonicum, IV n. 591.

[101]) Pvz.: Tondini, De ecclesia funerante, Forolivii 1927, 22—23; H. Insadowski, Kościelnę prawo pagrzebowe, 107.

Antroji nuomonė yra teisinga. Pamatas yra šis: a) Apeigų Kongregacija, *Bergomen.* 1919 m. vas. mėn. 25 dien., pasirinkus atskiras kapines, teisę laikyti laidotuvių pamaldas pripažino mirimo, arba išimtos ligoninės, vietiniam klebonui. b) Šios nuomonės argumentai yra juridiniai, paimti iš paties Kodekso I. C., ir nieko jiems negalima prikišti. c) Pirmosios nuomonės įrodymas yra ne koks. Mat, seniau, laidojant bažnyčiose, buvo laikomasi dėsnio: „Ubi tumulandus, ibi funerandus". Bet ilgainiui liovusiesi laidojus bažnyčiose, nebebuvo tikrai žinoma, ar anas dėsnis tebeturįs galią, ir todėl jau prieškodeksiniai kanonistai suskilo į dvi nuomones. Kodekse I. C. aiškiai uždrausta laidoti bažnyčiose. Tuo pačiu visai paraustas senovės anas dėsnis. Be to, pirmosios nuomonės dėsnio niekaip negalima visados prisilaikyti, pvz., pasirinkus bendras kapines, kurios priklauso nevienai bažnyčiai — kurioje bažnyčioje laikysi laidotuvių pamaldas?

Be to, pasak kai kurių kanonistų, jei kas, turėdamas šeiminį kapą, nepaskirtų jokios laidotuvių pamaldų bažnyčios, tai reikią suponuoti, jog velionis pasirinkęs vietinę pamaldų bažnyčią[102]). Šiai nuomonei nerandu Kodekse I. C. jokio patvirtinimo.

Bažnytinėmis teisėmis laidotuvių pamaldų bažnyčios negali pasirinkti tik šie asmenys:

a) Nepribrendę. Už juos, net mirusius, laidotuvių pamaldų bažnyčią gali išrinkti jų tėvai ar, jų nebesant, globėjai[103]). Tai padaryti, mano galva, gali abu tėvai susitarę. Jei juodu nesusitaria, tai visą dalyką gali deciduoti tėvas, šeimos galva.

Globėjai suprantami de iure ar de facto.

Pasak kai kurių kanonistų, tėvų nebesant, nepribrendusių asmenų laidotuvių pamaldų bažnyčią galįs išrinkti senolis ir senolė ir, tik nė šių nebesant, globėjai[104]). Tai kai kurie remia kan. 542, nr. 2[105]).

Nepribrendusiems patiems pasirinkti laidotuvių pamaldų bažnyčią draudžiama dėl to, kad nepribrendę tebepriklauso tėvų ar globėjų.

b) Apžadus padarę bet kurio laipsnio ir dignitatės vienuoliai[106]). Čia į vienuolius įeina bet kurių ir bet kokių apžadų vienuoliai vyrai i moterys. Čion įskaitytini yra taip pat ekskliaustruoti, apostatai a religione ir neteisiai pabėgę — jie tebėra vienuoliai ir todėl tebesaisto vienuolių priedermės.

---

[102]) Pvz.: G. Rossi, La „sepultura ecclesiastica", e l' „ius funerum", n. 82; P. M. Coronato, De locis et temporibus sacris, n. 202.

[103]) Kan. 1224, nr. 1.

[104]) Pvz.: P. M Coronata, t. p., n. 191; H. Insadowski, Kościelne prawo pogrzebowe, 105; Fr. Wernz-Vidal P., Ius canonicum, IV n. 594.

[105]) Pvz., P. M. Coronata, t. p.

[106]) Kan. 1224, nr. 2.

Išimtis — vienuoliai vyskupai ir juo labiau vienuoliai kardinolai. Tas pat pasakytina net apie tituliarinius vyskupus, nes kan. 1224 žodis „vyskupas“ pasakytas be restrikcijos, be žodžio „rezidencinis“. Vienuoliai vyskupai iš kalbamosios normos išimami dėl to, kad priklauso stačiai šv. tėvo. Be to, laidotuvių pamaldų bažnyčią pasirinkti gali sekuliarizuoti vienuoliai, nes nebėra vienuoliai ir todėl jų nebesaisto vienuolių priedermės. Galop, laidotuvių pamaldų bažnyčią gali pasirinkti vienuolių naujokai ir postuliantai, nes jų neminima kan. 1224.

Jei vienuoliai prieš profesiją būtų pasirinkę laidotuvių pamaldų bažnyčią, tai profesija panaikinamas anas pasirinkimas[107]).

c) Kurie neturi proto. Už juos laidotuvių pamaldų bažnyčią gali išrinkti jų globėjai. Pamatas — neturį proto eina nepilnamečių teisėmis.

d) Kurie neturi teisės būti bažnytiniu būdu palaidoti. Tai savaime aišku.

Laidotuvių pamaldų bažnyčia tegalima pasirinkti ar išsirinkti tą, kurioje teisėmis galima laikyti anas pamaldas. Tą teisę kan. 1225 turi šios bažnyčios:

a) Bet kuri parapinė bažnyčia. Tas pat pasakytina apie katedrą, nes ji yra vyskupijos bažnyčių motina[108]).

b) Reguliarinių vienuolių vyrų bažnyčia. Atbulai, tos teisės neturi kitų vienuolių vyrų, kongregacijų ir vienuolių moterų bažnyčios. Už ką jų bažnyčiose galima laikyti laidotuvių pamaldas, kalbėjau aukščiau.

c) Vienuolių moterų „monialium“ (tikrųjų vienuolių, ne kongregacijų) bažnyčią laidotuvių pamaldų vieta gali pasirinkti tos tarnaitės, auklėtinės, ligonės ir moterys svečiai, kurios ilgesnį laiką, pvz., kelias savaites, gyveno to vienuolyno kliauzūros ribose.

d) Patronato bažnyčia. Ją pasirinkti gali jos globėjas.

e) Tos bažnyčios, kurios specijaliai turi tokią teisę. Tą teisę duoti gali Apaštališkasis Sostas ir vietos ordinaras. Pati teisė gali būti duota absoliučiai, be restrikcijos ir su restrikcija, pvz., tik kai kuriems asmenims, brolijoms, teleidžiama vieta ir pamaldas laikyti tegali savas klebonas ar leidžiama vieta ir pamaldas laikyti gali bažnyčios rektorius ir t.t. Tas pat pasakytina apie viešas ir net pusiauviešes koplyčias — ir joms galima leisti laikyti laidotuvių pamaldas. Lietuvoje laidotuvių pamaldas iš senų laikų gali laikyti tos filijos, kuriose yra kapinės.

Kalbamajai teisei suteikti reikia teisingos priežasties, nes tai bendrųjų teisių išimtis ar privilegija. Bet šiandien mūsų atveju nė vietos ordinarui ne-

---

[107]) Plg. A. Vermeersch et Creusen I., Epitome iuris canonici, II² n. 533; P. M. Coronata, De locis et temporibus sacris, n. 191; G. Cocchi, Commentarium in Codicem Iuris Canonici, III n. 59; Fr. Wernz - Vidal P., Ius canonicum, IV n. 594.

[108]) Plg. H. Insadowski, Kościelne prawo pogrzebowe, 107.

reikia katedros kapitulos sutikimo ar atsiklausimo, nes to dalyko nėra Kodekse I. C.

Laidotuvių pamaldų bažnyčią pasirinkti galima net toli, nes Kodekse I. C. to dalyko nedraudžiama.

Į pasirinktą laidotuvių pamaldų bažnyčią reikia nugabenti lavoną ir t.t. Bet ši priedermė tesaisto tada, kai tai padaryti lengvai galima. Kitais atvejais suinteresuoti asmenys gali kūną gabenti, gali negabenti savo lėšomis. Tai tvirtinu iš įstatymų analogijos. Jei į pasirinktą laidotuvių pamaldų bažnyčią lengvai negalima kūno nugabenti ir suinteresuoti asmenys iš tiesų negabena, tai iš įstatymų analogijos laidotuvių pamaldos laikytinos bendrosiomis teisėmis — atkrinta pasirinkta bažnyčia, savaime išnyksta pasirinktos bažnyčios laidotuvių pamaldų teisės.

Laidotuvių pamaldų bažnyčią pasirinkti yra paties asmens dalykas, nes kan. 1223, § 1 šiuo reikalu pasakyta „eligere ecclesiam sui funeris". Čia akcentuoju žodį „sui". Todėl jei kas pribrendęs nepasirinko laidotuvių pamaldų bažnyčios prie gyvos galvos, tai už jį niekas kitas negali padaryti.

Kiekvienas laidotuvių pamaldų bažnyčią pasirinkti gali pats ar tuo reikalu įgalioti kitą asmenį[109]). Iš kalbamojo įgaliotinio nereikalaujama jokių kvalifikacijų. Todėl juo gali eiti net toks asmuo, kuris negali sau pasirinkti šio dalyko.

Pasirinkti laidotuvių pamaldų bažnyčią ir tuo reikalu įgalioti bet kaip galima, pvz., testamentu, atskiru raštu, žodžiu, net kuriuo ženklu ir t.t. Tai vis dėlto reikia bet kuriuo teisiu būdu įrodyti[110]) ir supozicijos neužtenka[111]). Įrodyti geriausia, žinoma, raštu. Bet tai padaryti galima taip pat liudytojais. Čia užtenka net vieno tikėtino asmens, nes ne teismo dalykas.

Kan. 1226, § 2: „Jei (laidotuvių pamaldų bažnyčia ar kapinės) pasirenkama per kitą, tai šis savo įgaliojimą atlikti gali net, mirus įgaliotojui"[112]).

Kalbamąjį pasirinkimą galima atšaukti prieš mirtį, nes šis dalykas laikomas testamentiniu, o testamentą visados galima atšaukti ir pakeisti prie gyvos galvos.

Kan. 1227: „Griežtai draudžiama vienuoliams ir pasaulininkams dvasiškiams versti bet ką padaryti apžadus, prisiekti ar garbės žodį duoti ar kaip kitaip pažadėti, kad pasirinksiąs laidotuvių pamaldų jų bažnyčią ar kapines, ar jų išsirinkimo nepakeisiąs; priešingai išsirinkimas yra joks" [113]).

---

[109]) Kan. 1126, § 1.

[110]) Kan. 1226, § 1.

[111]) S. C. C., *Dianen.*, 9 iul. 1921.

[112]) „Si electio fiat per alium, hic suum mandatum explere potest etiam post mortem mandantis".

[113]) „Religiosi et clerici saeculares districte vetantur ne quos ad vovendum, iurandum vel fide interposita seu aliter promittendum inducant ut apud ipsorum

Atbulai, tai neuždrausta pasaulininkams, nes jų neįvardyta šiame kanone. Be to, nedraudžiama įkalbinėti, prašyti, patarti. Tai tik, gal, nepritinka daryti.

Kai laidojama šeiminiame kape, tai laidotuvių pamaldos laikytinos velionies pasirinktoje bažnyčioje. Jei laidotuvių pamaldų vietos nepasirinkta, tai, pasak vienų, laidotuvių pamaldos laikytinos toje bažnyčioje, kuriai priklausąs kapas[114]), ir, pasak kitų, laidotuvių pamaldų bažnyčia einanti paprastosiomis teisėmis[115]). Pirmoji nuomonė remiama senovės dėsniu: „Ubi tumulus, ibi funus", o antroji — Kodekso I. C. kontekstu, būtent, tuo, kad šeiminis kapas eina tik laidojimo vieta ir niekur nekalbama apie jo laidotuvių pamaldų bažnyčią ir t.t.[116]) Kadangi pirmosios nuomonės dėsnis jau persenęs ir antrosios nuomonės įrodymas tikrai juridinis, tai paskutinioji nuomonė teisinga.

Dalinės bažnytinės teisės, — Telšių vyskupijos sinodas (1935), str. 360: „Ius funerandi, quod defuncti parocho competit, cedere debet iuri quod quis habet sibi eligendi sepulturam. Quae tamen electio irrita habenda est, nisi scripto vel coram duobus testibus facta sit. Caveant omnes tum de clero saeculari, tum de clero regulari, ne quemquam inducant ad eligenda funeralia in alia ecclesia, quae non sit paroecialis. Quinimmo ne facile postulatis indulgeant, quoties adest suspitio electionem sepultarae fieri ad iura parochorum violanda"; str. 362: „Funera ne die festo peragantur, nisi causa gravis adsit. Praescripta Ritualis in funeribus deducendis observentur".

Summarium. — In hoc articulo tractatur: 1. Notio et divisio sepulturae, 2. Historia sepulturae, 3. Ius Ecclesiae et status in rebus sepulturae, 4. Obligatio sepeliendi mortuos, 5. Subiectum passivum sepulturae ecclesiasticae, 6. Translatio cadaveris in ecclesiam et funere, 7. Ecclesia funeris.

---

ecclesias funus aut apud ipsorum coemeterium sepulturam eligant, vel factam electionem non immutent; quod si contra factum fuerit, electio sit nulla".

[114]) Pvz.: P. M. a Coronata, De locis et temporibus sacris, nn. 202, 204; Fr. Wernz - Vidal P., Ius canonicum, IV n. 599.

[115]) Pvz., H. Insadowski, Kościelne prawo pogrzebowe, 132—133.

[116]) Plg. kan. 1209, 1215—1222, 1225, 1229 ir kt.

Doc. M. Morkelis

Rytų Afrikos bažnytinės literatūros kūrimosi aplinkybės

(De Africae Orientalis conditionibus, in quibus litterae ecclesiasticae antique ortae atque evolutae sunt)

Šiandien, ypač po Rusijos pravoslavų bažnyčios didžiosios tragedijos, susidomėjimas Rytų Bažnyčios teologija, jos užuomazga, plėtra ir kryptimis labai didelis. Teologinė ir istorinė literatūra tiek pagausėjo, kad net suskubo įsigyti krikščioniškosios orijentalistikos, krikščioniškosios orijentinės teologijos ir panašių vardų. Tam reikalui įkurtos net tam tikros įstaigos, pvz., šv. tėvo Benedikto XV Orijentinis Institutas, ir leidžiami įvairiomis kalbomis spaudos organai.

Lietuvių teologinėje literatūroje šiuo klausimu labai maža tėra studijų. Šiuo savo darbeliu noriu vieną kitą medžiagos saują duoti. Kadangi pirmykštės orijentinės mokslinės teologijos kūryboje, galima sakyti, pirmąją vietą užima Aleksandrijos Bažnyčia su savo didžiaisiais veikėjais, mokytojais ir rašytojais, manau pirmon galvon su jais mums ir reikėtų susipažinti.

Tą dalyką svarstyti ėmus, tenka kreipti ypatingo dėmesio į aplinkybes, kuriose Egipto ir ypatingai Aleksandrijos Bažnyčiai teko dirbti. Tai pasieksime, bent kiek arčiau susipažinę su Egipto ir ypatingai Aleksandrijos bei jos apylinkių istorinės geografijos, o gal nekartą net ir topografijos duomenimis. Savaime suprantama, ryšium su tuo teks padaryti bent konspektišką Egipto ir Aleksandrijos sričių istorinę apžvalgą. Su tuo susipažinę, pasistengsime patirti, kaip toje teritorijoje ir tose aplinkybėse pradėjo kurtis, kūrėsi ir susikūrė krikščionybė. Kadangi krikščionybei besikuriant ir netgi jau susikūrus, nepaprastai didelį vaidmenį intelektiniame gyvenime yra suvaidinusi garsioji Aleksandrijos kateketų mokykla, tai ir prie jos teks sustoti. Ir tik tada teturėsime drąsos paliesti svarbiausius Aleksandrijos (nes čia jie daugiausia gyveno ir veikė) Bažnyčios Tėvų ir bažnytinių rašytojų charakterio bruožus ir labai suglaustai peržvelgti jų eiles. Kiekvieną rašytoją atskirai nagrinėti — visai atskirų studijų reikalas. Taigi, šį raštą baigdami, tenkinsimės, veik katalogiškai pasižvalgę.

I. Egipto ir Aleksandrijos geografinė padėtis ir trumpa istorinė apžvalga

Aleksandrijos miestas, kurio vardu pavadinta visa bažnytinė sritis, įkurtas didžiojo kariautojo ir valdovo Aleksandro Makedoniečio toje vietoje, kurioje Nilo deltos šaka Canobus įteka į Viduržemio jūrą. Senasis faraonų Egiptas apėmė žemės plotą abipusiai vad. Žemutinio Nilo nuo kataraktos ties senoviškąja Syena (dabar Assuân) iki tos vietos, kurioje jis įteka į Viduržemio jūrą. Tuo būdu Egipto Nilas tęsėsi 1055 km, dalindamas visą kraštą dviem dalimis. Tai rytų ir vakarų Egiptas, kurių pirmasis senovėje buvo vadinamas Azijos, o antrasis Libijos Egiptu. Abiem Nilo pusėmis iš pietų į šiaurę tęsėsi dvi kalnų eilės, kurių pradžios reikia ieškoti Etiopijoje. Jiedvi sudaro Nilo slėnį, kuris pradžioje yra siauras (2—3 km), o toliau į šiaurę darosi platesnis (15—19 km). Ir tik neprieidamos Viduržemio jūros, 150 km abidvi kalnų eilės kita nuo kitos nutolsta, sudarydamos lygumą, kurioje Nilas skirstosi į daugelį šakų ir, prieidamas Viduržemio jūrą, sudaro vad. Deltą. Tikrasis Nilo slėnys (nuo Syenos kataraktos iki Deltos) apytikriai sudaro dirbamos žemės 11.300 km^2, o Delta 17.000 km^2. Senovės apskaičiavimais čia turėję būti dirbamosios žemės apie 22.500 km^2. Bet, jūros krantui slenkant žemyn, dalis dirbamos žemės buvusi jūros užlieta. Dabartiniais apskaičiavimais visas šis kraštas turėjęs duoti vietos maždaug 4—5 milijonams gyventojų. Gana to, kad imp. Vespasiano laikų apskaičiavimais čia būta apytikriai 7—8 milijonų gyventojų. Geografas Artemidoras (apie 100 m. pr. Kr.) skelbia, kad vien tik Deltoje buvę 250 miestų ir kaimų (!).

Viso Egipto krašto ribas sudarė: šiaurėje — Viduržemio jūra, rytuose — akmeningoji Arabija ir Raudonoji jūra, pietuose — šių dienų Nubija ir vakaruose — Tripolis. Su aukščiau minėtuoju geografiniu Egipto padalinimu dviem dalimis — Nilo slėnį ir Deltą — sutiko iš senų senovės gyventojų tarpe įsiviešpatavęs dalinimas į šiaurės (to mhit) ir pietų (to — rês) Egiptą, anot graikų papyro dokumentų ἡ κάτω ἡ ἄνω χώρα. Abidvi dalys jau seniai buvo padalintos dviem administratyviniais vienetais — apskritimis, kurias graikai vadindavo νόμοι. Apskričių iš viso būta 42, kurių 22 priklausyta pietų, o 20 šiaurės Egiptui. Ptolemėjų viešpatavimo laikais, Egipto kraštui buvo priskirtos į vakarus nuo Egipto buvusios oazės ir vad. Λιβυκὸς νόμος, o imp. Augusto laikais — šių dienų Nubija. Romos viešpatavimo laikais pietų Egiptas dar buvo padalintas dviem administratyvinėmis dalimis: pietinė jo dalis (apimanti 18 apskričių?) dėl senojo vyriausio šios apylinkės Tebų miesto pavadinta Thebais, o šiaurinė, apimanti šešias (?) apskritis drauge su šiaurės Egiptui priklausiusia Memfio apskritimi, pavadinta Heptanomis arba viduriniu Egiptu.

Jau gana anksti prieš krikščionišką erą senosios Egipto dinastijos liovėsi valdžiusios Egipto kraštą. IV amž. pr. Kr. Egiptą užkariauja Aleksandras Didysis, o jam mirus (323) po iigų diadochų tarpusavio karų, kurie baigėsi mūšiu ties Ipsu (301), dalinant didžiojo valdovo monarchiją, Egiptas atiteko diadochui Ptolemėjui (Soterui), kurs yra pirmasis naujos dinastijos valdovas.

Naujos dinastijos valdovai iš pat pradžių parodo daug sumanumo ir tikros valdoviškos išminties. Jie pasirenka sostinę visais atžvilgiais patogioje vietoje įkurtą Aleksandriją. Jie tuojau supranta, kad, organizuojant naują monarchiją, tenka remtis daugiausia vietos gyventojais. Ryšium su tuo taip pat greit susiorientuoja nepaprastai patogioje geografinėje krašto padėtyje. Pirmieji trys Ptolemėjai — Ptolemėjus I Soter († 285 pr. Kr.), Ptolemėjus II Philadelphos (285—247) ir Ptolemėjus III Euergetas (247—221) — tiek padeda triūso, kad Egipto monarchija savo tarpimu ne tik pasiekia faraonų laikų aukštybių, bet dargi tai pralenkia. Pvz., sostinė Aleksandrija savo turtais, prabanga ir meno kūriniais toli užpakalyje palieka senovės sostines Memfį ir Tebus. Ptolemėjus I pastato puikiausius visame pasaulyje išgarsėjusio muziejaus rūmus. Paskutinieji buvo sujungti su valdovo rūmais ir šalia labai turtingos biblijotekos, į kurią iš viso anų laikų kultūringo pasaulio plaukė brangiausi raštai ir dokumentai, turėjo ištisų butų mokslo vyrams ir poetams. Ptolemėjaus I sūnus ir įpėdinis Ptolemėjus II Philadelphos savo rūmus apsupa turtingiausia prabanga, puošia miestą puikiausiais rūmais, išleisdamas tada dar negirdėtas pinigų sumas. Tą pat galima pasakyti ir apie tretįjį Ptolemėjų, kuris savo asmenyje mokėjo suvienyti narsų ir talentingą kariautoją, nepaprastą mokslo ir meno mylėtoją, palaikytoją ir entuzijastą. Tuo būdu Ptolemėjai sudaro patogiausias aplinkybes plėtotis įvairios rūšies mokslams ir meno šakoms. Be to, šie trys Ptolemėjai gerokai padidina savo valstybę, užkariaudami ir prijungdami svetimus kraštus. Jie taip pat rūpinasi atgaivinti ir pirmyn pastūmėti karų laikais sunykusią prekybą ir komunikaciją su svetimais kraštais, kelti industriją. Ir greitu laiku jų pastangos susilaukia gausiausių vaisių: atnaujinamas garsusis faraono Necho kanalas, užmezgami gyvi prekybiniai santykiai su Arabija ir Indija, siunčiami karavanai į rytų ir vakarų dykumas, įkuriami galingi prekybos ir karo laivynai, jūrų pakrantėse susikuria gražūs miestai ir prekių sandėliai. Žodžiu, Ptolemėjams viešpataujant, ir ekonominė krašto padėtis nepaprastai pakyla.

Nors išmintingi valdovai, kraštą vesdami į šviesią ateitį, ir rėmėsi vietos gyventojais, visą kultūros gyvenimą pirmyn varė graikų genijus, įsiūbuodamas ir traukdamas į darbą gana lanksčią vietos gyventojų prigimtį. Kad šis darbas geriau sektųsi, taktingi Ptolemėjai, matydami, kad vietos gyventojai labai prisirišę prie senovės ir ateiviais gali nepasitikėti, susilaiko

nuo reformų, palikdami senovinį krašto suskirstymą apskritimis ir nieliesdami jų senovinio hierarchinio susitvarkymo tikybos, kuri ilgainiui sudaro graikiško ir vietinio tikybinių elementų mišinį.

Tuo būdu Aleksandrija virsta anų laikų pasaulio mokslo, meno, teisės ir tikybos centru. Ryšium su tuo Aleksandrija ir iš dalies kiti antraeiliai Ptolemėjų monarchijos centrai virsta vietomis, kuriose pradeda burtis visų kraštų įžymieji mokslininkai, veikėjai tikybos srityje, menininkai, pirkliai, amatininkai ir t. t. Tokiose aplinkybėse vietos gyventojai ir iš dalies kai kurių semitinių tautų atstovai arčiau susipažįsta su graikų pasauliu ir taip, kiti iš kitų skolindami, sukuria vad. aleksandrinizmą, kuriame susijungia graikiškas, egiptiškas ir semitiškas kultūros elementas. Šiems elementams vadovauja galingasis graikų genijus. Visa tai reiškiama graikų kalba su kai kuriomis vietos kalbų bei dijalektų priemaišomis. Tuo būdu, čia išsidirbęs graikų kalbos aleksandriniškas dijalektas, virsta oficijaline ir literatūrine kalba.

Ptolemėjų dinastija vis dėlto, matyti, neilgai prideramoje aukštumoje teišsilaikė. Monarchų rūmuose pamažėli įleidžia šaknis nepaprastas ištvirkimas, kuris suvilioja ir šiaipjau Aleksandrijos gyventojus. Tai visa silpnina valstybines jėgas. Be to, prasideda egiptiečiams nelaimingi karai ir varžymasis su kai kuriais kitais diadochais. Į tuos kivirčus įsipainioja romėnai, kuriems kištis į Egipto reikalus padeda patys monarchai. Taip, jau Ptolemėjus IV Philopator, kurio asmenyje jungėsi nepaprastas žiaurumas ir ištvirkimas, prieš mirtį (204), matydamas tykojant priešus atsiimti Ptolemėjų užkariautus kraštus, jauną savo sūnų ir sosto įpėdinį Ptolemėjų V Epiphanes'ą (204—181) paveda Romos globai. Bet Roma, paėmusi Egiptą globoti, tos savo globos nebenuėmė ir toliau vis kišosi į valstybės vidaus reikalus. Romos globa pasiliko nuolatinė, ir Ptolemėjaus V įpėdiniams viešpataujant. Maža to, Roma pradeda kaskart daugiau varžyti Egipto savarankiškumą ir galų gale Cezaris, ties Pharsala (48) nugalėjęs daug galingesnę savo konkurento Pompėjaus armiją ir šią besivydamas, įžengė į Egiptą ir čia gavo pasiūlymą išspręsti kivirčą dėl sosto tarp Ptolemėjaus XI Auletes'o (81—51) vaikų — trylikos metų Ptolemėjaus XII Dionysos'o ir jo išgarsėjusios gražuolės sesers Kleopatros. Cezaris kivirčą išsprendė paskutiniosios naudai. Dėl to dalyko kilo karas su vietos gyventojais. Cezaris jį laimėjo ir valdove patvirtino Kleopatrą, su kuria, reikia pasakyti, jau buvo užmezgęs plačiai pagarsėjusius artimus meilės ryšius. Tačiau Egipte šiuo kartu visiškai įsiviešpatavo romėnai. Egipto armija liko paleista, o jos vietą užėmė Romos legijonai. Kleopatra, tiesa, dar skaitėsi Egipto valdove, bet tik de nomine: Cezaris Egiptą jau laikė Romos valstybės dalimi. Galutinai Egiptas buvo paverstas Romos provincija, įsiviešpatavus Oktavianui. Šis, ties Aktiumu (30 m. rugp. 1 dien.)

nugalėjęs savo konkurentą Antonijų, taip pat intimiais ryšiais susirišusį su Kleopatra, privertęs juodu nusižūdyti ir likęs visišku Romos valdovu, Egiptą galutinai prijungė prie Romos valstybės. Romos valstybės provincijas valdydavo pretoriai arba prokonsulai, kurie priklausydavo Romos senato. Vyriausias pretoriaus ar prokonsulo padėjėjas ir iždo prižiūrėtojas buvo kvestorius. Vyriausi provincijų valdytojai savo rankose turėdavo didelę valdžią: jie su savo valdiniais galėjo elgtis, kaip tik norėjo. Tiesa, valdiniai turėjo teisės juos skųsti senatui. Bet tie skundai dažniausiai tikslo nepasiekdavo. Tuo būdu valdytojų sauvaliavimai būdavo beveik nuolatiniai. Tokioje padėtyje Egiptui esant, pradėjo kurtis ir plisti krikščionybė, subrendo Bažnyčios organizacija.

II. Krikščionybės pradžia ir išsiplatinimas Egipte ir Aleksandrijos Bažnyčios organizacija

Kiek vėliau krikščionybės gyvenimas Aleksandrijoje ir Egipte nepaprastai gyvai pulsavo ir bažnytinė organizacija buvo pasiekusi labai aukštą tobulumo laipsnį. Tik apie krikščionybės čia pradžią ir jos platinimosi eigą labai maža žinių teturime. Net turimos žinios ne visos tėra labai aiškios ir patikrintos. Bažnyčios istorija apie Aleksandrijos Bažnyčią tikrų, dokumentais pagrįstų žinių tepradeda gauti nuo 180 m., kada Aleksandrijos Bažnyčios galva minimas vyskupas Demetrius (188/189—231). Net Eusebius, rašydamas savo garsius istorijos veikalus, matyti, neturėjo reikiamų šaltinių, iš kurių būtų galėjęs pasisemti reikiamų žinių apie seniausius šios Bažnyčios laikus. Didesniu ar mažesniu tikrumu spėjama, kad Aleksandrijos Bažnyčioje esą parašyti seniausi krikščionių raštai, pvz., tariamasis Barnabo laiškas, Didache, Petro Kerygma, Apaštalų nuostatai (constitutio Apostolorum) ir kt. Bet tikrų įrodymų nėra. Harnack[1]) bando nustatyti šiuos seniausių Aleksandrijos Bažnyčios istorijos laikų momentus: 1) Egipto Bažnyčioje dar prieš Demetrijų buvusi savotiška Evangelijos knyga, kurią Aleksandrijos katekętų mokyklos mokytojas ir vedėjas Klemensas savo žinomuose Stromatuose[2]) ir kai kurie kiti bažnytiniai rašytojai (pvz.: šv. Ipolitas savo Philosophumenų 5, 7 ir šv. Epifanius, Haer, 62, 2) vadina εὐαγγέλιον κατ' Αἰγυπτίους. Ją katalikai apie II amž. galą jau laikę apokrifu, prie ko bene bus daug prisidėjusios joje skelbiamos su tikrąja krikščionybe nesuderinamos nuomonės (modalizmas ir kt.). Vis dėlto, kaip Harnack

[1]) Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten[3], Leipzig 1906, II 133.
[2]) Migne, Patrologia Graeca, 8, 1166.

spėja iš tono, kuriuo apie ją kalba Klemensas, ji galėjusi būti gerokai tikrųjų krikščionių tarpe paplitusi[3]). 2) Šv. Justinas kankinys savo pirmojoje apologijoje pasakoja: „Unus ex nostris, ut vobis persuaderet non esse nobis mysterium promiscuum concubitum, libellum tradidit Alaxandriae Felici praefecto supplex, ut medico testes sibi desecare liceret; quod iniussu praefecti facere interdictum esse illius urbis medici dicebant. Et cum neutiquam Felix subscribere vellet, adulescens caelebs permanens sua eorum, qui erant in eadem sententia, conscientia contentus erat".[4]) Harnack, galvoje turėdamas šį Aleksandrijos krikščionies jaunuolio pasiryžimą, pamatuotai spėja, kad žinomi krikščionių šmeižimai šv. Justino laikais ir Egipte turėję būti paplitę[5]). 3) Kad Egipte turėjo eiti gyvi tikybos klausimų debatai, galima spręsti ir iš to, jog čia veikė ankstybieji klaidatikiai, pvz., Basilides, Valentinas, Apelles ir kai kurie kt. 4) Eusebius mini raštą (iš Palestinos), rašytą apie 190 m., iš kurio galima spręsti, kad tarp Palestinos ir Aleksandrijos Bažnyčių prieš tai būta ilgesnių ar trumpesnių susirašinėjimų dėl Velykų šventės tuo pačiu laiku šventimo[6]). 5) Šv. Irenėjus rašo laišką vienam Aleksandrijos krikščioniui[7]). 6) Tas pats Eusebijus pasakoja, kad Aleksandrijoje krikščionybę įkūręs apaštalų mokinys šv. Morkus — ἐκκλησίας τε πρῶτον ἐπ'αὐτῆς Ἀλεξανδρείας[8]). Įdomi čia žodžio ἐκκλησίας daugiskaita, kuri leidžia suprasti šv. Morkų esant įkūrėją ne vienos kurios nors, bet kelių bažnyčių arba krikščionių bendruomenių. 7) Mūsų laikus yra pasiekęs net Aleksandrijos vyskupų sąrašas, pirmąjį kartą įdėtas Juliaus Afrikiečio kronikoje; jame išvardyta tos Bažnyčios dešimtis vyskupų nuo pat šv. Morkaus laikų. Šis sąrašas, deja, tiek nepilnas, kad net Demetrijaus artimiausio pirmatako vardo visai negali susekti.

Nors šių žinių apie bažnytinį Egipto gyvenimą, palyginti, ir labai maža, tačiau pakanka apytikrei išvadai padaryti, kad čia Bažnyčia prieš Demetrijaus laikus stovėjo gana tvirtai. Nuo Demetrijaus ir Klemenso laikų daugiau žinių negauname. Tik pats Klemensas, nors ir daug raštų yra palikęs, bet apie Bažnyčios padėtį maža tepasakė. Iš jo tesužinome, kad Egipto Bažnyčia Aleksandrijoje sukūrė krikščionių mokyklą, kuri turėjo didelės įtakos: tą mokyklą net pagonys lankydavo; Bažnyčioje buvo kunigų, dijakonų

---

[3]) O. Bardenhewer, Geschichte der Altkirchlichen Literatur, Freiburg im Breisgau 1913, I[2] 521.

[4]) Žr. Rauschen Gerardus, Florilegium patristicum, Bonnae 1911, II 57. Šį gana drastišką tekstą sąmoningai cituoju lotynų kalba.

[5]) Mission und Ausbreitung d. Christentums[2], 134.

[6]) H. E., V c. 25.

[7]) Harvey, II, 456. Cit. pas Harnack'ą, o c. 135.

[8]) T. p., II c. 16.

ir „našlių"; krikščionių buvo įvairių luomų; Aleksandrijos Bažnyčia jau darė įspūdžio lyg pasaulinės reikšmės būtų įgijusi (anot Harnack'o „Weltkirche"); ištisos šeimos ją išpažino, net ir filosofų buvo jos sekėjų. Jos ramybę labai drumstė daug klaidatikių grupių.[9]) Harnack'o tyrinėjimais Egipto Bažnyčia taip buvo sutvarkyta, kad provincijos bažnyčios, daugiausia aprūpinamos kunigų ir dijakonų, gyveno artimoje Aleksandrijos Bažnyčios ir jos vyskupo priežiūroje jau prieš Demetrijaus laikus[10]). O Demetrijus jau šventina vyskupus ir skiria juos į provincijos miestus ir nomų centrus. Tiesa, kiek tenka sužinoti, jis tik tris vyskupus teįšventė. Bet jo įpėdinis Heraklas (+247) įšventė net dvidešimtį. Be to, kiek tenka sužinoti, III amž. visi miestai ir nomų centrai turėjo savo vyskupą, kurių metropolitas, net su didesne valdžia, nekaip kame kitur, buvo Aleksandrijos vyskupas. Taip susidėjus aplinkybėms, veikliam Demetrijui prieš gyvenimo galą, iškilus nesusipratimams su Origenu, nebesunku buvo sukviesti kelis Egipto vyskupų susirinkimus. Demetrijui valdant Egipto Bažnyčią, S e v e r a s 202 m. sukėlė persekiojimą krikščionių. Pasak E u s e b i j a u s, tuo metu daugybė provincijos krikščionių buvę atvaryta į Aleksandriją ir čia nukankinta[11]). Iš to aišku, kad provincijoje krikščionys jau tada buvo gausūs. Tą patvirtina ir Origeno veikaluose išmėtytos žinios. Tokia pat pakraipa veikia ir jo įpėdinis H e r a k l a s, kuris metropolito vadlžią parodo, pašalindamas Thmuis'o vyskupą A m m o n i j ų ir paskirdamas įpėdinį.

Mirus Heraklui, Egipto, ypač Aleksandrijos, Bažnyčiai, teko patirti daug vargų. Imp. P i l y p a s A r a b a s (244—249) savo viešpatavimo pradžioje krikščionių visai nepersekiojo, net jiems rodė kai kurio palankumo. Ir krikščionybė kurį laiką galėjo laisvai klestėti. Tačiau jo viešpatavimo gale Aleksandrijos Bažnyčios ramybė buvo labai sudrumsta. 248 ar 249 m. vienas pagonių veikėjas, kuris pranašaudavęs ateitį, taip buvęs suagitavęs pagonis prieš krikščionis, kad šie ilgą laiką buvę pagonių terorizuojami ir turėję gyventi nuolatinėje baimėje. Daug krikščionių nukankinta, daug jų turto sunaikinta. Krikščionių kankinių tarpe iškyla šv. Apolonijos asmuo. Bet tai visa, palyginus su tuo, kas krikščionių artimesnėje ateityje laukė, atrodė nedidelės svarbos dalykas. Sistemingas visoje Romos imperijoje ir susyk Aleksandrijoje persekiojimas krikščionių prasidėjo imperatorium tapus D e c i j u i (249—251). Šis imperatoriaus 250 m. sausio mėnesį išleidžia žiauriausią ediktą, kuriuo provincijų valdytojams griežčiausiai įsakoma visus krikščionis versti daryti dievams aukas ir ypatingo

---

[9]) A. H a r n a c k, Mission und Ausbreitung des Christentums, II, 135.
[10]) T. p.
[11]) H. E.. VI c. 1.

dėmesio kreipti į dvasiškius. Kaip daugelyje kitų kraštų, taip lygiai ir čia, šalia kilnių krikščioniškosios ištvermės paveikslų nemaža buvo vad. „lapsi". Decijui mirus, laikai pasidarė ramesni. Bet neteko ilgai laukti, kol Valerijonas (253—260), kuris iš pradžių krikščionims irgi buvo gana palankus, penktaisiais savo viešpatavimo metais (257) išleido ediktą, įsakydamas persekioti krikščionis. 258 m. atkartojo kalbamąjį ediktą, kuriame ypatingai buvo pabrėžiama, kad būtų žūdomi Bažnyčios hierarchai. Šiuos imperatoriaus įsakymus Aleksandrijoje uoliai pildo jo vietininkas Aemilianus. Egipto bažnyčios vargus dar labiau pasunkino kaip tik tuo laiku iškilę tikybiniai ginčai, kurie šiai Bažnyčiai grėsė skilimu ir klaidatikybe. Tai buvo chilijazmo ir antitrinitarijų sąjūdžiai. Pirmajam ypatingai atstovavo Arsinoes vyskupas Nepos, antitrinitarijų sąjūdžiui vadovavo Sabellius, daugiausia veikdamas vad. Libijos Pentapolyje. Visa laimė, kad tokiais sunkiais Egipto Bažnyčios laikais Heraklo įpėdiniu tapo nepaprastos energijos ir mokslo vyras Dionyzas (247—264 ar 265), rytų Bažnyčios rašytojų vadinamas Didžiuoju. Tai buvo žmogus visais atžvilgiais šviesus. Jis, būdamas aukštos kilmės, dar pagonių tėvų rūpesčiu gauna gerą išlavinimą. Tiesos meilė ir uolus jos ieškojimas moksluose atveda jį į krikščionybę. Tapęs krikščioniu, jis studijuoja ne vien Kristaus mokslą, bet ir klaidatikių raštus. Pagaliau jis lanko Aleksandrijos krikščionių mokyklą, kurioje klauso iš pradžios didžiojo Origeno, o vėliau Heraklo pamokų, kol, paskutiniajam tapus Aleksandrijos vyskupu, atsistoja tos mokyklos priekyje. Būdamas uolus Kristaus mokslo sekėjas ir gerai pasiruošęs, tapęs Egipto Bažnyčios valdytoju, nepaprastai išvysto savo ganytojišką veikimą. Bet jau pačioje vyskupavimo pradžioje tenka jam susidurti su persekiojamųjų krikščionių vargais ir jais su tikinčiaisiais dalintis. Taip jam ir tenka visą gyvenimą nešti vargo naštą. Decijaus persekiojimų metu į jį kreipiama ypatingo dėmesio, konfiskuojami turtai ir t. t. Kad krikščionys nepaliktų be globos, jis buvo priverstas kurį laiką pasislėpti. Decijui mirus, vėl pasirodo viešumoje. Bet čia jam jau tenka kovoti žodžiu ir raštu su minėtaisiais klaidatikiais. Prasidėjus Valerijono persekiojimams, Dionysius patenka į persekiotojų rankas ir ištremiamas į Kephro Libijoje, iš kur už tai, kad sėkmingai platino krikščionybę vietinių pagonių tarpe, perkeliamas į Kolluthion'ą Mareotise. Būdamas ištrėmime, jis palaiko ryšius su Aleksandrijos Bažnyčia ir ją savo instrukcijomis valdo, kol Gallieno (260—268) laikais 262 m. grįžta į Aleksandriją. Čia, iškilus piliečių karui, badui ir marui, į gyvenimo galą dar turi progos išbandyti savo vyskupišką uolumą. Būdamas uolus ir mokytas vyskupas, Dionysius įgyja didelės įtakos ne tik Egipte, bet, galima sakyti, visoje Bažnyčioje. Jo balsas mielai klausomas ne vien chilijazmo ir sabellijanizmo, bet taip pat Novationo schizmos dalyke ir klausime, kaip elgtis su tais, kurie neišlaikė bandymo persekiojimo metu

(lapsi), kada buvo rimto pavojaus kilti didžiulėms atskaloms. Dionysius, šioje srityje sėkmingai dirbdamas, tiek pasidaro visoje krikščionijoje autoritetingas asmuo, kad, anot Harnack'o[12]), užima pirmąją vietą po Romos vyskupo ir padaro tai, kad, net jam mirus, Aleksandrijos Bažnyčia dar ilgą laiką visoje Bažnyčioje užima vieną iš pirmųjų vietų ir taip susilaukia šv. A t a n a z o laikų, kada įgyja dar didesnio, bent ne mažesnio, autoriteto[13]).

Dionysijaus įpėdiniu tapo M a x i m u s (+ 282), o šio — T h e o n a s (282—300), po kurio Aleksandrijos metropoliją apėmė Dionysijaus vertas įpėdinis šv. P e t r a s K a n k i n y s (300—311), kuriam dar kartą teko pergyventi baisiausią persekiojimą krikščionių, viešpataujant D i o k l e c i j o n u i (284—305) ir rytuose jo įpėdiniams A u g u s t u i G a l e r i j u i ir M a x i m i n u i D a z a i. Tuo metu krikščionys taip buvo žūdomi, kad, anot Eusebijaus, kardai atšipo, galvas bekapojant[14]). Ypatingai skaudžiai buvo paliestas Egiptas, kai Dioklecijonui mirus, Egiptą drauge su Sirija Galerijus buvo pavedęs valdyti žiauriam Maximinui Dazai. Nesuskaitomos daugybės kankinių tarpe ypač išgarsėjo trys Egipto vyskupai: H e s y c h i u s, P a c h y m i u s ir T e o d o r a s, ir Aleksandrijoje K o t r i n a. Pagaliau kankinio mirtimi mirė ir pats Egipto Bažnyčios metropolitas P e t r a s.

Bet tai jau buvo paskutinysis persekiojimas krikščionių, nes jau visai arti buvo Konstantino Didžiojo laikai. Petro įpėdiniu tapo A c h i l a s (+ 313), kurs įšventė kunigu vėliau nelaimingai baigusį Ariją. Po jo metropoliją apėmė tos vietos vertas A l e k s a n d r a s (313—328), kuriam pirmajam teko susidurti ir aršiai kovoti su Arijumi ir jo sekėjais, kol šie sykiu su savo vadu visuotiniame Nikėjos susirinkime (325) buvo pasmerkti. Be kitko, jis Arijaus reikalu buvo sušaukęs Egipto vyskupų suvažiavimą (320 ar 321), kuriame dalyvavo apie 100 vyskupų. Tolimesnę kovą vesti su arijonais Aleksandras paliko šv. A t a n a z u i (328—373), kuris savo išganingu veikimu ne tik Aleksandrijos ir iš viso Egipto Bažnyčios autoritetą prideramoje aukštumoje gyvendamas išlaikė, bet dargi ateičiai ištisam amžiui patikrino. Be to, Aleksandrui ir vėliau Atanazui teko vesti aršią kovą su M e l e t i j a u s schizma. Meletijus, Aleksandrijos Bažnyčią tebevaldant šv. Petrui, nesutikdamas su puolusių krikščionių (lapsi) į Bažnyčią atgal priėmimo klausimu, kai kurių kankinių ir išpažinėjų remiamas, pradėjo skelbti labai griežtą kraštutinę nuomonę ir tuo būdu atsiskyrė nuo

[12]) Mission und Ausbreitung des Christentums, I, 135.

[13]) O. B a r d e n h e w e r, Geschichte der Altkirhlichen Literatur², Freiburg i. Br. 1913, I 203.

[14]) W e t z e r und W e l t'e s Kirchenlexikon, Freiburg im Br., IX 1884; O. B a r d e n h e w e r, Geschichte d. Altkirchlich. Literatur², Freiburg im Br. 1914, II 2 239.

Aleksandrijos metropolijos. Kadangi pats buvo Lykopolio vyskupas, Petrui mirus kankinio mirtimi ir metropolitu tapus Aleksandrui, pats savarankiškai pradėjo šventinti vyskupus, kunigus ir dijakonus. Pasmerkus Meletiją vyskupų susirinkime 306 m. ir schizmai vis dėlto neišnykus, tolimesnę kovą su atskala teko vesti Aleksandrui, kol atskala, tiesa švelniai, bet galutinai buvo pasmerkta visuotiniame Nikėjos susirinkime (325) ir susiliejo su arijonais.

Taip uoliai ir intensyviai veikiant gabiems Aleksandrijos patrijarchams[15]), krikščionybė Egipte tokiu intensyvumu plito, kad dar prieš visuotinį Nikėjos susirinkimą susilaukė nuostabių rezultatų: IV amž. pradžioje čia randame tobulai ir plačiai suorganizuotą bažnytinę hierarchiją ir labai daug tikinčiųjų.

Kaip žinome, jau Aleksandrijos metropolitas Aleksandras viename savo aplinkraštyje sako, jog viename jo sušauktame sinode prieš Arijų dalyvaują apie 100 vyskupų[16]). Tiek pat Egipto vyskupų, pasak šv. Atanazo, priėmę Aleksandrijos sinodo (339) nutarimus[17]). Šie vyskupai buvo iš Egipto, Thebaidos, Libijos ir Pentapolio. S a r d i k o s sinode (343—344) dalyvauja bent jo nutarimus pasirašo 94 Egipto vyskupai[18]). Be to, Meletius, išvardydamas savo sekėjus Nikėjos susirinkime, iš Egipto dvasiškių pažymi 29 vyskupus[19]). Remdamasis tuo, kas čia pasakyta, Harnack apskaičiuoja, kad iki 325 m. krikščionių bendruomenių buvę maždaug penkiose dešimtyse Egipto krašto miestų ar nomų. Apie keturias dešimtis nomų centrų turėję vyskupų sostus.[20]) Pačioje Aleksandrijoje būta dar daugiau bažnyčių. Iš senovės dokumentų patiriame, jog čia skelbė savo mokslą vienoje bažnyčioje Arijus, kitoje bažnyčioje skelbė Dionyzas, trečioje Pierius ir t. t. Be to, Aleksandrijoje savo bažnyčių turėjo novatijonai. Tos bažnyčios vėliau patriarcho Kirilo rūpesčiu buvo uždarytos[21]). Šias bažnyčias ap-

---

[15]) Aleksandrijos metropolitus vadinti patrijarchais sykiu su Romos, Antiokijos ir Jeruzolimos vyskupais tepradėta tik V amž.Tada ir patį šį pavadinimą Bažnyčioje tepradėta vartoti. Tačiau patrijarcho valdžią Aleksandrijos vyskupas turėjo jau nuo seno ir ta valdžia buvo patvirtinta jau visuotiniame Nikėjos susirinkime (325), kan. 6, kuris šiaip skamba: „Antiqui mores serventur in Aegypto, Libija et Pentapoli, ut Aelxandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, quandoquidem et episcopo Romano hoc est consuetum. Similiter, et in Antiochia et in aliis provinciis(ἐπαρχίαις) sua privilegia ecclesiis serventur". Bet iki V amž. Aleksandrijos, kaip ir kitų minėtųjų Bažnyčių, vyskupai vadindavosi metropolitais, o jų gyvenamieji miestai — metropolijomis.

[16]) S o c r a t e s, Hist. eccl., I b.

[17]) Apologia contra Arianos, 1, 71.

[18]) Žr. S. A t h a n a s i u s, t. p., 50.

[19]) Žr. S. Athanasius, t. p., 71.

[20]) Mission und Ausbreitung des Chirstentums, II, 146.

[21]) Socrates, t. p., VII 7.

tarnaudavo gana didelis skaičius dvasiškių. Taip, šv. E p i f a n i j a u s liudijimu, vienas Arijus Aleksandrijoje turėjęs savo sekėjų tarpe apie 700 Dievui pasiaukojusių mergaičių (vienuolių?), 7 kunigus ir 12 dijakonų[22]). Metropolito Aleksandro aplinkraštį pasirašo 17 kunigų ir 24 dijakonai. Be to, Mareotise (netoli Aleksandrijos, kiek į pietus) Aleksandro pusę laiko 19 kunigų ir 20 dijakonų. Tuo būdu, sudėję krūvon katalikų ir arijonų dvasiškius, gauname įsitikinti, jog Aleksandrijoje (mieste) buvo 24 kunigai ir 36 dijakonai, o sykiu su Mareotis'o dvasiškiais — 43 kuunigai ir 56 dijakonai.

Turėdami žinių apie tokį didžiulį skaičių dvasiškių Aleksandrijos Bažnyčioje, galime drąsiai manyti, kad šis skaičius buvo reikalingas aptarnauti ir atitinkamai didžiuliam skaičiui tikinčiųjų. Jau anksčiau esame minėję, kad pasak Klemenso Aleksandrijiečio, Aleksandrijoje buvo įvairių luomų krikščionių. Krikščionis Anatolius buvo žymus valstybės vyras ir miesto tarybos narys. Miesčionys net prašo jį įkurti Aristotelio filosofijos mokyklą[23]). Tai visa rodo, kad Aleksandrijos krikščionys buvo sudarę galingą ir įtakingą „partiją". Tai taip pat rodo, kad krikščionybės platintojai sugebėjo patenkinti įvairius luomus, pradedant apšviestūnais ir baigiant neišlavintais žemesniųjų luomų atstovais, kurių skaičius, be abejonės, turėjo viršyti skaičių pirmųjų.

Jei krikščionims apšviestūnams daugiausia atstovavo kultūringi graikai, tai paprasti krikščionys daugiausia buvo rekrutuojami iš vietinių gyventojų, kuriuos vėliau pradėta vadinti koptais. Vyskupais Dionyzas kankinių tarpe pažymi graikus ir „egiptiečius", kurių paskutinieji turi grynai koptiškus vardus; prie vieno jų net stovi pastaba „ὁ Λιβύς" [24]). Kiek iš viso krikščionių tada galėjo būti Egipte? Be abejonės, tikrai tai pasakyti sunku. H a r n a c k, remdamasis tuo, kad jo surinktomis žiniomis į IV amž. galą pagonybė Egipte labai sumenkėjo, spėja, jog krikščionių galėję būti visas milijonas, bent krikščionys savo skaičiumi turėję gerokai viršyti žydus. Tiesa, IV amž. kai kurie kraštai, pvz., Bukolia (į rytus nuo Aleksandrijos), Antinoe ir kitos kai kurios Nilo salos dar tebebuvo pagoniškos ir ten valdžia išsiųsdavo dvasiškius nenuoramas. Bet, pasak to paties H a r n a c k'o, tai reikią laikyti išimtimi.

Tokiam krikščionybės išsiplatinimui Egipte, be abejonės, turėjo daug padėti, skaitlingi žydų tautos gyventojai ir helenizmas, kurie bent silpnino vietos gyventojų tikybos atsparumą.

Kaip giliai buvo įleidusi šaknis krikščionybė Egipto liaudyje ir kituose luomuose, aiškiai liudija kai kurių jų didelė pažanga dvasiniame tobulume ir

---

22) H a e r e s e s, 69, 3.

23) A. H a r n a c k, Mission und Ausbreitung des Christentums, I, 148.

24) Žr. E u s e b i u s, H. E., VII, 41.

aštriame asketų gyvenime. Iš to jau III amž. gale susikūrė ir taip nepaprastai išsivystė vienuolynų gyvenimas, kad Egiptą tenka laikyti krikščioniškojo vienuolinio gyvenimo lopšiu. Taip, Thebaidoje buvo žinomas vienuolis atsiskyrėlis Paulius (+340). Šv. Antanas (+ 356), išsyk apsigyvenęs Thebaidoje Phajume, o vėliau ties kalnu Kolzim prie Raudonosios jūros, garsus savo aštriu asketiniu gyvenimu, daugelį patraukė sekti savo paveikslu ir tuo būdu sukūrė daug vienuolių šeimynų. Žemutiniajame Egipte, Nitrijos krašte, panašią šeimyną suorganizavo vienuolis Ammonius. Tokį patį darbą Sketijos dykumose varo Makarius Egiptietis (+390). Juo seka Makarius Aleksandrijietis. Egipto vienuolių gyvenimą nuostatais tvarkyti pradeda žymus vienuolynų organizatorius Pachomius (+346). Jis sukoncentruoja vienuolius, gyvenusius išblaškytose celėse, vienuose namuose ir tuo būdu padaro pradžią bendram (κοινόβιον — coenobium) vienuolių gyvenimui. Daug tokių vienuolynų jis įkūrė. Tie vienuolynai sudarė vieną didelę sąjungą, kurios priešakyje atsistojo pats Pachomius. Jo įtaka tiek didelė, kad, dar jam tebegyvenant, vyriausiame jo įkurtųjų vienuolynų buvo priskaitoma 3.000 vienuolių, o vėliau 7.000! Pirmojoje V amž. pusėje visoje Pachomijaus institucijoje buvo apie 50.000 vienuolių! Pachomijus yra taip pat įkūrėjas moterų vienuolynų Egipte. Moterų ir vyrų vienuolynai vieni kitiems padėdavo žemiškame ir dvasiniame gyvenime. Taip, šv. Antano ir Pachomijaus seserys stovėjo moterų vienuolynų priešakyje. Šventoji Synkletia su savo seseria turėjo tokios pat įtakos į vienuoles, našles ir mergaites, kokios šv. Antanas ir Pachomijus į vyrus[25])

Šios vienuolių kolonijos žymiai pagelbėjo plačioms krikščionių minioms giliau pažinti krikščionių tikėjimą. Užteks čia paminėjus, jog Egipto vienuoliai buvo pirmieji Šv. Rašto vertėjai į keletą vietinių kalbos dijalektų. Antai, Arijaus bendralaikis asketas Hierakas buvo pirmasis iš krikščionių, kuris studijas apie Šv. Raštą paskelbė taip pat koptų kalba[26]). Apie 350 m. jau užtinkame Šv. Rašto vertimų į sahidišką (Thebanišką), achmimišką ir fajumišką kalbas. Tai, tiesa, nebuvo visų Šv. Rašto knygų vertimai[27]) ; vis dėlto tai puikiai įrodo, kiek giliai tada plačiųjų minių tikybiniai

---

[25]) Žr. A. Harnack, Mission und Ausbreitung des Christentums, 147; Hergenröther, Handbuch der allgemeinen Kirchegeschichte, Freiburg im Br. 1911, I 489; Ant. Weiss, Historia ecclesiastica, Viennae et Graecii 1907, I 415.

[26]) Žr. Epiphanius, Haereses, 67.

[27]) Berlyne yra sahidiškas šv. Jono Apreiškimo knygos vertimo rankraštis, kuris priklauso IV amž. Netenka abejoti, kad Apokalipsė nebuvo pirmoji knyga, kuria pradėta Šv. Rašto vertimai (gal tebuvo net viena iš paskutiniųjų), juo labiau, kad iš kiek vėlesnių laikų yra išlikusių vertimų dalių Psalmių knygos, Išminties ir kt.

reikalai buvo suprasti. Tiesa, negalima tikrai įrodyti, jog šie vertimai priklauso III amž., bet drąsiai galima manyti, juos esant pagamintus apie tą laiką.

Šalia to viso nepaprastos įtakos krikščionybės išsivystymui Egipte, bet jau daugiau šviesuomenės ir graikų tarpe darė garsioji Aleksandrijos kateketų mokykla, su kuria mums ir tenka arčiau susipažinti. Ji buvo vienas iš vyriausių faktorių tikybinio gyvybingumo, gajumo, įsigilinimo į krikščionybės prasmę ir kartu gyvų tikybinių ginčų.

III. Aleksandrijos kateketų mokykla

Turėti savo mokyklas krikščionys pajuto gyvo reikalo tuojau po apaštalų laikų. Savų mokyklų vyriausias uždavinys buvo remti krikščionių misijos darbą ir todėl tose mokyklose daugiausia būdavo rengiami katechumenai krikštui. Tokių mokyklų buvo veik kiekvienoje vietoje, kame tik būdavo konvertitų. Kai kurie senesnių ir vėlesnių laikų istorininkai, pvz., I. Middendorp[28]) ir J. D. Heilmann[29]) net bandė įrodyti, kad apaštalai, šv. Petras ir šv. Povilas, buvę įkūrę savų mokyklų, kuriose, sekdami pagonių ir žydų mokytojų paveikslu, naujojo mokslo mokę. Kai kurie mano, kad bent šv. Jonas Apaštalas turėjęs savą mokyklą, iš kurios išėję žymūs vyrai, — Papias, šv. Polikarpas, apologetas Kvadratas ir ištisa eilė dvasiškių, kurie šį apaštalą pažinoję[30]). Bet naujesniaisiais laikais šiems išvadžiojimams istorininkai nelabai tepritaria, nes iš tikrųjų tai nebuvo mokyklos griežta to žodžio prasme, tebuvo apaštalų nuolatinių bendradarbių būreliai, kurie, su apaštalais bendradarbiaudami, turėjo progos giliau pažinti krikščioniškąjį mokslą ir vėliau savarankiškai skelbė Evangeliją . Kai kurie to būrelio pasižymėję asmenys buvo gavę dijakonų, kunigų ir net vyskupų šventimus[31]). Apaštalų pėdomis ėjo daugelis jų įpėdinių vyskupų: ir aplink juos spiesdavosi jų skelbiamojo mokslo klausytojų būreliai (διατριβή — pašnekesys, pamoka). Jie, bendradarbiaudami su vyskupais ir kitais šalia vyskupų buvusiais mokytais krikščionimis ir klausydami jų tikybos aiškinimų, tiek išsilavindavo, kad galėdavo būti šventinami dvasiškiais. Tokių žinių turime, pvz., apie Smirnos vyskupą

---

[28]) Academiarum celebrium universi terrarum orbis libri duo, Coloniae 1572, I 117.

[29]) Commentatio historico-critica de scholis primorum christianorum theologicis, Jenae 1774, I 203—234.

[30]) Pvz., M. Siebengartner, Schriften und Einrichtungen zur Bildung der Geistlichen, Freiburg im Br. 1902, 9—10.

[31]) Robert Nelz, Die theologischen Schulen der morgenländischen Kirchen, Bonn 1916, 5—15.

šv. Polikarpą, Liono vyskupą šv. Irenėjų ir kt.[32]) Kiek plačiau siekdavo vad. krikščionių filosofų rateliai, k. a. šv. Justino Kankinio, gal būt, jo mokinio Tatiano ir kt. Šie, sekdami pagonių filosofų-populiarizatorių paveiklais, aplink save susirenkantiems sekėjams bei šiaipjau klausytojams giliau aiškindavo tikrąją filosofiją, t. y. krikščionių tikybos mokslą. Ar šie krikščionių filosofų rateliai buvo ypatingoje vyskupų globoje ir specijaliai rengdavo dvasiškius, ar būdavo prieinami platesnei publikai, tuo tarpu sunku pasakyti. Greičiausiai tai būdavo gilesniu krikščionių tikybos pažinimu suinteresuotųjų krikščionių ar katechumenų būreliai, iš kurių tačiau vėliau nevienas dvasiškiu tapo. Sprendžiant iš aplinkybių, kuriose teko dirbti krikščionybės platintojams II amž., kada iš vienos pusės ėjo kruvini persekiojimai krikščionių, o iš antros pusės pagonių filosofų ir poetų kova raštu ir šmeižtais, prie ko dar prisidėjo Kristaus mokslui nebičiuliškas gnostikų srovės veikimas, vis dėlto drąsiai galima manyti, jog vienas iš svarbiausių šių ratelių uždavinių turėjo būti rengimas tvirtų, giliai Kristaus mokslą pažįstančių krikščionybės gynėjų ir tuo būdu į krikščionybę patraukti ir anų laikų šviesuomenę. Taip susidėjus aplinkybėms, iš šių ratelių pamažu išaugo geriau ar menkiau organizuotos mokslo įstaigos, kuriose gilesniam ir vispusiškesniam krikščionių mokslo pažinimui šalia grynai tikybos dalykų, sekant pagonių mokyklų paveikslu, ilgainiui pradėta dėstyti taip pat ir grynai pasaulinius dalykus, kurie turėjo didesnių ar mažesnių ryšių su teologija, k. a. logiką, dijalektiką, įvairių pagonių filosofų ir klaidatikių pažiūras, fiziką (senovės supratimu), matematiką, astronomiją ir kt. Tokių ir panašių mokyklų krikščionių senovėje buvo Aleksandrijoje, Palestinos Cezarėjoje, Jeruzolimoje, Side, Edesoje, Nisibėje, Laodikėjoje, Skytopoly, Romoje, Kartaginoje ir kt. Garsiausia jų mokslu, mokytojais ir ypač įtaka buvo Aleksandrijos Katekėtų mokykla. Ji buvo anų laikų, ypač krikščioniškuose rytuose, tikybinio gyvenimo, įsigilinimo į krikščionybės prasmę ir drauge gyvų tikybinių ginčų vienas iš vyriausių faktorių.

Tokiai mokyklai sėkmingai plėtotis senovės Aleksandrija buvo labai patogi vieta. Čia, kaip žinome, buvo tinkamiausiu būdu sukoncentruotos visos anų laikų mokslo ir meno priemonės. Ptolemėjams savo sostine pasirinkus Aleksandriją, ši, būdama labai patogioje geografinėje padėtyje, savo turtais, prabanga, mokslu ir menu toli pralenkia senovės Egipto sostines Menfį ir Thebus. Ptolemėjus I Soter, kaip jau žinome, pastato puikiausius visame pasaulyje išgarsėjusio muziejaus rūmus. Šiuose rūmuose įkuriama garsioji biblijoteka, į kurią iš viso anų laikų kultūringo pasaulio plaukia brangiausi raštai ir dokumentai[33]); įkuriami ištisi butai mokslo vyrams ir

---

[32]) R. Nelz, Die theol. Schulen der morgenländ. Kirchen, 15—20.

[33]) Cezario laikais Aleksandrijos biblijotekoje buvo arti 700.000 raštų rietimėlių.

poetams. Nors išmintingi Ptolemėjai, vesdami kraštą į šviesią ateitį, ir rūpinasi daugiausia remtis vietos gyventojais, bet, kaip esu minėjęs, visą kultūros gyvenimą pirmyn stumia galingasis graikų genijus, įsiūbuodamas ir traukdamas į darbą gana lanksčią vietos gyventojų prigimtį. Aleksandrija virsta anų laikų pasaulio mokslo, meno, teisės ir tikybos centru. Čia iš visų kraštų drauge su pirkliais, amatninkais ir kt. spiečiasi žymūs mokslininkai, filosofai, menininkai, poetai, tikybų veikėjai, kurie greitu laiku susiduria ir sueina į artimesnius santykius su čia pat susikūrusia gausinga žydų kolonija, ypač su jų mokytais Šv. Rašto aiškintojais ir galvotojais (Philo). Žydai pasisavina iš graikų jų išdirbtas formas, idėjas, filosofiją, poezijos meną, susipažįsta su jų istorijos rašymo būdais, o graikai Senojo Įstatymo Šventąjame Rašte ir žydų tautos tradicijose randa naujos medžiagos ir motyvų. Taip tatai, minties gyvenimui plakant nepaprastai gyvu pulsu, susikuria jau aukščiau minėtasis a l e k s a n d r i n i z m a s, kuriame, vadovaujant galingam graikų genijui, susiburia graikiškas, egiptiškas ir grynai semitiškas elementai. Viso to reiškėja yra graikų kalba su kai kuriomis vietos kalbų priemaišomis. Tai aleksandriniškas graikų kalbos dijalektas, įprastai vadinamas *κοινή* arba Ἑλληνική διάλεκτος.

Šitokiose aplinkybėse ir susikuria išgarsėjusi bažnytinė mokykla, anot Bažnyčios istorininko E u s e b i j a u s, τῶν πιστῶν διατριβή, διδασκαλεῖον τῶν ἱερῶν λόγων arba τῆς κατηχήσεως διδασκαλεῖων [34]) Apie šios mokyklos pradžią istorija tuo tarpu veik nieko nežino. Tik nuo 180 m., kada jos priešakyje stovėjo P a n t e n a s, istorija tepradeda apie ją tiekti žinių. Pirmasis šių žinių patiekia jau daug kartų minėtasis E u s e b i u s. Jis savo Bažnyčios istorijoje sako: „Šiuo laiku tos tikinčiųjų mokyklos (Aleksandrijos) priešakyje stovėjo savo mokslu labai garsus vyras Pantenas, nes nuo senų laikų (ἐξ αρχαίου ἔθους) ten buvo šventųjų mokslų mokymosi vieta“[35]). Šią mokyklą prisimena š v. J e r o n i m a s[36]), R u f i n a s[37]), K a s s i o d o r a s[38]), S o z o m e n a s[39]), P i l y p a s S i d e t e s[40]) ir F o t i u s[41]). Bet šie autoriai apie mokyklą maža ką naujo tepasako ir daugelyje atvejų seka Eusebijų. Sprendžiant iš paskutiniųjų Eusebijaus žodžių, galima manyti, kad ši mokykla veikė jau gerokai prieš 180 m.

Tiesa, jam 48 m. pr. Kr. karo pajėga imant miestą, apie 400.000 rietimėlių žuvo liepsnose, bet vis tik apie 300.000 dar liko.

[34]) H. E., V c. 10, VI c 33.

[35]) T. p., V c. 10.

[36]) De viris illustribus, c. 36, 38, 54.

[37]) Hist. eccl., 11, 7.

[38]) De instit. divinarum litterarum praef., žr. M i g n e, Patrologia Latina, 70, 1105—1106.

[39]) H. E., III c. 15.

[40]) Donwell'io išleistame fragmente (Biblioth. in Iren. 488).

[41]) Biblioth. Cod., 106.

Kihn, remdamasis šv. Jeronimo pasakymu: „in Alexandria a Marco Evangelista semper ecclessiastici fuere doctores" („pradedant Evangelistu Morkumi, Aleksandrijoje visados būdavo bažnytinių mokytojų"), mano, esant visai galima, jog šios mokyklos užuomazga siekia šv. Morkaus Evangelisto laikų[42]). Dodwell'io išleistajame Pilypo Sideto (V amž.) „Bažnyčios istorijos" fragmente[43]) paduodama žinių apie Aleksandrijos mokyklos vedėjus ir, be kitko, sakoma, jog pirmasis šios mokyklos vedėjas buvęs apologetas Atenagoras, kuris tarp 176—180 m. įteikė imp. Morkui Aurelijui ir Komodui peticiją krikščionių reikalu. Mūsų laikų istorijos kritikams ši žinia atrodo neturinti tiek tvirto pagrindo, kad ja būtų galima neabejojant tikėti, nes, viena, dar nėra galutinai aišku, ar šios žinios autorius iš tikrųjų yra Sidetas ar ją tenka laikyti anonimine, o antra, žinios autorius tiek supainioja istorijos faktus, jog sunku tikėti jį buvus gerai painformuotą apie dalykų padėtį. Antai, jis sako, jog Atenagoro mokiniu buvęs Klemensas Aleksandrijietis (+215 ar 216), o šio paskutiniojo mokiniu buvęs Pantenas. Tuo tarpu yra gerai žinoma, kad Pantenas buvo Klemenso ne mokinys, bet mokytojas... Be to, autorius klysta, tvirtindamas, kad Atenagoras įteikęs peticiją imp. Adrianui ir Antoninui (Pijui), nes tai jis tepadarė imp. Morkui Aurelijui ir Komodui. Trūkstant žinių apie ankstybuosius mokyklos laikus, gauname tenkintis tomis žiniomis, kurių mums patiekia istorija.

Iš to, kas pasakyta, jau galime spręsti, kad apie pusę II amž. Aleksandrijoje veikė tikybinė mokykla su išdirbta tvarka ir mokslo programa. Be Panteno, dar žinomi šie jos vedėjai: Klemensas (maždaug 200—203), Origenas (203—231), Heraklas (+247 ar 248), Dionyzas (+264 ar 265), Teognostas (maždaug iki 382), Pierius (+ apie 310), Achilas, Serapionas, Didimas Aklasis (+ 395) ir Rodonas. Čia tenka pastebėti, jog kaip mokyklos pradžios istorija nežinoma, taip lygiai ir jos galas neaiškus. Istorijos šaltiniai tepaduoda apie ją žinių maždaug ligi IV amž. galo. Labai galimas daiktas, kad apie tą laiką jos žvaigždė jau buvo pradėjusi greitai gesti.

Palyginti, nedaug žinių teturime ir apie šios mokyklos plėtojimąsi, tvarką ir metodą. Kai kurie mano, kad ši mokykla buvusi įrengta pagal Ptolemėjų muziejaus pavyzdį[44]) arba net buvusį tokios pat rūšies, tik ati-

---

[42]) Wetzer und Welt'es Kirchenlexikon, Freiburg im Br. 1882, I 525.

[43]) H. Dodwellus, Dissertationes in Irenaueum, Accedit fragmentum Philippi Sidetae hactenus ineditum de catechistarum Alexandrinorum successione cum notis, Oxoniae 1689, 488.

[44]) Cave, Hist. Litt. (Athenagoras); Guerike, De schola Alexandrina etc. 1824, I, 11. Cit. Kihn'o, Wetzer und Welt'es Kirchenlexikone, I 525.

tinkamu būdu išplėtota mokslo įstaiga[45]). Bet griežtai tai tvirtinti neleidžia jau anksčiau minėtoji visų tos rūšies krikščionių mokyklų tvarka, kurios arčiau ar toliau turėjo laikytis taip pat Aleksandrijos kateketų mokykla. Tai iš dalies patvirtina ir aukščiau pažymėtieji jos pavadinimai, kuriuos vartoja Eusebijus. Vis dėlto būtų labai vienašališka tvirtinti, kad tame pačiame mieste taip sėkmingai veikęs ir anų laikų kultūringame pasaulyje tokios įtakos turėjęs Ptolemėjų muzėjus nebūtų daręs kurios nors įtakos taip pat kateketų mokyklos organizacijai. Neturint tiesioginių žinių apie šioje mokykloje eitų mokslų programą, gauname tenkintis tomis žiniomis, kurios mus pasiekia netiesioginiais keliais. O r i g e n a s, priverstas palikti Aleksandriją, apsistojo Palestinos Cezarėjoje ir čia įkūrė naują krikščionišką filosofijos mokyklą. Apie šioje mokykloje Origeno dėstytus dalykus ir vartotus metodus vaizdingai papasakoja jo uolus mokinys š v. G r i g a l i u s S t e b u k l a d a r i s (Thaumaturgus) savo 238 m. mokytojui pagerbti pasakytoje atsisveikinimo kalboje (7—15 skyriai). Pasak jo, Origenas Cezarėjos mokykloje pradėdavęs logika ir dijalektika, toliau pereidavęs į fiziką (senovės supratimu), matematiką ir astronomiją. Šie mokslai būdavę dėstomi iš dalies formalinio lavinimo tikslais ir iš dalies dangaus ir žemės dalykams išaiškinti. Toliau buvusi einama etika ir teologija. Einant etiką, nesitenkinta vien teologinių jos pradmenų mokymu, bet labiausiai stengtasi praktiškai lavinti klausytojų būdą. Teologijos kursas būdavęs pradedamas įvairių ankstybesnių mintytojų ir poetų metafizinių principų aptarimu ir nagrinėjimu. Čia būdavę nagrinėjami visi poetai ir mintytojai, išskyrus tik tuos, kurie Dievo buvimą ir Apvaizdą neigdavę. Visi mokslai būdavę baigiami ir vainikuojami krikščioniškosios teologijos dėstymu. Ši paskutinioji buvo ne kas kita, kaip gilesnis Šv. Rašto aiškinimas. Tuo būdu visoje mokslų eigoje siekta gilesnio krikščioniškojo mokslo pažinimo. Suponuojant, jog Origenas, atvykęs į Cezarėją ir neilgai trukus įkūręs mokyklą, negalėjo matyti aiškaus reikalo greit pakeisti mokymo planą ir metodą, galima spėti, kad tokia pat arba bent labai panaši tvarka buvo ir Aleksandrijoje jam mokytojaujant. Be to, dėl teologijos dar tenka pažymėti, jog čia jau gana anksti turėjo pradėti viešpatauti spekuliatyvinė-idealistinė, kontemplacinė ir mistinė pakraipa, o aiškinant Šv. Raštą — alegorinė-mistinė. Kitaip ir būti negalėjo: Aleksandrija nuo seno buvo vyriausias neoplatoniškos filosofijos židinys; čia veikė vyriausi neoplatonizmo šulai ir populiarizatoriai, pvz., P o t a m o, A m m o n i u s S a c c a s, P l o t i n a s, P o r f i r i u s, H i e r o c l e s, P r o c l u s ir kt. Čia neoplatonizmo dirvoje išaugo ir subrendo originalus Šv. Rašto alegoriniu būdu aiškintojas žydų mintytojas P h i l o. Taip aiškinant Šv. Raštą, aiškus dalykas, nebuvo

[45]) M a g d e b u r g e r C e n t u r i e n, I 1, 7, 397; N e w m a n, Wesen und Wirken der Universitäten (Übersetzt von Schündelen), Köln 1958. Cit. pas K i h n'ą, t. p.

lengva valdyti vaizduotę ir nekartą tiek pradėta gilintis į smulkmenas, kad net prieita juokingų kurijozų, kurie netik nedarė garbės patiems aiškintojams, bet dargi patį Šv. Rašto autoritetą mažino. Vis dėlto, reikia pasakyti, Aleksandrijos mokykla daug yra prisidėjusi prie egzegezės mokslo sukūrimo. Einant dabar prie mokslo personalo, tenka pasakyti, jog senovės šaltiniai dažniausiai tekalba apie vieną mokyklos mokytoją. Labai galimas daiktas, kad Aleksandrijos mokykla po vieną mokytoją ir teturėdavo, kuris drauge buvo ir jos vedėjas, nors iš antros pusės kartais minimi ir du tuo pačiu laiku dirbę mokytojai: šalia Panteno minimas Klemensas, šalia Origeno — Heraklas, šalia Pieriaus — Achilas[46]). Visa įstaiga, matyti, yra buvusi betarpiškoje vietos vyskupo globoje, nes, pasak Eusebijaus, Origenui eiti mokytojo pareigas pavedęs vietos vyskupas Demetrius[47]).

Kurie buvo šios mokyklos uždaviniai? Bandant atsakyti į šį klausimą, susidarė labai gausi literatūra. Tačiau vienos nuomonės neprieita. Daugelis tyrinėtojų mano, kad šios mokyklos tikslas buvęs rengti dvasiškių kandidatus. Pvz., tos nuomonės yra L. Thomassinus[48]), Guerike[49]), jau minėtasis Siebengartner[50]) ir kai kurie kiti. Šią savo nuomonę jie daugiausia remia tuo, kad iš vienos pusės ši mokykla buvusi bažnytinio pobūdžio, o iš antros pusės jos vedėjai buvę dvasiškiai. Kiti vėl, k. a. C. T. P. Hasselbach[51]), daugiausia remdamiesi senovės šaltiniuose pasitaikomais mokyklos pavadinimais (Τῆς ἱερᾶς πίστεως τὸ διδασκαλεῖον, διδασκαλεῖον τῶν ἱερῶν λόγων, ἱερὸν διδασκαλεῖον τῶν ἱερῶν μαθημάτων), mano, kad vyriausias uždavinys buvęs rengti katechumenus krikštui. Todėl negalėję būti kalbos apie mokslišką teologijos dėstymą, bet turėję būti pasitenkinta vien lengvai suprantama tikybos tiesų populiarizacija.

Giliau į dalyką įsižiūrėjus, lengva pastebėti, jog nei viena, nei antra nuomonė nėra teisinga. Visų pirma, ta aplinkybė, kad mokykla buvo bažnytinio pobūdžio ir priklausė vietos vyskupo ir jos vedėjai buvo dvasiškiai, dar neverčia mūsų manyti, jog ji tebuvusi prieinama būsiantiems dvasiškiams. Pagaliau ne visi jos vedėjai buvo dvasiškiai. Pvz., tikrai žinoma, jog Didimas Aklasis buvo nedvasiškis ir Origenas tapo kunigu, jau 28 metus šioje mokykloje išmokytojavęs. Tas pat tenka pasakyti ir apie antrąją nuomonę. Nuomonės sekėjų šaltiniuose nurodomieji mokyklos pavadinimai ne tik nieko nesako, kad šioje mokykloje vien katechumenų krikštui

---

[46]) Žr. Eusebius, H. E., V c. 10—11; VI c. 15; VII c. 27, 30, 32.

[47]) T. p., VI c. 8.

[48]) Vetus et nova Ecclesiae disciplina, Moguntiaci, II pars lib. 1 c. 92 § 2.

[49]) De schola, quae Alexandriae floruit, Halis Saxoniae 1824. 101.

[50]) Schriften und Einrichtungen zur Bildung der Geistlichen, Freiburg im Br. 1902, 14.

[51]) De schola, quae Alexandriae floruit catechetica, Stetin 1826.

terengta, bet savo prasme dargi remia priešingą nuomonę: žodis λόγος bažnytinėje terminologijoje ir kai kuriais kitais atvejais dažnai reiškia tą pat, ką ir lotynų „tractatus", o posakis Οἱ ἐπὶ λόγοις εὐδόκιμοι kartais reiškia tą pat, ką ir „homines insigni doctrina praediti". Žodis μάθημα labai dažnai vartojamas prasme „doctrina". Net ir žodis ἡ κατήχησις, kurį šaltiniai dažnai vartoja įvairiuose posakiuose ir formose, reiškia ne vien elementarinį mokymą, bet stačiai mokymą[52]). Labai galimas daiktas, jog Aleksandrijos mokyklos mokslas dažnai vadinamas κατήχησις todėl, kad anksčiau mokykla iš tikrųjų turėjo tikslą rengti katechumenus krikštui ir tik vėliau, Klemenso ir Origeno laikais, pasiekusi aukščiausią išsiplėtojimo laipsnį, nuo pirmykščio tikslo nutolo ir ėmėsi teologinius ir filosofinius dalykus giliau gvildenti. Kad ji to darbo ėmėsi su didžiausiu uolumu ir rimtai apgalvojusi ir darbą varė planingai, aišku iš aukščiau pažymėtosios jos mokslų programos. Tad ir galimas daiktas, jog vėlesnieji jos globėjai ir vedėjai, atitolinę ją nuo pirmykščių uždavinių, sekdami pagonių filosofų mokyklų paveikslu, pavertė ją aukštesniąja teologijos mokykla, kuri buvo prieinama platesnėms krikščionių šviesuomenės minioms ir kurioje per įvairius anų laikų pasaulinius mokslus ir filosofų sistemas buvo vedama į gilesnį krikščioniškojo mokslo pažinimą, juo labiau, kad aname intelektinio gyvenimo centre, Aleksandrijoje, norinčių šį mokslą giliau panagrinėti galėjo rastis ne vien iš krikščionių, bet ir iš apšviestesnių pagonių tarpo[53]).

IV amž. mokykla jau nebėra taip garsi, kaip anksčiau. Iš jos žymiausio mokytojo Origeno minčių kilusios krikščionybei priešingos pažiūros ir vėliau vad. origenistiniai ginčai jos autoritetą gerokai pakirto. Vėliau kilęs arijanizmas parodė, kiek silpnai buvo pagrįstas mokykloje viešpatavęs kraštutinis alegorinis Šv. Rašto aiškinimas. Kovotojams su arijanizmu teko tokiu aiškinimu rimtai kratytis. Tai turėjo dar skaudžiau atsiliepti mokyklos autoritetui. Vėliau, galima spėti, dalykas turėjo baigtis formalia likvidacija. Bet čia jau nutrūksta senovės šaltinių žinios apie šį garsųjį krikščioniškosios šviesos židinį.

Aleksandrijos teologinė mokykla yra įdomus pirmųjų Bažnyčios amžių ir krikščioniškosios pedagogikos fenomenas. Be to, ji dar įdomi kaipo krikščioniškojo mokslo ir literatūros kūrybos centras. Ypač III amž. jos vedėjai ir mokytojai buvo daugiausia tie žmonės, kurie Rytų Bažnyčios mokslą ir literatūrą pakėlė į labai aukštą išsiplėtojimo laipsnį. Gana čia dar kartą paminėti glaudžiais ryšiais su Aleksandrijos mokykla surištus mokslininkus ir rašytojus — Klemensą, Origeną,

---

[52]) Plg. Stephanus, Thesaurus graecae linguae, IV 1349, V 369, 497.

[53]) O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, II. 25, mano, kad ši mokykla labai apytikriai buvusi prieinama taip pat ir pagonims.

Dionyzą, Teognostą, Pierių, Didimą Akląjį, Petrą ir kt., kad pamatytume, kurios reikšmės ji savo laiku turėjo krikščioniškajam mokslui ir literatūrai.

IV. Aleksandrijos Bažnyčios Tėvų ir bažnytinių rašytojų svarbiausi charakterio bruožai

Aleksandrijos Bažnyčios Tėvams ir bažnytiniams rašytojams, kaip, apskritai Bažnyčios gyvenime, taip lygiai ir bažnytinėje literatūroje teko suvaidinti labai žymų vaidmenį. Pačioje krikščionybės pradžioje Evangelijos skelbėjai taip pat, kaip ir Kristus bei Apaštalai, nematė gyvo reikalo savo mintis raštu formuluoti. Dažniausiai jie Evangeliją skelbė gyvu žodžiu. Ir tik išimtinais atvejais, verčiant ypatingoms aplinkybėms, imdavosi plunksnos. Jie turėjo galvoje Kristaus žodžius: **„Neduokite to, kas šventa, šunims ir nemeskite savo perlų ties kiaulėmis, kad kartais jų nesumindžiotų savo kojomis ir apsigręžusios jūsų nesudraskytų“**[54]) ir, gerai su prasdami, kad tai, kas raštu parašyta, labai lengvai galima juodinti ir šmeižti, o sunku ginti, rašymo vengdavo, ypač kai tekdavo liesti svarbiausias ir pagonims nesuprantamas krikščionybės paslaptis. Be to, ir šv. Povilo įvairūs patarimai broliams dabotis, **„kad niekas neapgautų pasaulio išmintim ir tuščia apgaule einant žmonių padavimu, pasaulio pradžiamoksliu ne Kristum“**[55]) galėjo duoti progos daugeliui krikščionių pamanyti, jog visoks mokslas ir literatūra neturi jokios vertės arba netgi slaptais juodais mokslais remiąsi. Šalia to viso labai trukdė literatūros kūrybą ir darbuotę mokslo dirvoje nuolatiniai persekiojimai. Ir todėl visai suprantama, kad bažnytinė literatūra pirmaisiais dviem amžiais ir iš dalies dar ir III amž. eina labai siaura vaga, — tenkinami vien būtiniausi reikalavimai. Šalia vad. Apaštališkųjų Tėvų raštų, kurie daugiausia nagrinėja atskirus krikščionybėje iškilusius klausimus, nuolatiniai pagonių ir žydų užsipuldinėjimai iššaukia nedidelį skaičių II amž. apologetinio turinio raštų ir greta šių parašyta nekas daugiau už apologetinius poleminio turinio raštų. Šie paskutinieji daugiausia skiriami kovai su klaidatikiais, ypač su gnostikais ir montanistais. Pagaliau taip iš katalikų, taip iš klaidatikių tarpo kyla keletas rašytojų, kurie kreipiasi į brolius, ne turėdami tikslo polemizuoti su jais, bet tik juos pamokyti. Tai, taip sakant, vidaus Bažnyčios literatūra.

Tai visa, lyginant su krikščionių skaičiumi, buvo labai maža. Iš antros pusės vis dėlto ne perdaug buvo taip rašytojų, taip skaitytojų: krikščionių plačiosios minios daugiausia buvo rekrutuojamos iš žemesniųjų neapšviestų luomų. Vis dėlto kaskart gyviau buvo jaučiama reikalo kurti krikščioniškąjį

---

[54]) Mat., 7, 6.

[55]) Kol. 2, 8.

mokslą ir literatūrą. Tai daryti vertė iš vienos pusės kaskart aiškiau pasireiškiąs didėjančio krikščionių apšviestūnų skaičiaus noras giliau pažinti krikščionybės tiesas ir iš antros pusės nuolatiniai pagonių prikaišiojimai, kad krikščionių minios esančios prietaringų bemokslių gauja. Antai, platonikas Kelsas (lot. Celsus) savo „Tikruosiuose įrodymuose" (ἀληθὴς λόγος) skelbė, kad krikščionių minias sudarančios „kvailos galvos, vergiškos sielos, žmonės be dvasios, be išlavinimo, be supratimo, vergai, moterys, vaikai". Pasak jo, krikščionys tartum iš anksto saką: „Kas yra išlavintas, kas išmintingas, kas gudrus, tas tebūna nuo mūs ko toliausiai, nes tokie privalumai, mūsų akimis žiūrint, yra blogi dalykai; į mūsų tarpą tegali drąsiai eiti visi kvailiai ir paprasti žmonės". O Minucijaus Felikso dialoge „Octavius" pagonis Caecilius krikščionis šiaip atestuoja: „Indignandum omnibus, indolescendum est audere quosdam, et hoc studiorum rudes, litterarum profanos, expertes artium etiam sordidarum, certum aliquid de summa rerum ac majestate decernere, de qua tot omnibus saeculis sectarum plurimarum usque adhuc philosophia deliberat. Quit (suprask, christiani) de ultima faece collectis imperitioribus mulieribus credulis sexus sui facilitate labentibus plebem profanae conjurationis instituunt, quae nocturnis congregationibus et ieiuniis sollemnibus et inhumanis cibis non sacro quodam, sed piaculo foederatur, latebrosa et lucifuga natio in publicum muta, in angulis garrula"[56]). Tai visa verste vertė krikščionybės vadovus ir veikėjus dėti pastangų, kad būtų iš vienos pusės patenkinti apšviestųjų krikščionių troškimai ir iš antros pusės atimtas pagrindas pagonims krikščionis šmeižti. II amž. besibaigiant ir III amž. prasidedant, jau ne vien žodžiu, bet ir rašto darbu stengtasi įrodyti, jog ne tokie yra krikščionys, kaip pagonių šviesuoliai mano. Klemensas Aleksandrijietis pradžioje dar lyg abejoja, ar krikščionims iš viso leistas literatūros kūrybos darbas, ir savo veikale Στρωματεῖς stato klausimą, ar visai niekam neleisti ar kai kuriems reikėtų leisti rašyti: priėmus pirmąją supoziciją — kuris turėtų būti literatūros panaudojimas, o antrojoje supozicijoje — ar tai leisti geriems vyrams ar ir tiems, kurie tos rūšies nėra. Bet ten pat tuojau duoda atsakymą, — girdi, tikrai juokinga būtų, atmetus gerųjų vyrų raštus, leisti kurti literatūros kūrinius tiems, kurie į geruosius neįeina[57]). Ir, kaip vėliau matysime, šis šviesus protas imasi mokslinio krikščionių tikybos nagrinėjimo. Jo genijalusis mokinys Origenas, atsakydamas Kelsui, jo kalbą apie krikščionių santykius su mokslu, vadina tuščiu šmeižtu. Anot Origeno, krikščionims jau pats tikėjimas užkraunąs priedermę siekti išmintį. Krikš-

---

[55]) Plg. Origenes, Contra Celsum, 3, 18, 44, 73.

[56]) Plg. M. Minutii Felicis „Octavius", Bonnae 1913 (kritiškas Gerh. Rauschen'o leidimas), 5, 4; 8, 4.

[57]) Migne, P. G., 8, 686.

čionių mokytojai norį suteikti tikrojo mokslo visiems žmonėms; jie su mielu noru priimą į savo tarpą šviesuolius, bet taip pat neatmetą ir neapšviestųjų. Tikroji lavyba, tikroji apšvieta nieko pikto savyje neturinti, nes tai kelias į dorą[58]). Pagaliau ir pačios epochos aplinkybės reikalaute reikalavo kurti moksliška krikščioniškąją teologiją ir tai kūrybai sudarė gana patogių sąlygų. Jei apologetinė II amž. literatūra galėjo tenkintis vien krikščionybės teisinimu ir iš dalies pagonybės kritika, tai poleminė, ypač nukreiptoji prieš gnosticizmą, nieku būdu negalėjo apsieiti be rimtesnio gilinimosi į krikščionybės tiesas, pasitelkdama anų laikų dvasinės kultūros davinius. Čia radosi taip pat reikalo giliai suprastas krikščionybės tiesas sutraukti į vieną sistemą, kad iš to būtų išdirbta viena rimta pasaulėžiūra. Ir šis reikalas juo labiau buvo jaučiamas, kad tarp kai kurių išaiškintųjų ir aikštėn iškeltųjų krikščionybės tiesų pradėjo savo keliu būti jaučiamas lyg koks konfliktas: iš vienos pusės kovoje su gnosticizmu buvo akcentuojama, jog tėra tik vienas Dievas Tėvas, Aukščiausia Būtybė, iš kurios kyla visoks kūrimas ir atpirkimas, ir iš antros pusės Bažnyčia aiškiai skelbė, kad pasaulio Atpirkėjas buvo ir yra Dievas Jėzus Kristus. Mokytieji krikščionys stengėsi išaiškinti klausimą, kaip reikia suderinti Kristaus Dievybę ir Asmenį su Tėvo Dievybe ir Asmeniu. Šie bandymai nelygiu pasisekimu tęsėsi net ligi visuotinio Nikėjos susirinkimo (325 m.).

Šiai moksliškos teologijos kūrybai netolima praeitis jau buvo ir šiek tiek medžiagos pagaminusi. Pirmųjų apologetų ginčai su pagonimis, pirmųjų polemistų ginčai su gnostikais ir montanistais, tiesa, krikščionybę dažniausiai liesdavo siaurai ir tik atskirus jos klausimus, bet tai kaip tik davė progos įsigilinti į principinius klausimus, juos išaiškinti, išaiškinti krikščionybės santykius su pagonizmu ir judajizmu, nustatyti bažnytinės dogmos pažinimo šaltinius ir bendruosius apreikštosios tiesos kriterijus. Šalia to viso rami vidaus Bažnyčios literatūra nustatė bendrus krikščionių gyvenimo ir Bažnyčios vidaus santvarkos dėsnius.

Šiose aplinkybėse daugelio apšviestųjų krikščionių natūralus troškimas giliau pažinti krikščionybės tiesas pasidaro labai didelis. Natūralus to dalyko padarinys — uolus pasaulinių mokslų studijavimas ir susidomėjimas pasaulinės literatūros formomis.

Tuo būdu prieinama tai, kad III amž. krikščioniškasis mokslas tiek pakyla, jog šį laikotarpį tenka laikyti krikščioniškosios mokslinės teologijos įsikūrimo laikotarpiu.

Nėra reikalo daug įrodinėti, jog šis susikūrimas įvyko ne vakarų, bet rytų Bažnyčioje. Kada rytuose kūrėsi krikščionybė, ir taip pat ilgą laiką jau jai susikūrus, rytų kultūros pasauliui, kaip jau esu minėjęs, vadovavo

---

[58]) Contra Celsum, 3, 45, 48, 49.

graikų genijus, jau iš savo prigimties linkęs į idealizmą, į abstrakciją; senovės graiko protas gyvas, gilus, lankstus; jų vaizduotė gyva ir pilna originalių vazidų; iš čia jų linkimas į filosofiją, į dailiojo meno kūrybą ir jo kontempliaciją. Būdami tiek gabūs ir talentingi, graikai labai anksti susikuria ir rytuose, ir vakaruose išpopuliarizuoja gana sveiką filosofiją, gausingą literatūrą ir tobulą dailę. Tai dar ir mūsų laikų visuomenę tebestebina ir verčia klasiškosios senovės graiko genijui nusilenkti. Tai visa padaro galingos įtakos graikų kalbai, turtindami ją mokslo ir filosofijos terminais ir posakiais. Gimusios ir plėtotis pradėjusios krikščionybės gilios tiesos tuo būdu rado jau iš anksto graikų pasaulyje paruoštą dirvą. „Kas buvo Mažosios Azijos ir Graikijos pakraščių miestuose įkurta", sako Müncheno tarptautiniame katalikų kongrese velionis vokiečių valstybės buv. kancleris prof. Hertling: „kas Attikos dirvoje subrendo, kas Aleksandrijoje Senojo Įstatymo padavimo įtakoje paleido naujų atžalų, tai visa Apreiškimo turiniui paruošė tinkamą formą"[59]). Taigi graikai turėjo priemonių ir medžiagos moksliniam krikščionybės gvildenimui: jie turėjo susikūrę rimtų pasaulinių mokslų ir filosofijos sistemų. Ir, suprantamas dalykas, krikščioniškasis mokslas turėjo kurtis labiausiai ten, kame kūrėsi pasaulinis mokslas. Gyvenimas iššaukė gyvenimą, o paveikslas sekimą.

Visuose rytuose anais laikais mokslo ir kultūros centras, kaip jau žinome, buvo Aleksandrija. Turint galvoje visa, kas buvo anksčiau sakyta, tenka spręsti, kad Aleksandrija buvo taip pat židinys, kuriame visų pirmiausia turėjo susikurti ir mokslinė krikščionių teologija ir gausinga jos literatūra. Ir iš tikrųjų taip buvo. Toje srityje labai pasidarbavo du dideli krikščionių mokslo vyrai aleksandrijiečiai — Klemensas ir Origenas. Jų visą darbą charakterizuoja keletas savybių: ir vienas ir antras stengiasi išaiškinti ir įrodyti krikščionybės tiesas spekuliatyvinės galvosenos keliu; ir vieno ir antro teologinė spekuliacija priklauso nuo graikiškosios, ypač Platono, filosofijos.

Klemensas bando kurti savo teologijos sistemą, visai eidamas praktiniais — pedagoginiais motyvais ir išeidamas iš praktinio — pedagoginio žiūrimo punkto. Tai jis pats pareiškė ir taip pat aiškiai matyti, lyginant jo didžiosios trilogijos dalis su kita kita: Προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας (atsišaukimas į graikus, lotyniškai Cohortatio ad Graecos) stato sau tikslą atitraukti žmones nuo stabmeldiškojo kulto, Παιδαγωγός (auklėtojas) — įvesti į krikščioniškąjį gyvenimą ir Στρωματεῖς (divonai; taip pavadintas veikalas dėl savo įvairaus turinio) — suteikti gilų krikščioniškojo mokslo supratimą. Tuo būdu Klemenso trilogija yra pereinamoji stadija iš pratikoje bažnyti-

---

[59]) Cituota iš Otto Bardenhewer'io, Geschichte der Altkirchlichen Literatur, II, 3.

niais reikalas normuojamas galvosenos į grynai teorinį. Bet Klemensas dar bando net nustatyti santykius tarp pagoniškosios filosofijos ir krikščioniškosios tikybos.

Ko neįvykdė ar neįstengė įvykdyti Klemensas, tai turėjo įvykdyti jo garsusis mokinys Origenas. Jis gal neįstengė prilygti Klemensui kalbos tobulumu, gal netgi gražumu ir lankstumu, bet jį toli pralenkė savo plačiai imančiu ir vispusišku protu, spekuliacijos gilumu, loginiu konsekventingumu, darbštumu ir kūrybos gausingumu. Šis, vad. plieninis vyras (αμάντιος) parodė net iki šių laikų bažnytinėje literatūroje negirdėto vaisingumo ir jėgos, apimdamas įvairias, kita nuo kitos toli esančias mokslų šakas. Jis sukuria originalų Šventojo Rašto mokslą, išgvildena atskirose monografijose daugybę apologinių, poleminių, dogmatinių ir asketinių klausimų. Jis savo asmenyje sujungia sausą ir šaltą Šv. Rašto teksto kritiką ir gyvą bei galingą pamokslininką — homiletą. Jis visai nuo kitų nepriklausomai padaro pradžią veik visoms teologijos šakoms, į kurias paskutinioji vėliau jau visiškai išsišakojo ir pražydo. Jis pagaliau sukuria plačią filosofinę — teologinę mokslo sistemą. Šį paskutinįjį darbą jis atlieka savo veikale Περὶ , (lot. De principiis). Šio darbo, tiesa, negalima laikyti išbaigtu nei formaliniu, nei materijaliniu atžvilgiu (nekalbant apie jo ortodoksiją...), vis dėlto padarytas drąsus šuolis pirmyn. Jis įstengia mokslinės teologijos kelius labai aiškiai ir teisingai formuluoti. Tas jo darbas, ypač dėl kilnių motyvų, kuriais vadovaujantis buvo atliekamas, buvo branginamas net aršiausių priešų. Nežiūrint neprielankių aplinkybių ir nemažo skaičiaus priešų, jo įtaka buvo tiek didelė, kad sujudino visus krikščioniškuosus rytus, net pasiekdamas tolimą Ponto kraštą ir rasdamas rimto atgarsio šio krašto mokytojo šv. Grigaliaus Stebūkladario sieloje, nebekalbant jau apie artimesnius kraštus, Iriso upės apylinkes, kuriose Bažnyčios šulai šv. Bazilius Didysis ir šv. Grigalius Nazianzietis apie 358 m. su didžiausiu atsidėjimu ir pietizmu padaro gražiausių Origeno raštų vietų ištraukų ir iš jų sudaro rinkinį — chrestomatiją, vad. „Origenis Philocalia".

Nieku būdu vis dėlto negalima pasakyti, kad Klemensas ir Origenas būtų buvę tiek pasiruošę, kad mokslinės teologijos kūrimo darbo uždavinius būtų galėję tinkamu būdu atlikti. Nei vienas nei antras nėra tikras Bažnyčios tradicijų aiškintojas. Pasiduodamas gana griežtam subjektyvizmui ir dalyko eklektiškai imdamasis, Klemensas perdaug pasiduoda platoniškosios ir stoiškosios filosofijos įtakai ir, nors jo balsas turėjo atgarsio į panašų idealizmą linkusiuose protuose, bet jis pats buvo pasukęs eiti labai abejotinio tikrumo keliais. Dar didesnių bandymų turėjo pakelti Origenas. Jau būdamas kateketų mokyklos mokytojas, jis savo krikščionybei priešingomis nomonėmis privertė Aleksandrijos vyskupus Demetrijų ir Heraklą imtis

griežtų priemonių. Jis buvo savo uždaviniu pasistatęs pagrįsti Bažnyčios mokslą, net savo veikalu Περὶ ἀρχῶν buvo pasiryžęs suduoti mirtiną smūgį klaidingajai gnozei, bet ir jis, kaip ir Klemensas, įsižiūrėjęs į idealiąją naujosios religijos turino pusę, daugeliu atvejų visai nematė pozityvinės krikščionybės pusės. Palikęs šalyje esminius krikščionių mokslo punktus, jų vietoje pastatė platoniškosios ir gnostiškosios filosofijos punktus, tik nudažęs juos krikščioniškaisiais dažais. Be to, jis ir teorijoje ir praktikoje skelbė tokius Šv. Rašto hermeneutikos dėsnius, kurie neabejotinai žemino Šv. Rašto autoritetą. Origenas, nors ir skiria tris Šventojo Rašto aiškinimo būdus — somatiškąjį, psichiškąjį ir pneumatiškąjį, bet praktikoje tik somatiškojo ir pneumatiškojo tesilaiko, daugelyje vietų tik paskutinįjį teprileisdamas. Jis tiek toli ta kryptimi nueina, jog mano, kad net Evangelijose daug vietų reikią aiškinti alegoriniu (pneumatiškuoju) būdu. Skaitant kai kuriuos tos rūšies Origeno komentorius, galima gauti įspūdžio, kad kai kurios Šv. Rašto vietos prilygstančios mitų pasakojimams. To dalyko padarinys buvo, kad Origeno vardas ne vien vad. origenistinių ginčų metų, bet viso III amž. laikotarpyje buvo sijamas su klaidatikio epitetu.

Vėlesni Aleksandrijos Bažnyčios Tėvai bei rašytojai jau skirstosi dviem priešingomis stovyklomis — origenistų ir antiorigenistų, destis, jo sekėjų ar priešų. Dionyzas, anksčiau buvęs kateketų mokyklos mokytojas ir vėliau Aleksandrijos vyskupas, daugiausia buvo praktikos vyras ir savo raštuose daugiausia liečia anų neramių laikų gyvenimo iškeltus klausimus. Theognostas, Pierius ir Petras daugiausia buvo užimti moksline teologija, bet nuomonėmis skyrėsi: tuo tarpu kai Theognostas ir Pierius atstovavo Origeno pakraipos dogmatikai, Petras buvo didelis Origeno priešas. Theognostas, eidamas Origeno pėdomis, rašo platų septynių knygų veikalą „Ὑποτυπώσεις“ (bruožai, eskizai), kuriame bando sistemingai išdėstyti krikščionių tikybos mokslą ir, nors jame žymu Origeno veikalo Περὶ ἀρχῶν sekimas, bet formaliniu atžvilgiu ir sistematika jį viršija. Pierius, kiek žinoma, tik pamokslų tėra palikęs, bet dėl tų pamokslų yra gavęs „jaunesniojo Origeno“ pavadinimą. Petras, panašiai kaip ir Dionyzas, iš kateketų mokyklos mokytojo tapęs vyskupu, parašė platesnį veikalą apie sielos preekzistenciją ir dar keletą kitų raštų, kuriuose smarkiai puolė kai kuriuos Origeno dogmatikos principus.

Sutraukiant krūvon visa, kas aukščiau pasakyta apie III amž. Aleksandrijos, taip sakant, senesniosios kartos Bažnyčios Tėvų bei bažnytinių rašytojų mokslinės teologijos kūrimosi darbą, galima nustatyti maždaug šiuos svarbiausius jų kūrybos charakterio bruožus:

1. Aleksandrijos Bažnyčios Tėvų bei bažnytinių rašytojų teologijos literatūra yra žymioje Klemenso ir Origeno kūrybos įtakoje.

2. Žymiausia dalis šių rašytojų palankiai žiūri į pagonių mokslo bei fi-

losofijos davinius ir juos mielai panaudoja teologijos mokslo kūrybos reikalui.

3. Didžiajai daliai teologijos kūrėjų ir jų kūrinių padaro didžios įtakos stoikų, ypač Platono ir neoplatonikų, filosofinės ir mistinės sistemos.

4. Aleksandrijos Bažnyčios Tėvai ir bažnytiniai rašytojai yra linkę į sinkretizmą ir eklektizmą, t. y. nebūdami griežti sekėjai kurios nors vienos filosofinės mokyklos, iš visų filosofijos ir šiaipjau kitų mokslų teorijų rankioja tai, kas, jų nuomone, gali šiokiu ar tokiu būdu pagelbėti išaiškinti sunkesnius krikščionių mokslo punktus, ir savaip pritaiko krikščionybės reikalams.

5. Veik visi yra griežti pneumatinio bei alegorinio Šv. Rašto aiškinimo sekėjai.

Kaip tad matome, mokslinės teologijos kūrimo ir jos sistematizavimo darbas Aleksandrijoje III amž. nelengvai ėjo ir turėjo, bent pradžioje, pereiti per aštrią bandymo ugnį, kol susilaukė IV amž., kai, pasikeitus Bažnyčios gyvenimo išviršinėms aplinkybėms, bažnytinė literatūra pradeda nepaprastu intensyvumu plėtotis ir augti, pasinaudodama ir įvertindama tai, kas buvo su dideliu vargu atsiekta III amž.

313 m. Milano ediktas, Konstantino ir jo sūnų virtimas krikščionimis ir vėlesnių Konstantino įpėdinių, ypač Joviano (363—364) ir Teodozijaus Didžiojo (379—395), veikla ir įsakymai priverčia pagonybę trauktis iš gyvenimo ir užleisti vietą krikščionybei. Krikščionybė ir pagonybė pasikeičia rolėmis. Krikščionybė pradeda viešpatauti ir, nė kieno nevaržoma, netgi valdžios remiama, gali drąsiai pulti pagonizmą. Valstybės vyrai kits po kito, sekdami imperatorių paveikslu (nekartą gal ir karjeros sumetimais...) tampa krikščionimis. Julijono Apostato (361 — 363) nepavykęs bandymas grąžinti pagonybei jos pirmykštę reikšmę dar kartą įrodo, kad paskutinioji nebeatatinka laiko reikalavimų. Bet valstybė tik paviršutiniškai, ne gilumoje pasirodo krikščioniška. Imperatoriai, tiesa, buvo krikščionys, bet jų valdžia, apskritai, ir toliau pasiliko iš dalies pagoniška. Imperatoriai, tebelaikydami save despotais, nesitenkina vien pasauline valdžia, bet rimtai kišasi į valdinių sąžinės reikalus ir net leidžia ediktų grynai tikybiniais klausimais. Tai cezaropapizmo užuomazga. Lygiai ir neseniai krikščionimis virtusių piliečių tarpe pasireiškia labai abejotinų elementų. Daugelis jų savo viduje dar labai toli tebebuvo nuo tikrosios krikščionybės. Iš čia daugelyje anų laikų krikščionių taip gyvenime, taip moksle, taip literatūroje pasireiškia palinkimų taikytis prie kai kurių pagonių pretenzijų, ieškoti kompromiso kelio. Susikristalizuoja jau anksčiau bepradėjusi reikštis savotiška sinkretizmo dvasia, kurioje sunku tiksliai pravesti ribas tarp krikščionybės ir pagonybės. Tokio neaiškaus krikščionies pavyzdys yra šv. Paulino Noliečio mokytojas retorius Ausonius.

Iš antros pusės, pasikeitus krikščionybės padėčiai į gerąją pusę, Bažnyčia jau galėjo sėkmingai išvystyti savo vidaus gyvenimą. Bažnyčia savo viduje tinkamai susitvarko. Tuo būdu susidaro patogių sąlygų vystytis įvairioms teologijos mokslų šakoms. Ypatingai tam reikalui daug padeda anais laikais pasireiškęs krikščionių apšvietos pakilimas. Krikščionims pradėjus galėti užimti žymesnes valstybines vietas, gaunama taip pat proga pasiekti klasikinės dvasios kultūros židinius. Krikščionys ne tik nesibodi pagonių mokyklų, bet dar gi patys įkuria panašaus tipo įstaigų, kuriose, be teologijos mokslų, einamas klasikų aiškinimas. Šį reikalą krikščionys tiek įvertino, jog, kai Julijonas Apostatas 362 m. birž. mėn. 17 dien. įstatymu, be kitko, uždraudė krikščionims mokytojauti ir iš viso kliudė eiti aukštąjį mokslą, šv. Grigalius Nazianzietis šį įstatymą pavadino nedoriausiu[60]). Net jau turima krikščionių literatų meninikų, kurie pasiskolinę siužetą iš Šv. Rašto, įvelka jį į pagonių poetų sukurtas formas.

Nors krikščionys uoliai imasi pagoniškojo mokslo ir meno studijų, bet sugeba įžiūrėti tame moksle tai, kas jame krikščionių mokslui ir dorovei priešinga, juoba kad jau patys pagonys mokykloje vengdavo viso to, kas elementariai tikybos ir doros dėsniams priešinga. Todėl krikščionys į klasikų studijas žiūri tik kaipo į formalinės lavybos priemonę. Šias pažiūras formuluoja Šv. Bazilius Didysis savo veikalėlyje „Ad adolescentes, quomodo possint ex gentilium libris fructum capere".

Apšvietos ir klasikinių mokslų įvertinimo atžvilgiu ir III amž. pasibaigus, rytų Bažnyčia vis dar tebeviršija vakarus, neminint, žinoma, atskirų išimtinių atsitikimų. Kas čia pasakyta apie mokslą ir apšvietą, tas pat tenka pasakyti ir apie bažnytinę literatūrą: ir bažnytinė literatūra rytuose pasiekia daug aukštesnį išsiplėtojimo laipsnį, nekaip vakaruose. Vien poezijos kūryba šiuo atveju vakariečiai viršija rytiečius. Labai charakteringas reiškinys yra tas, kad veik visi žymieji IV amž. rytų Bažnyčios rašytojai, dar tebegyvendami, susilaukia savo veikalų vertimų į lotynų kalbą; tuo tarpu iš lotynų rašytojų tokie laimingi tebuvo šv. Jeronimas ir Rufinas, ir charakteringiausia, kad tai buvo kaip tik tie rašytojai, kurie daugiausia buvo susirūpinę vakariečius supažindinti su rytiečių autoriais.

Jei kalbėsime apie patį rytų teologijos literatūros charakterį griežtąja prasme, teks pasakyti, kad ir teologai yra uolūs III amž. tradicijų palaikytojai. Jie ir dabar su mielu noru operuoja teologine spekuliacija ir dijalektiką; ir dabar juos labiausiai tebeinteresuoja vieno Dievo ir Jo Sūnaus, Tvėrėjo ir Jo tvarinių, tikėjimo ir žinojimo santykių problemos. Šiuo atveju, jie IV amž., galima sakyti, dar daugiau skiriasi nuo vakariečių, nekaip anksčiau.

[60]) Orat., 4, 4, 6.

Einant dabar prie IV amž. Aleksandrijos Bažnyčios Tėvų ir bažnytinių rašytojų, tenka pasakyti, jog visos Aleksandrijos žvaigždė pradeda žymiai temti. Vyriausi to dalyko kaltininkai — aistringi tikybiniai ginčai ir iš dalies iš to gimusios stambios klaidatikybės. IV amž. Aleksandrijos Bažnyčioje tėra žymūs tik du Bažnyčios rašytojai, būtent, Bažnyčios Tėvas ir Daktaras šv. Atanazas ir rašytojas Didimas Aklasis[61]). Be šių Aleksandrijos teologinės mokyklos atstovų, su ja artimesnių ar tolimesnių ryšių dar turi rašytojai, gyveną kituose Rytų Afrikos kraštuose. Tokie yra du vienuoliai — Makarius Egiptietis ir dar vienas asmuo, paprastai žinomas vardu Evagrius Ponticus. Bet užtat ypatingu būdu išgarsina Aleksandrijos kateketų (teologų) mokyklą Origeno draugai, Mažosios Azijos Bažnyčios Tėvai, ypač šv. Bazilius Didysis, šv. Grigalius Nazianzietis ir šv. Grigalius Nissietis, kuriems pritapo trijų didžiųjų kapadokiečių ir trijų Kapadokijos žvaigždžių vardai. Šios mokyklos tam tikrame laipsnyje užsidegėlis sekėjas yra taip pat Bažnyčios istorijos tėvas Euzebijus Kesarijietis (lotyniškai Caesariensis). Šie visi Bažnyčios Tėvai ir bažnytiniai rašytojai sudaro vad. neo- aleksandriniškąją teologų mokyklą, tuo tarpu kai Klemenso ir Origeno laikų teologinis sąjūdis tektų pavadinti senąja aleksandrijos teologų mokykla. Naujoji Aleksandrijos teologų srovė dar kurį laiką palaiko senosios Aleksandrijos mokyklos prestižą, bet neilgai.

Įstojusi į naujas vėžes naujoji Aleksandrijos teologų mokykla, ir toliau tebesiekia tuos pačius tikslus, kuriuos siekti buvo užsibrėžęs Origenas. Charakteringas jos bruožas, kurį, žinoma, ne visuose jos atstovuose vienodai įžiūrėti galima, tebėra platoniškai nudažytas idealizmas ir misticizmas. Tikybos tiesos, to laiko teologijos atstovų nuomone, yra tiek objektingos, kad žmogaus protas gali jas suvokti, apdirbinėti ir aiškinti, bet ne dauginti ar tobulinti. Regula Fidei jiems yra viso teologijos mokslo tvirtas pagrindas ir nekeičiama norma. Tikybos patiektoji tiesa Dievo malonės pagalba yra gnozėje intuityviai suvokiama ir dvasios akimis įžiūrima. Bet nėra tikrosios γνῶσις be πίστις (žinojimo be tikėjimo); neturėdamas grynos sielos, tiesos nesuvoksi; dieviškųjų dalykų nepažinsi, jei tuo pažinimu negyvensi.

Siekdami tuos pačius tikslus, kuriuos siekė ir senosios Aleksandrijos mokyklos atstovai, kai kurie naujųjų aleksandrijiečių ir jų simpatikų neišvengia taip pat ir nukrypimų nuo tikrojo kelio, netgi anatematizuojami. Antai, toks likimas, kaip jau buvo minėta, sutinka Didimą Akląjį ir Evagrijų, kaipo sielų preekzistencijos bei apokatas-

---

[61]) Jis už origenizmą ekskomunikuotas.

t a s ė s gynėjus. Lygiai savotiškas apokatastasės sekėjas yra šv. Grigalius Nyssietis, o Eusebijus Kesarietis įpuola į arjanizmą.

Iš antros pusės n a u j ą j a i A l e k s a n d r i j o s m o k y k l a i pavyksta taip pat išvengti kai kurių žymių savo pirmatakų dogmatinių klaidų. Dar daugiau pasakysiu: jie dar daugiau sustiprino teologinę spekuliaciją ir iš jos padarė tikrai, palyginti, tobulą įrankį kovoti su trinitarinėmis ir kristologinėmis klaidatikybėmis. Bet ne visiems naujosios Aleksandrijos teologų atstovams pavyko nusikratyti Aleksandrijai charakteringo alegorinio Šv. Rašto aiškinimo, nežiūrint to, kad net pati Bažnyčia nekartą prieš tai buvo užprotestavusi. Jiems sunku buvo nusikratyti to, su kuo labai ilgą laiką jie buvo labai susigyvenę. Bet ir čia jie nuo savo pirmatakų nutolsta, nes labai retai bepasitaiko visiškas istorinės arba literarinės prasmės neigimas, o atskirais atsitikimais tik istorinė arba literarinė prasmė viena tepripažįstama. Prie to juos verčia anais laikais labai įsigalėjęs a r i j a n i z m a s. Arijonai skelbė kovą ne vien spekuliatyviniams katalikų teologų išvadžiojimams, bet, galima sakyti, ir kai kurioms Šv. Rašto vietoms. Reikia pripažinti, jie daug geriau, nekaip ankstybieji klaidatikiai, sugebėjo kai kuriuos Šv. Rašto Senojo ir Naujojo Įstatymų neaiškumus savo tvirtinimo reikalams panaudoti. Kad šis pagrindas arijonams būtų atimtas, reikėjo imtis tokios egzegezės, kuri tinkamai nušviestų Šv. Rašto posakių reikšmę. Tokios egzegezės imasi jau šv. Atanazas savo kalbose, nukreiptose prieš arijonus, kur, pasirėmęs anų laikų tyrinėjimų daviniais, įrodinėja, kad arijonai kai kurias Šv. Rašto vietas klaidingai supranta. Tuo būdu jau pradedama eiti mokslinės egzegezės keliais. Bet, apskritai, to dalyko laikomasi tik tais atsitikimais, kai Šv. Rašto tekstus tenka panaudoti kuriai nors tikybos tezei paremti. O kai tikybinio turinio veikalas turi dorinio pamokymo tikslą, tai naujosios Aleksandrijos teologų mokyklos srovės atstovas dažnai nuo šio kelio nukrypsta ir grįžta į alegorijos srytį. Homilijose ir komentoriuose, kurie dažniausiai būdavo sudaromi iš atskirų homilijų, pasireiškia tendencija ieškoti Šventajame Rašte paslapčių net ten, kame jų visai nėra. Išimtį sudarydavo tos homilijos bei pamokslai, kurie būdavo numatę apologetinių bei poleminių tikslų.

Suimant visa, kas pasakyta apie Aleksandrijos Bažnyčios Tėvus ir bažnytinius rašytojus, tenka pasakyti, jog, tiesa, atskiri asmenys darė gal ir didelių klaidų, bet, apskritai, jų nuopelnai bažnytinės literatūros dirvoje buvo dideli ne vien anų laikų akimis žiūrint, bet taip pat ir ištisos eilės vėlesniųjų amžių. Jie klydo ne iš piktos valios bei nenoro rimtai ieškoti tiesos, bet kaip tik atbulai — tos tiesos širdingai ieškodami. Jie tvirtai tikėjo ir nepamiršdavo pabrėžti, jog tikį Šventąjį Raštą esant Bažnyčios skelbiamojo mokslo šaltinį, jog einą ranka rankon su tuo Bažnyčios skelbiamuoju mokslu. Ir tik ant šio Bažnyčios mokslo pagrindo atsistoję, laisvai ėjo į laisvą teologinę spekuliaciją. Ir klydo nekartą, kaip kad dažnai klysta tie, kurie

pirmieji pradeda eiti kurios nors mokslo šakos kūrimo kryptimi. Neklaidingųjų Bažnyčios organų buvo priedermė apvalyti jų darbus nuo platonizmo ir stoicizmo ir pasisavinti, kas dideliu jų triūsu buvo įgyta.

Einant prie atskirų Aleksandrijos Bažnyčios Tėvų ir jos rašytojų kūrybos apžvalgos, tenka jų visas laikotarpis (apytikriai nuo 180 m. iki V amž. pusei) taip dalinti, kaip tai daryti jau bandėme aukščiau, nurodydami svarbiausius jų charakterio bruožus, būtent, į senąją ir naująją Aleksandrijos teologinę mokyklą. Pirmasis gyvavimo laikotarpis tęsėsi maždaug nuo 180 m. iki IV amž. pradžios, antrosios — nuo IV amž. pradžios iki V amž. pusės[62]). Pirmosios atstovai, tiesa, nevienodo laipsnio buvo: P a n t e n a s. K l e m e n s a s, O r i g e n a s, D i o n y z a s, T h e o g n o s t a s P i e r i u s, P e t r a s ir smulkesnieji — J u d a s, D e m e t r i u s, H e r a k l a s, A m b r o z i j u s, T r y p h o, A m m o n i u s, P h i l e a s iš T h m u i s, H e s y c h i u s, H i e r a k a s ir kai kurie kt. Naujosios Aleksandrijos teologų mokyklos galva buvo šv. A t a n a z a s. Kiti jos atstovai buvo: Aleksandrijos vyskupas A l e k s a n d r a s, S e r a p i j o n a s i š T h m u i s, D i d i m a s A k l a s i s ir keletas smulkesnių. Į tas garbingąsias eiles įtrauktini taip pat Egipto vienuoliai rašytojai: š v. A n t a n a s (regis, buvo neraštingas, tik diktavo), P a c h o m i u s, H o r s i e s i, T e o d o r a s, M a k a r i u s E g i p t i e t i s, M a k a r i u s A l e k s a n d r i j i e t i s ir E v a g r i j u s (Ponticus). Ryšium su naująja Aleksandrijos teologų mokykla (srove) dar kartą paminėtini trys didieji Kapadokijos Bažnyčios mokytojai š v. š v. B a z i l i j u s D i d y s i s, G r i g a l i u s N a z i a n z i e t i s, G r i g a l i u s N i s s i e t i s, G r i g a l i u s S t e b ū k l a d a r i s, E u s e b i j u s K e s a r i j i e t i s ir kai kurie kit.

S u m a r i u m. — Conditiones tragicae nunc temporis in Ecclesia Orientali, praesertim vero in Russia, ducunt nos ad studia de hac Ecclesia eiusque re litteraria, imprimis antiqua, peragenda. Antiquis temporibus in Oriente christiano Ecclesia Alexandrina maxime floruit tum auctoritate, tum pugna cum haereticis, tum studiis theologicis. Jam circiter 1700 anni elapsi sunt ex illis temporibus, quando haec Ecclesia fuit in statu florendi. Studia hic loci peraguntur per modum notitiarum propaedenticarum et quidem hoc ordine: 1. Aegyptus antiqui atque Alexandriae conditiones historico-geographicae. 2. Christianismi in Aegypto initia atque propagatio. 3. Schola catechetica Alexandrina celeberrima. 4. Notitiae de Patrum atque scriptorum Ecclesiae Alexandrinae proprietatibus.

[62]) Kurio nors mokslo ir jo atstovų istorijos perijodą griežtai nustatyti labai sunku ir nekartą veik visai negalima, nes ansktybesniojo perijodo pakraipa labai dažnai dar tebedaro įtakos vėlesniąjam ir tuo būdu, pravedant ribas tarp pirmojo ir antrojo, neretai susidaro nenugalimų sunkenybių.

Ign. Končius

Žemaičių padangės kryžių ir koplytėlių statistika

(Statistica crucium et cappellarum in Samogitia)

V[1])

Su šiuo šventųjų sodybų ir atskirų pastatų sąrašu įžengiama į antrą tūkstantį kilometrų.

Pirmieji 218 km duomenys („Soter", n. 2 [1931] 36—64) buvo patiekti iš 1912 m. dalies apvaikščiotų kelių. Tie keliai aplankyti 1932 m. Po 20 metų atkartotiniai sąrašai („Soter", n. 2 [1933]), kaip atsimename, davė gražios medžiagos palyginti, kas buvo anksčiau, kas išliko, kas dingo, kas naujai pastatyta.

Šis sąrašas jau penktas. Pirmasis sąrašas turėjo kelio ilgio 218 km, antrasis — 218 km, trečiasis („Soter" [1934] 143—168) — 308 km, ketvirtasis („Soter" [1936] 24—54) — 307 km, o ir šis, penktasis, — 327 km. Atsieit, iš viso 1378 km.

Tame visame kelyje šventųjų vienetų surašyta iš viso 1790. Tai sudaro vienam kilometrui vidutiniškai 1,3. Šios padangės šventųjų sodybų fotonuotraukų padaryta arti tūkstančio. Tos nuotraukos leidžia susidaryti pakankamai ryškų šventųjų sodybų vaizdą su jų aptvarais, medeliais; tiekia ant žemės, akmenų, ant kelmų koplytėlių, koplytėlių ant stiebo, koplytėlių prie medžių, kryžių išorinę išvaizdą; parodo ir pačių šventųjų medines skulptūras, nuo tikro žmogaus ūgio iki mažitėlaičių įdomių padarėlių. Kiek čia kruopštaus darbo, kiek meilės, rūpesčio, pasišventimo!

Ir ši šventųjų aplankymo kelionė, kaip ir ankstyvesnės kelionės, buvo tikrai jauki ir įdomi. Graži apvažiuotosios apylinkės gamta — gamta su aukštais kalnais, miškais, ežerais, upėmis. Toli, platūs reginiai iš kalnų - kalvų. Artimi, įvairūs slėnių vaizdai-vaizdeliai su jų šlaitais vingiuojančiais keliais. Kalnų viršūnėse didingai stūksi aukšti mediniai kryžiai. Tų pavaizdžių vietų išdidų kilnumą artina prie vietos pilksvokos nuotaikos stoginiai kryžiai, daugiausia apžėlę, pakrypę, sužadindami kažkokį tylų liūdesį. Į krū-

[1]) Žr. „Soter", n. 2 (1931) 36—64; n. 2 (1933); n. 2 (1934) 143—168; n. 1 (1936) 24—54.

mus jaukiai įsiskverbusios, apsamanėjusios, ant žemės stovinčios koplytėlės savo dideliais šveitųjų veidais ramiai žiūri į praeivį, dažniausiai, matyti, nustebdamos daugiau dėl jo kartais besišypsančio veido, nekaip dėl jo liūstančio, į save, kaip ir visados, susmegusio, susikaupusio, vargų slėgiamo, tarsi, nuo žemės akių nepakeliančio, bet reikale drąsaus, didingo, užsispyrusios ištvermės praeivio. Jos tiksliai vaizduoja krašto išorinę nuotaiką. Bet bliksteli prošvaistės ir krašto gyvenime ir vargo žmogaus sieloje. Kyla mintys aukštyn. Paslaptims pareiškiamas dėkingumas. Kyla iš krūmų ant stiebų koplytėlės su daugeliu šventųjų atstovų, — aukščiau nuo žemės, daugiau laisvės,šviesiau, linksmiau! Čia Karalienė Dangaus, šv. Jonas Krikštytojas, skaistusis Šventas Jonelis. Tiesa, ir čia nepamirštama Sopulingoji Dievo Motina. Lakusis Šventas Jurgis, ar šv. Zidorius — dangaus jėgų padedamas darbininkas. Čia tikrasis gyvenimas su dangaus atstovų grupėmis pinamas. Čia erdviau, skaičiau. Galvą pakėlęs, žiūri į šventuosius. O čia pasilenkęs, akis nuleidęs, į ant žemės plupsančios koplytėlės angos duris įsikibęs, bailiai žvelgi į Sopulingąją Motiną ar, tarsi, pagalbos prašantį šventą Joną Nepomuką. Visur savotiška švelni senus pojučius kutenanti nuotaika.

Žilosios senovės laikais senieji žmonės mokėjo savo nuotaiką pareikšti, pavaizduoti, sugebėjo gausiai išsaugoti net mūsų jau kitoniškesniems laikams. Mes tokio gyvenimo nebeturime. Dabar tuščiau, tik dabartis. Nebegerbiama praeities, lyg ateities net nebūtų. Nūdienis kaimas kitaip savo vaizdą būsimoms kartoms kuria.

Liūdna Žemaičių padangės praeitis, bet dar liūdnesnis vaizdas apie tą praeitį bylojančių liudytojų: skursta, grųva, nyksta, naikinamos pamirštamųjų šventųjų ir jų sodybų eilės.

Jausmams užžiebti, nuotaikai sukurti ar jiems patikrinti keliauk po Žemaitiją, nors tik šventąsias sodybas lankydamas. Jos retėja. Greit jų tiek neberasi. Gautuosius įspūdžius saugok augančioms ir būsiančioms kartoms.

Reikia talkininkų. Gyvenamosios aplinkybės perdaug įniršo naikinti viską, kas sena, kas senoviška. Be atodairos, be pasigailėjimo naikinama, nekreipiant akies į tai, ar objektas kalba kūno ar sielos, proto ar išminties reikalais. Pigiausias kelias apsaugoti, — surašyk, nupiešk, nufotografuok. Būtų, žinoma, gera ko daugiausia išsaugoti pačių daiktų.

Bet žmonių registratorių tuo tarpu negirdėti, rodos, neatsiranda. Tarsi, niekam tai nerūpi. Nė į akis, tarsi, nekrinta. Ateitis už tokį apsileidimą pabars.

Čia patiekiamąją medžiagą renkant, kaip ir anksčiau, labai man padėjo p. P. Gaidamavičius, Telšių apygardos kulturtechnikas. Jam labai artimas krašto pažinimo reikalas. Jis gerai pažįsta Žemaičių padangę iš išorės ir žemaičio siela jam nesvetima. Šiuos sąrašus gaminant, P. Gaidamavičius visą kelionę mane vežiojo, nebodamas nei lietaus, nei blogo kelio.

Man itin malonu pasinaudoti šia proga ir čia tikrai širdingai padėkoti P. Gaidamavičiui už jo vargus. Be jo šis sąrašas vargu būtų sudarytas.

1. Telšiai — Seda

Kryžkelis Seda — Kalvarija (16 km)

1936.VII.28.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
0		Kryžkelis: Seda — Kalvarija, kelias Telšiai — Seda.
0,2	D	Kiemelyje parkaniukais aptverta, medinė koplytėlė ant žemės. Cinkinės skardos stogas. Statulėlės pirktos: 1) Karalienė Dangaus, 2) šv. Antanas, 3) šv. Rokas ir 4) Jėzus atvira širdimi.
4,3	D	Prie eglės koplytėlėje Dievo Motina (statulėlė pirkta). Greta sodyboje kryžius.
8,9	K	Rudai dažytas ir parkanėliais aptvertas kryžius.
10,7	D	Juodai dažytas, baltais pakraščiais kryžius prie tilto.
11,8	D	Prie topolio koplytėlėje Smūtkelis-Aprūpintojėlis.
13,3	K	Senas nuotaikingas kryžius.
14,7	D	Prie Sedos kryžkelyje parkanėliais aptvertas kryžius. Kaime prie šventoriaus balta Jėzaus statula.
16,2	D	Bažnytėlė prie Varduvos tilto. Šventoriuje koplytėlė ant stiebo (1903 m. — 1 fot.) aštuoni perdarai, kuriuose statulėlėmis atvaizduotas visas Jėzaus kančių gyvenimo kelias: 1) deda vainiką (ragotinį), 2) plaka prie stulpo, 3) veda prie Poncijaus Piloto, 4) Alyvų darže (angelas su kėliku), 5) veda į Golgotos kalną, 6) kala prie kryžiaus (kryžius paguldytas ant žemės, atsieit, pirma prikalė prie kryžiaus ir paskui kryžių pastatė ir įkasė), 7) šoną perveria raitelis ir stovi dvi verkiančios moterys, 8) nuima nuo kryžiaus (du vyrai). 2 fot. — dalis su koplytėlės ir savotiško iš akmenų pastato galas (svirnas-magazinas).

2. Seda — Barstyčiai (15 km)

1936.VII.28.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
0		Prie bažnytėlės per Varduvą tiltas.
1,8	K	Kryžius.
2,0	D	Karo kapai.
2,4	K	Aukštokai prie ąžuolo koplytėlėje Smūtkelis-Aprūpintojėlis.
3,0		Koplytėlė ant stiebo (1885 m.). Paprasta, bet gražių proporcijų, tinka bendram apylinkės vaizdui (3 fot.). Sopulingoji Motina Švenčiausia.
5,3	D	Kryžius.
5,9	K	Apgriuvusi, apleista, į 3 fot. panašaus tipo koplytėlė (4 fot.). Panelė Švenčiausia. Geležinė kryžma buvusi su vėtrunge. Medinis kryžiukas.
8,6	K	Kryžius.
12,7	D	Kryžius.
12,8		Pakrypusi koplytėlė ant stiebo; apačia siauresnė už viršų. Senoviška; tokių retai tesimato. Krucifiksas (5 fot.).
14,4	D	Kryžius.
14,8	D	Sodyboje matyti stoginis kryžius.
		Kryžkelis į Ylakius.

3. Barstyčiai — Šatės (9 km)

1936.VII.28.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
		Tvoroje senoviško tipo koplytėlė ant akmenų (6, 7 fot.). Apvaizdas. Priekyje ant stogelio medinis kryžiukas, užpakalyje geležinė kryžma — lyg širdis ir viduryje ratas. Sopulingoji Motina Švenčiausia.
2,0	K	Stoginis kryžius.
2,6	K	Kapeliuose didelė koplyčia.
2,8	K	Kryžius.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
5,8	D	Sena, apšepusi koplytėlė ant akmenų (8 fot.). Panelė Švenčiausia su karoliais.
7,9	K	Kryžius (1935 m.), raudonai dažytas, parkanėliais aptvertas.
8,1	K	Kryžius sodyboje matyti.
8,8	D	Senas kryžius.
		Sačių šventorius. Dariaus ir Girėno aikštėje kryžius su koplytėle (koplytėlės tik pėdsakai). Retas toks pastatas. Panašūs aptinkami Grušlaukėje, Budriuose, Kretingos senosiose kapinėse. Savotiškai išdabintas.
		Miestelyje dvi koplytėlės (9, 10 fot.). Vienoje Sopulingoji Dievo Motina laiko Kristų taip, kaip paprastai yra kūdikiai laikomi — įdomus Sopulingosios variantas.

4. Šatės — Mosėdis (14 km)

1936.VII.28.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
1,2	D	Prie uosiuko naujas, raudonai dažytas Smūtkelis.
1,3	K	Senojo Dirvanskio statydintas kryžius.
2,6	K	Gotiško stiliaus ant akmenų parkaniukais aptverta, liepelėmis apsodinta koplytėlė (11 fot.). Sopulingoji Dievo Motina su Kristumi ant kelių, padabinta popierinėmis gėlėmis, gražiai prižiūrima, gana linksmai atrodo, tik tikybinės nuotaikos nekelia.
3,3	D	Kapeliai, kūlių tvora buvę aptverti. Didelės liepos auga aplink, eglės. Kapeliuose yra: 1) begriūnanti sena koplytėlė ant akmenų su Loskavąja Panele Švenčiausia (12 fot.) ir 2) trys kryžiai; vieno kryžiaus krucifikso vietoje Smūtkelis, tarsi, koplytėlėje, sąkryžoje prikaltoje (13-a fot.). Aplink gražus reginiai. Kapelių vieta tikrai įdomi, linksma ir tuo pačiu metu slėpininga.
3,6	D	Prialgavoje šv. Pliurijonas.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
4,9		Raudonai dažyta, akmenų tvora aptverta koplytėlė ant akmenų, kryžiaus stogas. Koplytėlė jaukų ir kilnų įspūdį daro (13, 14 fot.). Joje: 1) šv. Vincentas su moliniu velniukščiu, 2) Panelė Švenčiausia — Dangaus Karalienė, 3) Sopulingoji Dievo Motina ir 4) šv. Jurgis.
5,5	K	Kryžius.
5,6	K	Kapeliai su trimis kryžiais: vienas geležinis ir 2 mediniai.
5,8	D	Kryžius.
7,7	K	Koplytėlė ant žemės (1896 m.). Senoviška, paprasta, bet pavaizdi, netol upelis, didoki ąžuolai, greta didelis įdomus akmuo (15, 16, 17 fot.). Tikrai drąsi Sopulingosios Dievo Motinos skulptūra su Kristumi ant kelių. Vieta ir koplytėlė kažkokį savotišką įspūdį kelia. Tikrai jauki ir graži aplinkinė gamta. Netolėse pievoje senkapiai. Čia būta kurių garsių įvykių.
8,3	D	Prie didelio ąžuolo kryžius.
9,1	K	Akmenų tvora aptvertas kryžius.
11,7	K	Sodyboje kryžius.
12,1	K	Kryžius, parkaniukais aptvertas.
	D	Koplytėlėje ant žemės Sopulingoji Dievo Motina. Dapšauskio nuosavybė.
12,2		Sodyboje kryžius.
12,8		Ant akmenų koplytėlėje Sopulingoji Dievo Motina.
14,3		Mosėdis. Kryžkelis. Kazimiero Andriekaus gatvė. Kryžius Salantų gatvėje.

5. Mosėdis — Salantai (12 km)

1936.VII.28.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
0,2	D	S t o g i n i s k r y ž i u s su paveikslu šventojo, stovinčio prie kryžiaus.
	K	K r y ž i u s.
0,5		Koplytėlė ant akmens (18 fot.). S o p u l i n g o j i D i e v o M o t i n a.
0,8	D	Jaukiai kilni žemaitiška koplytėlė ant akmenų. A u š r o s V a r t ų P a n e l ė Š v e n č i a u s i a.
1,4	K	K r y ž i u s.
2,1	K	K r y ž i u s.
2,2	D	Prie apušės naujas Smūtkelis.
3,1	D	Tarp dviejų didelių medžių žemaitiška koplytėlė ant akmenų (19 fot.). P a n e l ė s Š v e n č i a u s i o s ir J ė z u s ė l i o paveikslas.
		Šauklių kaimas. Labai įdomios sodybos, trobesiai, tvoros.
3,2	D	Koplytėlė ant stiebo. Šventųjų popieriniai paveikslai išblukę.
3,6	K	K r y ž i u s.
3,9	K	Sodyboje koplytėlė ant stiebo (20 fot.). Šventųjų paveikslai saulėje išdegę.
	D	Ant žemės koplytėlė (21 fot.), parkaniukais aptverta, linksmos išvaizdos, su bone, gražūs mediniai išpjaustyti baltai dažyti zimseliai; koplytėlė raudona. Rankų darbo S o p u l i n g o s i o s D i e v o M o t i n o s paveikslas.
4,2	K	Prie parašo „Saukliai" didelė ant stiebo koplytėlė; tokių retai kur teaptiksi. K r u c i f i k s a s (22 fot.).
7,3	K	Prie apušės koplytėlė.
8,3	K	Kelio sąsukoje raudonų plytų koplytėlė; mėlynos kryžmos. Akmenų sumestų tvora. Auga medeliai. Atrodo, dar nebaigta tvarkyti sodyba (23 psl.). Jokio įprasto įspūdžio. S o p u l i n g o j i D i e v o M o t i n a.
8,4	K	Sodyboje k r y ž i u s.
9,5	D	Sodyboje k r y ž i u s.
9,6	K	Sodyboje s t o g i n i s k r y ž i u s.
	D	Sodyboje naujas k r y ž i u s.
		Erlėnai. Tikrai įdomios sodybos ir jų statyba.
	D	Koplytėlė Zabičio sodyboje (24 fot.). Linksmai papuošta, raudonai dažyta, balti pakraščiai, graži geležinė kryžma. K a r a l i e n ė s D a n g a u s paveikslas.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
	K	Koplytėlė ant stiebo sodyboje prie vartų į laidarą. Šv. Agota (25 fot.).
	D	Sodyboje kryžius.
	D	Parkaniukais aptverta koplytėlė ant akmenų (26 fot.). Greta lipinė. Jaukus įspūdis.
	D	Koplytėlė ant stiebo, kryžiaunas stogas, iš keturių pusių; viršuj kryžmos vietoje šv. Pliurijonas. Forma paprasta, bet kilni. Kryžmelė maža ant pryšakinio iškyšulio. Koplytėlėje: 1) šv. Antanas, 2) šv. Jurgis, 3) šv. Zidorius ir 4) Panelė Švenčiausia (27 fot.).
	K	Kryžius sodyboje.
	D	Ant žemės koplytėlė, aptverta, medžiais apaugusi, labai išdabinta. Kruopštaus darbo ir prašmatni pagražinimai (28 fot.). Žemaičiuose tokių daugiau niekur nėra. Apačioje Panelė Švenčiausia, viršuje krucifiksas.
	K	Sodyboje kryžius.
	K	Nepaprastos išvaizdos buvęs kryžius su koplytėle ant vieno stiebo. Pusėtinai įdomūs pagražinimai. Koplytėlė apgriuvusi — liko tik keturi stogeliai; apačioje nei sienų, nei šventųjų nebėra (29 fot.). Buvusi aptverta ir medeliais apsodinta.
11,7		Įdomi medinės koplytėlės geležinė kryžma: jokio kryžiaus, jo vietoje širdis su I.H.S. raidėmis viduje; apačioje, po širdies, — mėnulis, rageliai aukštyn. Iš širdies pakraščių plakasi liepsnos į visas puses. Aukščiau širdies savotiškas pagražinimas, atvaizduojąs, tur būt, lelijas. Apskritai, šioje padangėje širdies motyvas dažnai aptinkamas (30 fot.): širdies ar kurio apvalainio — širdiško pavidalo geležiniai išpjaustymai nustelpia kryžiaus formą, o kartais kryžiaus ir visai nėra.
11,9	K	Kryžius.
12,4		Betoninė, gotiška koplytėlė (1931 m.). Šitokios koplytėlės visai neįprastos akiai, be jokio skonio ir nedailiai padarytos. Jokios estetikos. Negerbs žemaičiai tokių pastatų. Ir krašto landšaftui netinka: šiaudinis stogas, medinė tvora, ir rupaus cemento koplytėlė. Forma visai netinkama. Medžio medžiaga, medžio pagražinimai pigiau prieinami kaimui: pjūklas, kirvis, skaptas, kaltas kartais visai meniškai vartojami. Salantai.

6. Salantai — Notėnai (11 km)

1936.VII.29.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
0	—	Valsčiaus savivaldybės kiemas.
1,6	D	Kryžius.
1,7	D	Koplytėlė ant stiebo. Panelė Švenčiausia.
2,4	D	Prie apušės Smūtkelis.
3,4	K	Kryžius (prie kalvės — 31 fot.). Labai didelis pats Nukryžiuotasis.
3,5	K	Prie topolio Smūtkelis.
4,5	D	Kryžius.
4,6	D	Paprasta, apleista koplytėlė ant akmens. Šv. Jonelis (32 fot.). Koplytėlė ant stiebo, kryžmiškas stogas (33 fot.): 1) šv. Ona, 2) šv. Juozapas su Šeima ir 3) Jėzus, rankos surištos.
	K	Stoginis kryžius lankoje (buvę ir daugiau kryžių).
5,8	K	Kryžius.
7,9	K	Kryžius.
8,8	K	Parkaniukais aptvertas kryžius.
9,4	D	Labai storas, žemokas kryžius (34 fot.).
9,9	K	Sodyboje kryžius (1910 m.).
10,0	K	Sodyboje stoginis kryžius; išblukęs paveikslas.
10,7	K	Aptvertas kryžius.
10,8	K	Sodyboje kryžius.
10,9	D	Sodyboje kryžius.
11,1	K	Kryžius.
11,2	D	Ant žemės naujokoje koplytėlėje Šv. Jonelis (35 fot.); balinga vieta; pati koplytėlė tvoroje. Koplytėlė neseniai statyta, labai paprasta, — neįdomi, — didelis ir koplytėlei netinkąs, lyg ir naujoviškas be rūtų langas.
		Notėnai. Kryžius (36 fot.).

7. Notėnai — Barstyčiai (17 km)

1936.VII.29.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
0,5	K	Koplytėlė sodyboje.
0,6	K	Geležinis kryžius.
	D	Geležinis apvalus kryžius, akmenų tvora aptvertas.
1,0	D	Sodyboje kryžius.
	K	Prie klevo Smūtkelis (37 fot.).
2,3	K	Sodyboje kryžius.
3,0	D	Prie topolio Smūtkelis.
5,0	D	Kapeliai. 1 kryžius. 3 stoginiai kryžiai.
5,7	K	Žemoka, lyg patrumpinta koplytėlė ant didelio akmens. Dvi kryžmos (pryšakinė — kryžius, o užpakalinė — širdis smaigaliu aukštyn). Abi kryžmos sudaro savotišką vaizdą. Koplytėlėje: 1) Sopulingoji Dievo Motina ir 2) viršuje (tarsi palėpė) primityvus Smūtkelis (greta Panelės Švenčiausios šv. Zidorius — 38, 39 fot.).
5,9	K	Kryžius.
7,8	D	Kryžius.
8,9	K	Sena, neseniai aptvarkyta koplytėlė ant cementinio pamato (1928 m. — 40 fot.): 1) prie Kristaus karsto verkia angelas, 2) Jėzus neša kryžių, 3) Panelė Švenčiausia, 4) šv. Jurgis, 5) šv. Pranciškus, 6) šv. Ona, 7) nepažįstamas šventasis (šv. Mykolas) ir 8) Smūtkelis.
9,3	D	Koplytėlė ant stiebo. Šv. Jonelis. Viršuje Smūtkelis (41 fot.).
10,5	K	Ant žemo stiebo prie tvoros koplytėlė. Retos išvaizdos. Jauki, pritinka prie apylinkės vaizdo (42 fot.). Šv. Jonelis. Mikytai.
10,8	D	Stoginis kryžius.
	K	Mikytų kapeliai. Aptverti ir gluosniais apsodinti.
	D	Prie klevo didelis Smūtkelis (43 fot.) prie Malakauskio sodybos. Malakauskio sodyboje koplytėlė ant stiebo (1859 m.). Geležinė kryžma ir vėtrungė. Koplytėlėje Sopulingoji Dievo Motina.
		Prie sodo kryžius.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
		Prie daržo į tvorą atsikolusi ant trumpo stiebo neproporcingai didelė koplytėlė. Forma labai senoviška; tipas nykstąs (45 fot.). Šv. Jonelis. Senoviška stambaus ūkininko sodyba (Malakauskio). Tą senoviškumą dar labiau sustiprina savotiškos koplytėlės ir Mikytų kapinės. Kapinės ant aukšto atviro kalno. Apylinkė aukšta, vaizdi, akyratis platus — baigiasi Telšių kalnai ir iki pat Baltijos jūros lyguma ir čia pat stūkso gražios, tvoromis aptvarstytos, su daug vartų, vartelių, karklių, lipinių medžiuose pasislėpusios turtingos sodybos. Dideli sodai.
11,2	D	Parkaniukais aptvertoje senoviškoje koplytėlėje (46 fot.) didelė Sopulingoji Dievo Motina, laikoma stebuklinga ir todėl daug devoterijų. Ši šventoji sodyba tipinga Žemaičių padangei, kiek niūri, tačiau gražiai byloja apie gilią senovę.
11,9		Aptverta koplytėlė ant akmens (47 fot.). Įdomi, sena ir senoviška. Sopulingoji Dievo Motina. Padabinta, papuošta.
12,1	K	Kryžius.
12,7	K	Šv. Jonelis ant stiebo. Ganyklose matyti du aukštoki kryžiai (48, 49 fot.) ir koplytėlė ant žemės. Sopulingoji Dievo Motina ir viršuje Jėzus, nešąs kryžių. Dar ganyklose matyti kryžius. Kitoje pusėje stoginis kryžius.
13,1	K	Kryžius.
13,3	D	Prie eglės Smūtkelis be kojos.
14,5	K	Prie klevo Smūtkelis.
16,2	K	Prie pat Barstyčių tvarkingai, kilni, gražiai aptverta koplytėlė ant akmenų (50 fot.).
		Šiame kelyje daug Sopulingųjų Dievo Motinų, Smūtkelių. Apylinkė, atrodo, linksmoka. Matyti senovėje čia buvo ko liūdėti[1]).

[1]) Prieš Didįjį karą prie vieškelio (6 km) Mikytai — Bastyčiai buvo 16 koplytėlių ir kryžių. — Red.

9. Barstyčiai — Ilakiai (16 km)

1936.VII.29.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
1,6	D	K r y ž i u s.
5,1	K	Prie pušies t u š č i a koplytėlė.
8,4	K	Parkaniukais aptvertas trijų kryžmų k r y ž i u s (51 fot.).
8,6	K	Koplytėlė ant stiebo. Kita viršuje (52 fot.): 1) š v. P r a n c i š k u s, 2) nepažįstamas šventasis, 3) š v. K a z i m i e r'a s. Viršuje P a n e l ė Š v e n č i a u s i a. Geležinė kryžma su trimituojančiu angelu. Daugiau tokių nėra tekę matyti.
11,4	K	K r y ž i u s.
14,2		Koplytėlė ant stiebo. Griųva ir koplytėlė, ir buvęs aptvaras (53 fot.). S m ū t k e l i s. Apačioje A p v a i z d a s. Auga jauni topoliukai.
		Ylakiai.

9. Ylakiai — Seda (21 km)

1936.VII.29.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
1,0		Sodyboje koplytėlė ant stiebo. Griųva ir pati koplytėlė, ir jos aptvaras (54 psl.). S o p u l i n g o j i D i e v o M o t i n a.
1,2	D	K r y ž i u s (1908 m. — 55 fot.). Kucifiksas rėmuose po stiklu.
3,5	D	Kapaliai už šaudytinės tvoros (56 fot.): 1) K r y ž i u s ir 2) koplytėlėje ant stiebo S o p u l i n g o j i D i e v o M o t i n a.
4,8	K	Parkaniukais aptvertas k r y ž i u s.
6,4	D	Kapai, apšaudyti (šaudytine tvora aptverti — 57 fot.). 3 k r y ž i a i. Koplytėlėje ant akmenų S o p u l i n g o j i D i e v o M o t i n a. Aukšta, vaizdi vieta. Graži balta koplytėlė.
7,0	D	K r y ž i u s.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
	K	Pravoslavų kapai.
13,8	D	Šv. Jonelis ant stiebo (1834, 1892 m.).
		Lietuvos 1918—1933 m. Nepriklausomybės paminėjimo paminklas. L.Š.S. XIII Rinktinės 5-to Sedos Šaulių būrio, Grūstės skyriaus paminklas, pastatytas 1934 m. (58, 59 fot.). Iš labai gražių akmenų sudėtas obeliskas. Gali kartkartėmis eiti aplink ir vis rasi naujų nematytų įvairumų. Aikštelė akylai tvarkoma. Suolelis. Prie keliuko ant senoviškos formos stiebo Šv. Jonelis.
		Grūstės kapai. Tai Sedos kapai. Čia ištisas rinkinys senų-senų tikrai įdomių koplytėlių. Daug jų ant žemės, ant akmenų. Bet įdomiausios tos, kurios pastatytos ant žemų, poros sprindžių kelmų. Įdomi jų forma. Įdomios geležinės kryžmos. Savotišką įspūdį daro visi kapai. Gražiai apsamanėjusios, ypač ant stiebų, koplytėlės ir seni kryžiai. Iš lauko linksmutė, paprasta, kukli, pavaizdi bažnytėlė. Varpinė, kurios pablaka apačia. Atrodo, gerokai prižiūrima, tvarkoma. Savotiškumų tikrai daug. Tokio įvairumo ir tiek kontrastų kitose kapinėse nerasi (60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69 fot.).
18,9	D	Kapaliai. Koplytėlė ir 2 kryžiai.
20,7		Per Varduvą tiltas prie bažnytėlės.

10. Seda — Tirkšliai (21 km)

1936.VII.29.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
1,1	K	Mūrinis kryžius.
3,3	K	Kryžius (1911 m.).
7,9	D	Kapeliai. 3 apgriuvę kryžiai.
11,5	D	Parkaniukais aptverta koplytėlė ant stiebo (70 fot.). Matyti, norėta gražią padaryti, bet vargu tokią padaryti pasisekė (1921 m.). Koplytėlėje: 1) šv. Jurgio paveikslas, 2) susmukęs paveikslas ir 3) tuščia. Stiklas išmuštas. Parkaniukais aptverta.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
	K	Pravoslavų kapai.
13,8	D	Š v. *Jonelis* ant stiebo (1834, 1892 m.).
		Lietuvos 1918—1933 m. Nepriklausomybės paminėjimo paminklas. L.Š.S. XIII Rinktinės 5-to Sedos Šaulių būrio, Grūstės skyriaus paminklas, pastatytas 1934 m. (58, 59 fot.). Iš labai gražių akmenų sudėtas obeliskas. Gali kartkartėmis eiti aplink ir vis rasi naujų nematytų įvairumų. Aikštelė akylai tvarkoma. Suolelis. Prie keliuko ant senoviškos formos stiebo Š v. *Jonelis*.
		Grūstės kapai. Tai Sedos kapai. Čia ištisas rinkinys senų-senų tikrai įdomių koplytėlių. Daug jų ant žemės, ant akmenų. Bet įdomiausios tos, kurios pastatytos ant žemų, poros sprindžių kelmų. Įdomi jų forma. Įdomios geležinės kryžmos. Savotišką įspūdį daro visi kapai. Gražiai apsamanėjusios, ypač ant stiebų, koplytėlės ir seni kryžiai. Iš lauko linksmutė, paprasta, kukli, pavaizdi bažnytėlė. Varpinė, kurios pablaka apačia. Atrodo, gerokai prižiūrima, tvarkoma. Savotiškumų tikrai daug. Tokio įvairumo ir tiek kontrastų kitose kapinėse nerasi (60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69 fot.).
18,9	D	Kapaliai. Koplytėlė ir 2 *kryžiai*.
20,7		Per Varduvą tiltas prie bažnytėlės.

10. Seda — Tirkšliai (21 km)

1936.VII.29.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
1,1	K	Mūrinis *kryžius*.
3,3	K	*Kryžius* (1911 m.).
7,9	D	Kapeliai. 3 apgriuvę *kryžiai*.
11,5	D	Parkaniukais aptverta koplytėlė ant stiebo (70 fot.). Matyti, norėta gražią padaryti, bet vargu tokią padaryti pasisekė (1921 m.). Koplytėlėje: 1) š v. *Jurgio* paveikslas, 2) susmukęs paveikslas ir 3) *tuščia*. Stiklas išmuštas. Parkaniukais aptverta.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
10,5	K	Du kryžiai ir mūrinė koplytėlė ant stiebo. Koplytėlėje šv. Pranciškus. Vienas kryžius 1827 m., kitas 1830 m. Koplytėlė statyta 1884 m. (74, 75 fot.).
11,5		Kryžkelyje koplytėlė.
12,2	D	Kryžius.
14,0	D	Ant stiebo koplytėlėje, parkaniukais aptvertoje, šv. Jurgis (77 fot.).
14,4	D	Laukuose kapinės. 2 kryžiai ir 2 beržai.
15,5	D	Kapeliai. Akmenų suversta tvora. Medinė „broma į viečnastį". 1 medinis ir 1 akmeninis kryžius. Auga gražūs kleveliai.
17,4	K	Laukuose tušti kapeliai — 1 kryžius.
19,1	K	Kiek toliau nuo kelio medžiais apaugę kapeliai. Didelė koplytėlė ant žemės.
22,9	K	Ant stiebo koplytėlėje pėščias šv. Jurgis (1906 m. — 79 fot.), o gal Pliurijonas?
23,4	D	Kryžius.
24,7	D	Koplytėlė kryžkelyje ant aukšto stiebo (1936 m.). Sopulingoji Dievo Motina (76 fot.).

13. Kryžkelis (Mažeikiai — Laižuva — Viekšniai) — Viekšniai (20 km)

1936.VII.29.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
1,3	D	Koplytėlė ant kelmo (80, 81 fot.): 1) Karalienė Dangaus, 2) krucifiksas, 3) šv. Roko paveikslas ir 4) šventasis su lazda ir knyga. Parašas. Sv. M. T M Ziaupai — 1935 m.
2,3	K	Kryžius.
2,9	D	Koplytėlė ant stiebo. — „Sarabubele" (Jėzus neša kryžių — 82 fot.).
3,1	K	Ant stiebo tuščia koplytėlė.
4.5		Ant žemo stiebo stambi koplytėlė (83 fot.): 1) Sopulingoji Dievo Motina, 2) krucifiksas, 3) šv. Antanas ir 4) tuščia.

Atstumas km.	Kelio pusė	Pavadinimas
5,6	K	Sugriuvusi koplytėlė ant stiebo.
6,1	K	Ant stiebo koplytėlėje Šv. Jonelis.
6,4	D	Kryžius.
7,6	K	Ant stiebo parkaniukais aptverta graži koplytėlė (84 fot.). Sopulingoji Dievo Motina.
7,8	K	Koplytėlė ant stiebo (85 fot.). Šv. Jonelis. Skarda aplenkta.
7,9	D	Kryžius.
8,3	K	Laukuose kapeliai.
9,9	K	Koplytėlė ant stiebo. Sopulingoji Dievo Motina.
10,1	D	Kryžius.
10,4	D	Kryžius.
11,3	K	Kryžius.
11,4	D	
12,0	D	Parkaniukais aptverta koplytėlė ant stiebo: 1) Šventoji Šeima, 2) Sopulingoji Dievo Motina, 3) ir 4) tuščia.
12,4	D	Prie pušies krucifiksas.
14,0	D	Prie pušies Smūtkelis.
14,9	K	Prie pušies sugriuvusi koplytėlė.
15,3	K	Prie pušies Smūtkelis.
15,6	D	Kryžius.
15,7	K	Kryžius. Geležinė kryžma su Angelu-Archangelu.
15,8	D	Ant stiebo koplytėlėje Šv. Jonelis.
16,6	K	Ant stiebo koplytėlė (86 fot.).
	K	Sodyboje kryžius.
16,8	K	Dviejų aukštų koplytėlė (89 fot.). Viršuje „Sarabubelė“
	K	(Jėzus neša kryžių). Apačioj: 1) Sopulingoji Dievo Motina (88 fot.), 2) krucifiksas, 3) Kristus prie stulpo (87 fot.) ir 4) Jėzus surištomis rankomis.
	K	Prie sodybos matyti koplytėlė.
17,1	K	Ant stiebo koplytėlėje Šv. Jonelis.
17,8	D	Ant stiebo koplytėlėje Šv. Jonelis.
18,1	D	Koplytėlė ant stiebo. Griųva. Tuščia.
18,5	D	Koplytėlė ant stiebo (90 fot.): 1) šv. Antanas, 2) Panelė Švenčiausia ir 3) Šv. Jonelis. Geležinė kryžma su Angelu-Archangelu.
20,2		Viekšniai.

(Tęsinys 2 Nr.)

Doc. Dr. Z. Ivinskis

Biblijografinė senovės lietuvių religijos ir mitologijos medžiaga

(Bibliographia de antiqua lituanorum religione et mythis)

IV. PAPILDYMAI

1. *Šaltiniai*

(tęsinys)

1183. L i t e s ac res gestae inter Polonos ordinemque cruciferorum[2], ed. *Z. Celichowski,* Posnaniae 1892, II.

137 psl.: „...*ex alia parte fluvii predicti Nemen silva dicta Ventus, que alias S a n c t a in paganismo vocabatur...*" (Vėliuonos apylinkėje).

1184. Liv-, Esth-, und Curländisches Urkundenbuch, herausggb. von F. G. v. *Bunge,* I (1853).

Livonijos ordino sutartis su sariečiais (ezelėčiais), sk. 224 (nr. 169): „*Interim si quis ritu gentili immolavit et qui immolari fecit, uterque dimidiam marcam argenti dabit...*"

***1185. M a n n h a r d t Wilhelm, Letto-Preussische Götterlehre (Latviešu-Prūšu mitologija; Magazin der Lettisch-Literärischen Gesellschaft, XXI [Latviešu Literariskas biedribas Magazina]), Riga 1936 (XXIV+674). Hgg. von Dr. *A. Bauer.*

Žr. nr. 507. Plg. nr. 125—128, 308, 504—507, 758, 857.
Erstes Kapitel: Ethnographische Einleitung (1—7 p.).
Zweites Kapitel: Älteste Zeugnisse bis auf den Beginn der germanischen Eroberung 7—14 p. (Tacitus; Wulfstan; die Biographen Adalberts; Adam von Bremen *(žr. nr. 28);* Idrisi (um 1130), Vinzenz (gen. Kadłubek).
Drites Kapitel: Das erste Jahrhundert deutscher Herrschaft, 14—97 p. (Bulle Papst Innocenz III., 1199 (*žr. nr. 58*); Heinrich von Lettland, 1226—27 (*žr. nr. 55, 1173*); Bulle Papst Honorius III., 1218; Oliverus von Paderborn um 1220 (*žr. nr. 79*); Bulle Papst Gregors IX., 1232; der Friedensvertrag von 1249, 40—48 p. (*žr. nr. 84*); Thomas von Chantimpré v. 1263; die Wolhynische Chronik, 1252 u. 1258, 59—56 p. (*žr. nr. 60*); Russischer Zusatz zu der Chronographie des Johannes Malalas v. 1261, 56—68 p. *(žr. nr. 69);* Annalles Polonorum, 1279; die sog. Lübeckische Chronik des Albrecht von Bardowik, 1298; die livländische Reimchronik um 1290, 70—82 p. (*žr. nr.* 88); Peter von Dusburg v. 1326, 83—97 p. (*žr. nr. 44, 1169*)).
Viertes Kapitel: Das zweite Jahrhundert deutscher Herrschaft, 98—151 p. (Zeugnisse über das lettopreussische Heidentum aus der Zeit der Kriege um Žemaiten — Peter von Dusburg; Nicolaus von Jeroschin; Heinrich von Hervord; Breve Chronicon Silesiae; Chronicon S. Petri (Sampetrinum Erfurtense); Peter Suchenwirt; Chronicon Dubnicense *(žr. nr. 36)*; Chronik des Heinrich von Diessenhofen; Hermann von Wartberge und Wigand von Marburg; Johann von Posilge;

die Wegeberichte und einige andere Aktenstücke; Enea Silvio *(žr. nr. 81)*; Johannes Długosz *(žr. nr. 43)*; p. 137—151 (ilgos lotyniškos ištraukos).

Fünftes Kapitel: Die letzten Zeiten des Deutschen Ordens, 151—175 p. (Collattio episcopi Warmiensis — *žr. nr. 37,* Statuta provincialia concilii Rigensis 1428 — *žr. nr. 93,* Artikel des Bischofs von Samland Michael Junge *(plg. nr. 63),* Mandat des Bischofs von Samland Nikolaus, Heinrich Beringers Ermahnung, die Landesordnungen, Bild des religiösen Zustandes dieser Zeit in Preussen, Laurentius Blumenau (žr. nr. 31); Laonicos Chalcocondylas, Guillebert de Lannoy).

Sechstes Kapitel: Das Zeitalter der Reformation (176—227 p.) Erasmus Stella, 176—189 p. *(žr. nr. 94)*; Simon Grunau, 190—227 p. *(žr. nr. 48).*

Siebentes Kapitel: Das Zeitalter der Reformation (Fortsetzung), 228—276 p. (die Constituciones Synodales von 1530 *(žr. nr. 96),* das Sudauerbüchlein, 235 — 272 p. *(žr. nr. 70)*; die Götzenopfer des Jahres 1531 und 1546).

Achtes Kapitel: Das Zeitalter der Reformation (Forts., XVI. Jahrhundret), 277—311 p. (Georg Sabinus, Severin Goebel, Martin Mosvidius *(žr. nr. 72),* Johannes und Hieronymus Maletius, 282—307 p. *(žr. nr. 70—71)*; Kleinere Denkmäler: S. v. Herberstein *(žr. nr. 56).* Zedel zu einem verlorenen Briefe. Amtliches Schreiben des Amtmanns von Labiau).

Neuntes Kapitel: Des Zeitalter der Reformation (Forts., XVI. Jahrhundert), 311—327 p. (Kaspar Hennenberger *(žr. nr. 54),* Lukas David *(žr. nr. 42, 1167).*

Zehntes Kapitel: Das Zeitalter der Reformation (Forts., XVI. Jahrh.), 327—402 p. (Matys Stryjkowski *(žr. nr. 95)*; Jan Łasicki, 341—401 p. *(žr. nr. 66),* Nikolaus Daukša *(žr. nr. 40, 41).*

Elftes Kapitel: Das Zeitalter der Reformation (Schlus, XVI. Jahrh.), 402—421 p. (Kurländische Kirchenordnung, Stephan Bülow, Alex. Einhorn, Salomon Henning, Boltenius, Balthasar Russow, Joh. Dav. Wunderer, Reinhold Lubenau).

Zwölftes Kapitel: Nachrichten aus Preussisch - Litauen Ende des XVI. und Anfang des XVII. Jahrhunderts, 421—430 p. (Johann Bretke — *žr. nr. 32, 33;* Erhard Wagner — *žr. nr. 25;* die Insterburgische Kirchenvisitation 1638 — *žr. nr. 86, 1166).*

Dreizehntes Kapitel: Jesuitenberichte. Ende des XVI. und Anfang des XVII. Jahrhunderts, 430—458 p. (1. Aus Litauen: Annuae Litterae Societatis Jesu — *žr. nr. 99, 1162; plg. nr. 1163;* Stanislaus Rostowski *(žr. nr. 90).* 2) Aus Livland: Annalen des Rigaschen Jesuitenkollegiums von 1604—1618; Stribings Bericht über seine Missionreise 1606, E. Tolgsdorffs Jahresbericht auf Grundlage des vorher wiedergegebenen Stribingischen Berichtes 1606, Tolgsdorffs Bericht über Stribings zweite Missionsreise 1608, Visitatio Livonicarum ecclesiarum facta anno 1613. Annales Residentiae Vendensis, Dionysius Fabricius).

Vierzehntes Kapitel: Nachrichten über das Heidentum der Letten in Kurland und Livland im XVII. Jahrhundert, 459—512 p. (Paul Einhorn — *žr. nr. 45;* Adam Olearius; Christian Kelch; das lettische Livland im 17. u. 18. Jahrhundert — Visitationsprotokolle, 490—512).

Fünfzehntes Kapitel: Litauisches Heidentum im XVII. und XVIII. Jahrhundert, 512—615 p. (Daniel Klein — *žr. nr. 1178),* Wilhelm Martini; Theophil Schultz; M. Praetorius, 514—606 p. *(žr. nr. 82),* J. Brand *(žr. nr. 1164),* Theodor Lepner *(žr. nr. 67), Brodowski (žr. nr. 34)* und Ruhig (žr. *nr. 91),* Mielcke *(žr. nr. 76),* Ostermeyer *(žr. nr. 318—320),* Hennig, Kotzebue *(žr. nr. 186).*

Sechzehntes Kapitel: Schicksale der letto-preussischen Mythologie bei einigen gelehrten Bearbeitern im XVIII, 615—630 p. (Mislenta; Hartknoch *(žr. nr. 50—53, 1171—1172)*; Praetorius *(žr. nr. 82)*; Lange-Stenders lettische Mythologie.

Sachregister, Literaturverzeichnis.

Rec.: *Dr J. Balys,* „Akademikas", Nr. 6 1937, 147. Kai kurie mūsų nepaskelbti ar atskirai neišvardyti (žr. nr. 25-100, 1162 sqq.) lietuvių ir kitų jų giminių mitologijos šaltiniai, kurie čia Mannhardto sužymėti, toliau alfabete atskirai nebenurodomi. Šis W. Mannhardt'o sudarytas lietuvių relig. šaltinių rinkinys yra, nepalyginti, geresnis ir daug gausingesnis už panašų *A. Mierzyńskio* rinkinėlį *(žr. nr. 77, 78).* Tobuliau jis yra atliktas ir už *J. Mansikkos* (žr. nr. 624) surinktus rytų slavų religijos šaltinius. Iš čia paduodamo sąrašo matyti, kiek daug naujų mitologijos šaltinių jo rinkinyje yra sužymėta. Tačiau ir jam toli iki pilnumo. Štai šitoje bibliografijoje sužymėiteji dalykai, kurie į jo rinkinį nėra įdėti (žr. nr. *25—27, 29—30, 47, 49, 59, 61—62, 64—65, 80, 85, 86, 89, 96, 1163, 1166, 1168, 1170, 1177, 1179,*

1181—83, 1188, 1190, 1192, 1194—95, 1198—1205). Plg. *Z. Ivinskio* rec. „Židinio" 1937 m. Nr. 5.

1186. Maletius Joh., Monumenta Poloniae Typographica XV et XVI saeculorum, Leopoli 1922, I, 78—81.

Žiūr. nr. 70, 71.

1187. Michalo Lituanus, „Archiv istoriko-juridičeskich sviedenii", II časť 2 (1854), išl. *N. Kalačov'o.*

Žiūr. nr. 74. Yra lotyn. tekstas ir rusiškas jo vertimas.

1188. Mie žinis N., Lietuviszkai - latviszkai - lenkiszkai - rusiszkas žodynas, 1894 .

Kriviu - Krivaitis, krivulė, vaideliotas.

1189. Nesselmann F. G. H., Wörterbuch der Littauischen Sprache, Königsberg 1850.

Plg. nr. 85.

Alkas, Apgebas, Aitwaras, Baubis, Bangputtis, Bildukas, Gabjauja, Jagaubis, Kaukaras, Kaukas, Kaukspennis, Kriwas, Kriwis, Žempatys, Žemyna, Žemynėlė, Žemberys.

1190. Pac Casimirus, Collectanea constitutionum synodalium dioecesis Samogitiensis, Vilnae 1690.

Žr. nr. 1168, 1177, 1192, 1199, 1200, 1203, 1205.

„An aliquae sint superstitiones, imprecationes, maleficia et praestigia?" (p. 96). Toks klausimas duodamas parapijonims per vizitaciją. Constitutiones ex tertia synodo Olsiadensi anno 1643, die 20—21 Septembris (Jurgio Tiškevičiaus laiku), 108 p. *(de maleficiis.* Caput V.), 137 p. *(De exorcistis).*

1191. Piccolomini, Eeneas Sylvio. Apie Lietuvą perspausdinta visa lotyniška ištrauka: MLLG V, 384—393 p.

Žr. nr. 81, 1022.

1192. Piotrokavo provincijos sinodo nutarimai, 1544 m.

Žiūr. nr. 1168, 1177, 1190, 1199, 1200, 1203, 1205.

„.. et praecipue in dioecesi Mednicensi, quae ampla et populosa est, satis paucae admodum ecclesiae parochiales existunt et inde fit, quod vulgus et utriusque sexus homines religionis et fidei christianae ignari silvas, serpentes, lapides, tonitrua more gentilium veterum colunt et adorant in divinae maiestatis offensam et animarum suarum periculum et interitum...". Cit. iš *J. Fijałek,* Uchrześcijanienie Litwy przez Polskę, Polska i Litwa w dziej. stosunku, 1914, p. 300 psl. 1.

1193. Polonorum, Annales (1279); Dzierzwa resp. Traska, Monumenta Poloniae historica, wyd. A. Bielowski, II (1872) 854.

LUB E 903[3]. *A. Mierzyński,* Źródła, I 152. Scriptores rerum Prussicarum, I 768 (belaisviai aukojami dievams).

1194. Possevini Antonii, Societatis Jesv, Moscovia et, alia Opera, de stato hvivs seculi, 1587.

Antonii Possevini de Societate Iesv, epistola ad Stephanum Primum, Poloniae regem etc. Ecclesiae praesentis adversus quendam haereticum, 306 p.: „...Sed recentiora et ipsa quidem in hac Lituania, Sarmatiaque tota paucis recenseamus. Colebant pro Dijs Poloni, et caetere Slauici nominis gentes Iouem, Martem, Plutonem, Cererem, Venerem, Dianam, quos Jessam, Ladum, Niam, Marzanam, Ziziliam Zieuanam vocabant: his sacra et aras dicârat antiquitas, vt difficillimum esset, eos ab idolatriae tam inueterata consuetudine abducere. Vxores septem barbarico more duxerat Miecislavs, is qui denique abdicatis illis Dambrouucam Boleslai Primi Bohemorum Regis filiam duxit. Iam veró proanorum nostrorum aetate, eodem

adhuc morba Lithuania laborabat (šone: Vide Cromerū et Dlugossum), *sic, vt ignem pro Deo coleret, cum perpetuo seruans et Percuno, id est fulmini, diuinum tribuebat honorem: Si vero arbores daemonibus dicatas ferro aliquo violâssent, hi daemonum vi interibant; serpentibus autem et viperis, lacte libato, gallinaceis item gallis immolatis eos vt Deos colebant: Haec autem omnia exterminata sunt...*"

1195. Preussische Chronik, von M. Lucas *David*, hgg. von E. Hennig (I—VII), D. Fr. Schütz (VIII), 1812—1817.

Žr. nr. 42, 1167. Pagoniškos prūsų liekanos, I, 105 sqq. 110 sqq. 114 sqq., 117 sqq., 126—130 *(Abgott Puszkaites - Erdleuttein)* 139, 142 *(Begräbnisse)*, 151—152 (keistos gydymo apeigos prie šventos liepos); III, 35 p. (Šventas paveikslas ant ąžuolo); VIII, p. 158 (žemaičiai gyvena XVI amž. dar pagonystėje: „...*ob sie aber noch Schlangen oder ander Vngeziefer anbeten, ist mir vnbewust"*). Čia nurodytos vietos apie prūsų ir lietuvių pagonystės liekanas yra daugiausia L. Davido pastabos iš jo gyventojo laikotarpio XVI amž. Apie L. David žr. *Z. Ivinskis:* „Liet. Encikl.", VI. 197—199 sk.

1196. Prūsų valdžios įsakymai (1578 m.).

Žr. nr. 85. Nesselmann, G. H. F., Eine litauische Urkunde vom Jahre 1578: NPrPrBl, I (1852), 241—246. *J. Yčas,* Mažosios Lietuvos praeitis: „Kovo 20 diena", Kaunas, 1921, 35—38 (paduotas visas lietuviškojo dokumento tekstas).

1197. Reimchronik, Livländische, hgg. von L. Meyer, Paderborn 1876.

Žr. nr. 88.

Eil. 336—37 (sieliai turi daug dievaičių), eil. 1436 (Perkūnas), 3870—3890 (lavonų deginimas), 4680—4710 (žynių būrimas, aukojimas), 5702 (mirusiųjų raudojimas), 5795—96 (riterių deginimas„ 6085—89 (grobio dalies aukojimas), 7015 (riterio deginimas), 7232 (būrimas, paukščio giedojimas).

1198. Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce, 1548—1690, ed. *E. Rykaczewski*, II (1864).

Žr. 89 (ten paduotos žinios tik apie I-jį tomą).

II, 89 p. (Vilniaus vyskupystėje pagal Malaspinos 1598 m. reliaciją: „... jest *do stu tysięcy wieśniaków nie umiejących pacierza, wielu bałwochwalców...*); II, 114 p. (jėzuitai pakrikštijo apie 1622 m. tokius (Žem.), kurie *„dotąd czcili bałwany, drzewa, węże* ."); II, 366 p. (ilga ištrauka: *„W dawnych wiekach Litwini czcili węże, które chowali w domach jak swych bożków domowych..."*); II, 368 p. („...*czcili fałszywe bóstwa podobnie jak Litwini i Rusini.* ").

1199. Sapieha Alex., in Macieiow, Acta synodi diaecesis Vilnensis, Vilnae Anno 1699. III. 11—13.

Marij. bibl. egz.

Žr. nr. 1168, 1177, 1190, 1192, 1200, 1203, 1205.

De funeribus laicorum: (Greit po mirties ir be didelių puotų turi būti laidojama).

1200. Synodi Dioecesanae Acta et Decreta sanctiones, ab D. Constantino Casimiro *Brzostowski*, Dei et Apostolicae Sedis gratiâ Episcopo Vilnensi... Anno MDCCXVII... celebratae... Vilnae Typis Academicis Societatis Jesv.

Marij. bibl. egz. *Žiūr. 1168, 1177, 1190, 1192, 1199, 1203, 1205.*

Caput XXII *(De sagis et maleficis,* 78—79 p.).

1201. Stanislovas Augustas. Jo raštas apie Žemaičių pagon. liekanas.

Įsakyta naikinti miškuose likusius stabus. Žr. *J. Perkowski.* Resztki dawnych wierzeń i kultów na Żmudzi: „Mūsų Tautosaka", X (1935) 181 ir psl. 6 (188 p.). Mums to rašto surasti nepasisekė.

1202. S t r y j k o w s k i M., Kronika.

Žr. nr. 95. I. II, 79, 81 p.

1203. T y s z k i e w i c z Ant., Synodus diaecesana Mednicensis, seu Samogitiae sub auspiciis... Antonii Dominici comitis in Łohoysk et Bardyczow Tyszkiewicz... Episcopi Samogitiae,... in ecclesia sua cathedrali Vornensi anno Dni MDCCLII, diebus 4—6 septembris celebrata. Typis mandata Vilnae S. R. M. Academ.: Societ.: Jesv.

Žiūr. nr. 1168, 1177, 1190, 1192, 1199—1200, 1205.

Caput XIV (de Sacramentorum abusu, 45 p.). Caput XVI (De judicio Maleficiorum, 89—91 p.): *„Non sine ingenti animi Nostri sensu perfrequnter inaudimus faeminas, virosq; ... illicitô per aquas probatione, modis nullibi practicatis, nec in legibus expressis tractari, in dolia ligatis post tergum manibus, et oculis imponi, deinde ad torturas destinari, et tribus (89 p.) diebus manu carnificis per trinos qualibet die tractus torqueri, igneq; aduri; post quamlibet torturam sine refocillatione iterum in eadem dolia similiter revinctis post tergum manibus, ac oculis obnubilatis reimponi, atq.; ita accumulatis cruciatibus consumi; et tandem vel innocuas fustigatas relegari, vel crudeliter comburi...“.*

1204. Z e i l l e r M a r t., Newe Beschreibung dess Koenigreichs Polen vnd Groszherzoghthumbs Lithauen..., ²1652.

LUB Cs 4146.

Psl. 46: *„Es soll aber allda von der Abgoetterey noch nicht alles rein seyn, vnd sonderlich theils von den Hausschlangen, so vie G i v o i i t o s nennen, gar viel halten“.* Plg. *Guagnini* nr. 49. Iš jo imtos šios žinios.

1205. Z i e n k o w i c z Michaelis Joanus, Synodus dioecesana Vilnensis ab illustrissimo, excellentissimo ac reverendissimo domino D. Michaele Joanne Zienkowicz Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopo Vilnensi, in ecclesia cathedrali sua, anno dni MCCCXLIV, diebus 10, 11, 12 M. Febr: celebrata. Typis mandata Vilnae Sacr: Reg: Majestatis Academ: Soc: Jesu.

Žr. nr. 1168, 1177; 1190, 1192, 1199—1200, 1203.

Psl. 4—5. „Caput IV. D e s a g i s s e u m a l e f i c i s. *Cum nostris etiam temporibus contingat practicari accusatas de maleficiis faeminas aut viros, frequenter ex levi conjectura per supernatationem in aquis contra manifesta jura tam canonica, quam civilia probari, illasq; à personis saecularibus non tantum legum statutorum, verum et literarum ignaris pudicari sine ullo nostro, aut officii nostri scitu, imó parochis quoq; inconsultis...“* (griežtai uždrausta, ekskomunikos bausme, sauvaliavauti).

Psl. 14. „Caput IX. D e E x o r c i s m i s. *Ocurrendo temerariis praesumptionibus quorundam presbyterorum tam saecularium, quam regularium, praeter praescriptos ab Ecclesia ritus, obsessos aut infirmos exorcizantium, qui balnea seu lavabra, et alios insolitos modos ad exorcismos adhibere audent, quod cum imprimis sit contra honestatem clericalem, deinde experimento compertum est, in istis lavabris, plerumque suffocari energumenos vel infirmos...“*

Psl. 31. „Caput XXVII. D e f u n e r i b u s e t s e p u l t u r i s. *Corpora Christi fidelium defunctorum, suae jurisdictioni subjectorum, nullus parochus alibi, scilicet in campis, sylvis, vel aliis locis non consecratis sepeliri permittat, nisi in Ecclesia vel saltem caemeterio, secus facientes arcant ab ingressu Ecclesiae per tres menses ut qui mortuos privant suffragiis Ecclesiae, ipsi viventes iisdem non gaudeant...“*

Psl. 37—149 Vilniaus vyskupijos dekanatų, parapijų ir kaimų sąrašas. 171—194 p. Vilniaus vysk. kunigų sąrašas.

2. *Bendrai apie lietuvių religiją ir jų kaimynų mitologiją*

(Žiūr. nr. 101—150, 151—235).

1206. Balys Jonas, Dr., Šamanizmas: „Eranus“, III (1935), 145—171 p.

Žr. 113, 666, 919, 951—954b, 1001a(8), 1068(4—5), 1045, 1103, 1185.

Rec. *J. Baldauskas,* „V. D. Universiteto žinios“, nr. (1936) 33—34 p.

1207. Balys J., Primityvių tautų Vyriausia Būtybė: „Soter“, nr. 2 (1922), 57—65.

Žr. 113, 666, 919, 951—954b, 1001a(8), 1068(4—5), 1045, 1103, 1185.

1208. Bastian, Der Baum in vergleichender Etnologie: „Zeitschrift für Völkerpsychologie“ (Berlin) (1868), 287.

1209. Bertholet Alfred und Lehmann Edv., Lehrbuch der Religiongeschichte (Begründet von Chautepie de la Saussaye)[4], 1924 I—II.

Žr. nr. 101. A. Briukneris rašo apie slavius ir lietuvius; *plg. nr. 818.* Rec.: *A. Senn — Pr. Dovydaitis:* „Soter“, (1924), 179—180; nr. 1 (1928), 103.

1210. Chautepie de la Saussaye P. D., Tikėjimų istorijos rankvedis (vertė D. Keliauninkas - J.Laukis): „Lietuva“ (savaitinis laikr. Chicago) nr. 1—52 (1911).

Atskira knyga išėjo 1914 m. įvardyta „Tikėjimų istorija“, 1086 p. Originalas prancūziškai.

1211. Foy W., Religionsgeschichte Europas, I (1926).

Rec.: *Pr. D(ovydaitis),* „Soter“, nr. 1, (1928).

1212. Froehde F., Mythologische Namen. Beitr. z. Kunde d. indogerm. Sprachen. Bd. 21, Göttingen 1896, p. 185—207.

LUB Dž. 1.

1213. Götz Berndt, Die Bedeutung des Opfers bei den Völkern, 1933.

1214. Gering Hugo, Ueber Weissagung und Zauber im nordischen Altertum, Kiel 1902.

1215. Kokius dievus garbino senovėje, Boston 1922 [„Keleivio“ leid.], 300.

1216. Samter Ernst, Geburt, Hochzeit und Tod. Beiträge zur vergleichenden Volkskunde, Leipzig und Berlin 1911, 222.

1217. Sennas A., Dr., Doc., Keleto Dievo pavadinimų etimologija, 1. liet. Dievas, lot. Deus ir kt., 2. Graik. Deós. 3. Vok. Gott. 4. Slav. Bog. „Soter“, nr. 1 (1927) 1—16; nr. 2 (1927) 97—116.

Liet. „Dievas“ nagrinėjama etimol.: deivós, deywis etc., 3—8 p.

1218. Vries Jan, Altgermanische Religionsgeschichte, Berlin (1935), I.

3. *Literatūra prūsų (senprūsių) religijai.*

Žr. nr. 236—365 (vok. ir lot. k.), 366—396 (lietuvių, latvių, rusų ir lenkų k.).

1219. Frischbier, Hexenspruch und Zauberbann, 1870.

Žr. nr. 274.

Apie burtus ir prietarus Rytprūsiuose.

*1220. Gaerte W(ilhelm), Kriechkur in Altpreussen: „Altpreussen", 1 (1935) 179—182, 247—248 (su įdom. iliustr. iš Praetorijaus rankr.: Deliciae Prussicae).

Gydymo būdas, perlendant per medžio skyles.

1221. Gisevius E., Laume und Laime: NPrPrBl. IX (1850) 323.

Žr. nr. 280, 824.

1222. Gaerte W., Die „Kulstätte" von Klarheim, Kr. Johannisburg, Prussia: „Zeitschr. d. Altertumsges. Prussia", Heft 26 (1922—25) 1926, 319.

Žr. nr. 275—276.

1223. Heinel E., Bemerkungen zu dem Aufsatze über „die preussischen Aerndtegebräuche": NPrPrBl, II (XXXVI, 1846), Heft 6, 401—409.

Žr. nr. 286. Minimas Kurche.

1224. Jonas R., Der Potrimposberg. Der Schlangenberg: NPrPrBl, II (XXXVI, 1846), Heft 3, 185—188.

Plg. nr. 326.

1225. Jonas Richter - Glithenau, Preussische Gebräuche, 1—4. 5. Erntelied etc.: NPrPrBl, IV (XXXVIII, 1847), Heft 1, 47—55.

Plg. nr. 285 (autoriai: Jonas, R. ir Hassenstein).

1226. Mühling u. Toeppen, Preussische Sagen. NPrPrBl, V (1848) 467.

Žr. nr. 345—350.

1227. Mühling, Volkssage aus Klaukendorf: NPrPrBl, XI (LVII, 1857), Heft 2, 155—156.

1228. Pfligg Gustav, Zauberei und sonstiger Aberglaube in dem „Landrecht des Herzogthumbs Preussen Publicirt Anno 1620" und in seinen Bearbeitungen von 1685 und 1721, Borna 1935, 30.

1229. Preussischer Aberglaube: NPrPrBl, I (XXXV, 1846), Heft 1, 1—7, 36.

1230. Preussischer Aberglaube und Sagen: NPrPrBl, I 398, II 468, III, 379, IV, 157.

1231. Preussische Volkssagen von der Austreibung des Teufels: NPrPrBl, X (XLIV, 1850), Heft 5, 398.

1232. Preussische Volksagen (Sonntagskinder, Geisterseher, der Wehr wolf-wilkołek, das todte Kind): NPrPrBl, IX (XLIII, 1850), Heft 6, 467—470.

1233. R e u s c h O. L. G., Die Preussischen Erntegebräuche: NPrPrBl, I (XXXV, 1846), Heft 1, 1—14.

Plg. nr. 328 (to strp. turi būti dar viena tąsa). Minimi lietuvių papročiai („*Rugia Boba*", etc.).

1234. R e u s c h R., Nachträge zu den „Preuss. Erntengebrauchen": NPrPrBl, II (XXXVI, 1846), Heft 4, 303—307 p.

Žr. 328.

1235. S c h a t t k o w s k y Erich, Der Mai im altpreuss. Volksglauben: „Der Heimattreue Ost- u. Westp.", nr. 5 (1935).

4. *Literatūra latvių ir estų religijai.*

Žr. nr. 397—465a (latvių, estų ir suomių kalb.), *466—531* (vokiečių, prancūzų ir lotynó kalb.), *532—540* (rusų, elnkų ir čekų kalb.).

1236. A d a m o v i č s L., Jumis, Das altlettische Ackerbaumysterium: „Latvijas Univ. Raksti", Teol. fakult. I, nr. 1.

1237. A r b u s o w Leonid, Frühgeschichte Lettlands (Dommuseum der Gesellschaft f. Geschichte u. Altertumskunde zu Riga, III), Riga 1933, 35—36 (Bestattungsriten, Religion und Kultus).

Žr. nr. 151.

1238. B e r k h o l z G., Götternamen in Lange's lettischem Lexicon, Sitzungsberichte der Gesellsch. f. Gesch. und Altertumskunde, Riga 1873, 45.

1239. B r u n i n i e k s Martinš, Senlatviešu religaiskais pasaules uzskats, Riga 1930, 19.

1240. E. A., Saarimaa, Liiviläisten mytologisia uskomuksia, Viritäjä, 1914, XVIII.

1241. H y l s e n J. A., Inflanty w dawnych swych, y wielorakich aż do wieku naszego dziejach... w Wilnie, 1750.

P. 3—5 (Bożkowie Liwow Przodkow Inflantskich). P. 340—341 (Bałwochwalstwo Łotewskie).

1242. K u r t z Edith, Verzeichniss alter Kulstätten in Lettland. A. Heidnische Kulstätten. B. Einstige Kapellen und Kirchen. Mitteilungen a. d. livländischen Geschichte, 1934, Bd. XXII, Heft 2.

Žr. nr. 497.

1243. L o r i t s s O., Libju folklora un mitologija: „Latviešu Konversacijas Vardnica" (burtn. 92), 1935, k. 23298—23307.

Žr. nr. *437—440, 500—501.*

L o o r i t s O., Livische Märchen- und Sagenvarianten: FF. Communications, nr. 66 (1926).

1245. L o o r i t s O., Das Misshandelte und sich rächende Feuer. 1935.

Žr. nr. 501. Rec. *A. Fischer:* „Baltic Countries , II (1936), 117—118 p. Dr. *J. Balys,* „Lietuvos Aidas", Nr. 45 (2308), 1935. II. 3 (dėl 3-jų lietuv. varijantų).

1246. R e l i g i a łotycka (Romowe): „Przyjaciel Ludu", nr. 23, 24, 26 (1837), 181—182, 190—191, 208.

1247. R e t e l i s P., Jumis: „Latvis", (1930) 2646.

1248. S c h m i d t Peter, Tree Cult among the ancient Letts. (Résumés des communications présentées au congrées Varsovie 1933, I, 236—238.

Žr. nr. 456—460, 519.

1249. Š m i t s Peteris, prof., Latviešu mitologija: „Latviešu literatūras vesture", burt. II (1935).

1250. Š m i t s P., prof., Koku loma mitos: „Latvijas Tautas Dainas", 1928, 1.

*1251. Š v a b e A., Raksti par latvju folkloru, Riga 1923, I.

Žr. nr. 462.

3) Ąžuolas ir liepa latvių tikyboje. 4) Latvių saulė.

1252. W i n t e r C. A., Die Birke im Volksliede der Letten: „Archiv für Religionswissenschaft", II (1899) 1—41.

1253. Ž. D., Par bišu dievu Ūsinu. Latvijas Bičkopis, 1925, 9.

5. *Orientacinė literatūra pagonių slavių religijai.*

Žr. nr. 541—609 (rusų ir lenkų kalb.), 610—635 (vokių ir prancūzų kalb.).

1254. K l a w e Janina, Totemizm a pierwotne zjawiska religijne w Polsce (Studjum porównawcze), Warszawa 1920, 173.

Totem jako bóstwo, imię i godło rodowe, zawołania jako wyraz kultu rodowego, niektóre obchody ludowe jako przeżytki kultu rodowego.

1255. K r a u s h a r Al., Totemizm w rozwoju dziejowym społeczeństwa polskiego (Próby hipotezy historycznej), 1920.

6. *Literatūra senovės lietuvių religijai ir mitologijai.*

Žr. nr. 636—727 (lenkó k.), 728—798 (rusų k.), 799—905 (vokiečių k.), 906—918 (prancūzų k.), 919—924(latvių k.), 925—927 (čekų k.), 927a—928a (italų k.), 929—1161 (l i e t u v i ų k.).

1256. A. G., Kalėdų papročiai: „Jaunoji Lietuva", nr. 12 (1936), 616—619.

Žr. nr. 1068.

1257. A d. N., Romowė: „Słownik geograficzny", IX (1888) 737—738.

Šitame geograf. leksikone, aprašinėjant alfabeto tvarka įvairias Lietuvos vietoves, miestus — miestelius, istorinėse apžvalgose daug kur yra minimi pagoniški laikai (šventovės, tariamieji aukūrai, ugnies kultas etc.).

1258. A m b r a z e v i č i u s J., Lietuvių liaudies pasakojimai: „Naujoji Romuva", nr. 4—5 (1937), 83—86.

Lietuvių pasakojimai ir padavimai apie laumes, žalčius etc. Mitologiniai padavimai.

1259. A m b r o z a i t i s J., Raganė‘ „Karys“ (1930), 1935.

1260. A v i ž o n i s K., Pasakojimas apie mūsų senovę: „Skautų Aidas“, 1936, 38, 79.

1261. (B a l d a u s k a s J.), Deginamosios aukos: „Lietuviškoji Enciklopedija“, VI sk. 281—283.

Žr. nr. 950, 950a.

*1262. B a l y s Jonas, Dr., Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogas (Motif-Index of Lithuanian narrative Folk-Lore). „Tautosakos Darbai“, Lietuvių tautosakos archyvo leidinys, II, 1936.

Žr. 113, 666, 919, 951—954b, 1001a (8), 1068 (4—5), 1045, 1103, 1185, 1206—7. Magiškos pasakos (19—74 p.). Perkūnas ir velnias (214—216 p.), Aitvaras, Pukys, Kaukas (216—220). Giltinės, numirėliai (220—229). Raganos ir burtininkai (239—241 p.). Vilkolakiai (242—243). Slogučiai ir slogutės (243—245 p.). Laumės 245—246 p.). Milžinai (247—248 p.).

1263. B a l č i ū n a s V., Velykų margučių tradicija, „Karys“ (1931), 273.

1264. B a l y s J., Pasakojamoji tautosaka ir jos tyrinėjimai: „Tautosakos Darbai“, II (1930), 255—293.

1265. B a s s a n o w i c z J., Do „Niwy“ red.: „Niwa“, VII (1875).

Žr. nr. 729 (strp. rašytas lenk.).

Red. prierašas (ten pat) 623—624 p. iš *L. Szczerbowicz*, Wieczór, pastaba apie Perkūną (624 p.).

1266. B(a s a n a v i č i u s) J., Isz priežasties atradimo Lietuvoje „raszyto akmens“: „Auszra“, nr. 12 (1885), 377—387 (akmenų kultas).

1267. B(a s a n a v i č i u s) J., Bretkūno „Postilla“: „Auszra“, nr. 12 (1885), 401—402.

Apie pagonybės liekanas (402 p.). *E. Zablockienė*, D-ras *J. Basanavičius* — kraštotyrininkas: „Gimtasai Kraštas“, nr. 1 (1937) 80—83.

1268. B a u b l i s, Wielka encyklop. powszechna, VII—VIII (1892) 117.

1269. B e z z e n b e r g e r A., Einige Bemerkunge (zum Aufsatz von A. Brückner, Osteurop. Göttern.): „Zeitschrift f. vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogerm. Sprachen“, 50 (1922).

1270. B i r ž i š k a M., Lietuvos geografija, Vilnius 1918.

Žr. nr. 32, 71—72, 168—9, 643, 703, 713, 985.

Psl. 15 (akmens), 33—35 (alkakalniai), šventupiai - alkupiai (71—72 p.). Medžiai (115 p.). Medžių garbinimas (123—124 p.).

1271. B o r i č e v s k i j I. T., Kamni litovskich bogin: ŽMNPr, 1939, Aprel, 14—16.

Žr. nr. 731—732: LUB Dž. 343.

1272. B o r i č e v s k i j I., Svedenije o drevnich litovcach: ŽMNPr, 1844, Aprel, 1—53.

Žr. nr. 732 (atspausdinta „Kovenskija Gubernsk. Viedom.“).

1273. B r(ü c k n e r) A., Łasicki Jan: „Wielka encykl. powszechna ilustr.“, seya I, t. XLII—IV (1910) 991.

1274. B r(ü c k n e r) A., Mitologia litewska: „Wielka encyklopedya powszechna ilustrowana“, serya I, t. XLIII—XIV (1910, 633—635).

1275. B u d r e c k a s P., Užgavėnių ir pelenijos papročiai: „Jaunoji Karta“ (1936), 164.

1276. B u d r y s P., Užgavėnės Lietuvoje: „Naujoji Romuva“, nr. 7 (1937), 159—162 (iliustr.).

1277. B u d r y s Petr., Tradicinai užgavėnių papročiai: „Lietuvos Aidas“, nr. 62 (1937).

1278. B u r a č a s B., Velykų papročiai seniau: „XX Amžius“, 1937. III. 25.

1279. B u r a č a s B., Šatrija — Žemaičių šventovė: „Skautų Aidas“ (1936), 281.

1280. B u j a c k Fr., Dwa bóstwa prusko - litewskie „Kurche“ i „Okkopirnus“.

Žr. nr. 377—378. Rec. Boudouin de Courtenay *Ehrenkreutzowa:* AW II (1924), zesz. 5—6, 277—281 p. Žr. „Bujack“: „Liet. Enc.“, IV 990 sk.

1281. Č e r b u l ė n a s Klemensas, Tautinis elementas lietuvių kryžiuose: „Naujoji Romuva“, nr. 4—5 (1937), 87—92.

Stabó garbinimo klausimas. Kryžių santykis su lietuvių senove.

1282. Č i l v i n a i t ė M., „Perkūno kolka“ ir kiti gydymo būdai: „Gimtasai Kraštas“, nr. 1 (1937) 84—85.

1283. D o e b n e r Theodor, Ein Mythus bei Joh. Malala über die Enstehung der Feuerbestattung bei den Litauern, Sitzungsberichte der Gesellschaft für Gesch. u. Altertumskunde, Riga, 1911, 259.

Ištrauka iš W. Mannhardt'o: Letto-Preuss. Götterlehre. Žr. nr. 1185.

1284. F i j a ł e k J., Uchrześcijaniene Litwy przez Polskę.

Žr. nr. 26, 659. Apie pagonystės liekanas 298—302 psl. duota įdomios ištraukos.

1285. G a d o n M., Opisanie powiatu Telszewskiego, Wilno 1846.

Pažymėta, kad žemaičiai dar negali atsikratyti nuo prietarų ir kt. pagonystės liekanų.

1286. G l o g e r Zygmunt, Gaje swięte: „Encyklopedja staropolska“, 1901, II, 176—177.

1287. G o ł ę b i o w s k i Ł., Lud Polski, jego zwyczaje, zabobony, Warszawa, 1830.

LUB D 31062. Zabobony gminu na Litwie 151 p.

1288. G u k o v s k i j K., Kovenskij uezd, Pamiatnaja knižka Kovenskoj gubernji na 1892 god, 1891, 142 p. (aprašomi prietarai).

1289. I s z Prusų Lietuwių Gyvenimo Senowėje: „Naujasis Tilžės Keleiwis“, nr. 8 (1937).

Kaip mūsų sentėwiai Ligas, Nelaimes ir piktąsias Dwasias wisokiais Prietarais apkowodawo.

1290. I v i n s k i s Zenonas, Senosios lietuvių kultūros problemos: „Naujoji Romuva", nr. 4—5 (1937), 93—99.

Apie lietuvių religiją 96—97 p.

1291. J o n a i t i s M., Senovės lietuvių seitai, arba amuletai: „Akademikas", nr. 3 (1936).

1292. J o t v i n g ė n a s, Vilkalokai (liaudies pasaka): „Gimtasai Kraštas", nr. 1 (1937), 86—87. *J. B.* (ten pat) pastabos prie „Vilkolakų" pasakos (87—88 p.).

1293. K a m i ń s k i M., Dożynki i okrężne na Litwie: „Tygodnik Illustrowany", IX (1864) 169—172.

Rugiapiūtės ir pabaigtuvių papročiai.

1294. K a r l o w i c z (J(an), Wielka encykl. powsz. ilustrowana.

a) Alabathis, I (1890) 500.
b) Alcis, I (1890) 571.
c) Algis, I (1890) 696.
d) Apidome, III (1890) 444.
e) Auskut, Auscauts, V (1891) 465.
f) Austeja, V—VI (1891) 467
g) Auszra, Auska, V—VI (1891) 518—519.
h) Babilos, V—VI (1891) 647.
i) Gabia (Gabjauis), XXIII (1899) 456.
j) Jagaubis, XXXI—XXXII 373.

Biblijografija

(Bibliographia)

Šv. Raštas, S. Įstatymas

Bea A., De Scripturae Sacrae Inspiratione quaestiones historicae et dogmaticae[2], Romae 1935, VIII + 150 in 8°, 14 lir.

Veikalas turi dvi dalis. 1 dal. patiekiamas istorinis Šv. Rašto įkvėpimo doktrinos konspektas. 2 dal. nagrinėjami dogmatiniai Šv. Rašto įkvėpimo klausimai. Šioje dalyje kalbama apie įkvėpimo buvimą, prigimtį ir kriterijus.

Autorius — Šv. Rašto Instituto Romoje rektorius ir S. Įstatymo profesorius. Veikalas skirtas kaip „liber textus" toms aukštosioms teologijos ar Šv. Rašto mokykloms, kuriose plačiai dėstomas Šv. Rašto įkvėpimo klausimas. Todėl parašytas suglaustai, konspektyviai, tikslu palikti vietos platesniam paties dėstytojo aiškinimui. Platokai išdėstyta istorinė dalis.

Blome F., Die Opfermaterie in Babylonien und Israel (Sacra Scriptura antiquitatibus orientalibus illustrata 4), Romae 1934, I 469 in 8°, 87 lir.

Veikale kalbama apie tuos dalykus, kurie būdavo aukojami dievams, respektyviai Dievui, babiloniečiuose ir izraelituose. Turi 6 skyrius: 1. Panaudotų šaltinių, ypač Babilonijos, savumai; 2. Aukojamieji dalykai apskritai; 3. Aukojamieji dalykai atskirai, būtent: a) naminiai ir laukiniai gyvuliai, b) paukščiai ir žuvys, c) negyvybiškos natūralijos; 4. Aukojamųjų dalykų jungimas; 5. Žmonės, kaipo aukojamieji dalykai; 6. Baigiamosios išvados.

Veikalas parašytas plačiai, giliai ir įdomiai.

Calès I., Le livre des Psaumes traduit et commenté: I: Introduction, Psaumes I — LXXII (I — LXXI); II: Psaumes LXXIII — CL (LXXII — CL), Paris 1936, VIII + 700 in 8°, broché 110 fr.

Ceuppens F., De historia primaeva, Romae 1934, XII + 407 in 8°, 40 lir.

Tai platus komentorius pirmųjų vienuolikos Pradžios kn. skyrių. Paskirstytas į keturias dalis: 1. Pasakojimas apie pasaulio sutvėrimą: Pradž. 1,1 — 2,3; 2. Pirmųjų tėvų istorija: Pradž. 2,4 — 3,24; 3. Biblinis tvanas:

Pradž. 6,1 — 9,17; 4. Babelio bokšto statymas ir kalbų sumaišymas: Pradž. 11, 1—9. Kiekvienu klausimu patiekiama trejopa kritika: tekstinė, literalinė ir istorinė.

Veikalas užima žymią vietą katalikų egzegezėje. Skiriamas teologijos universitetų S. Įstatymo egzegezės paskaitoms. Išdėta daugiau doktrinalinė nagrinėjamų klausimų pusė, o apleista antriniai dalykai, pvz., apie geografiją, botaniką ir t. t.

Ceuppens F., De prophetiis messianicis in Antiquo Testamento, Roma 1935, 562 in 8°, 36 lir.

Closen G. E., Ad montes Sinai et Nebo, Romae 1935 m, 38 in 8°, 5 lir.

Čia aprašoma Romos Šv. Rašto Instituto daryta mokslo tikslu kelionė į Sinajaus pusiasalį 1934 m. spalių mėn. 3 d. iki 13 d. Įdėta 19 fotografijos vaizdų. Veikalėlis labai naudingas gilesniam biblinės geografijos pažinimui.

Deimel A., „Enuma Eliš“ und Hexaëmeron (Sacra Scriptura antiquitatibus orientalibus illustrata 5), Rom 1934, 92 in 8°, 3 Tafeln, 19 lir.

Kad Šv. Rašto kosmogonija (Pradž. 1, 1—2, 4) nepriklauso nuo Babilonijos poemos „Enuma Eliš“, tai plačiai išdėta šioje monografijoje. Pirmojoje jos dalyje paduodamas „Enuma Eliš“ vertimas ir aiškinimas. Antrojoje dalyje ši poema lyginama su Pradž. 1, 1 — 2, 4 pasakojimu.

Autorius mokslininkų tarpe yra plačiai žinomas orientologas, Romos Šv. Rašto Instituto orientinių mokslų fakulteto profesorius, parašęs daug žymių orientologijos veikalų. Pati pavardė pasako apie veikalo vertę.

Deimel A., Die altbabylonische Königsliste und ihre Bedeutung für die Chronologie (Sacra Scriptura antiquitatibus orientalibus illustrata 6), Rom 1935, 66 in 8°, 18 lir.

Diringer D., Le iscrizioni antico — ebraiche Palestinesi, Firenze 1934, XXIX + 361 in 8°, XXX tavole, 80 lir.

Duncker P. G., Compendium gramaticae linguae hebraicae biblicae, Romae 1936, XX + 80 + 68* in 8°, 22 lir.

Gramatika skiriama teologijos universitetų bei fakultetų klausytojams, pradedantiems studijuoti hebrajų kalbą. Pasižymi trumpumu, aiškiu suskirstymu, stiliaus lengvumu, cituojamų hebrajų kalbos žodžių ir pridėto hebrajiško teksto šrifto ryškumu. Tik gaila, kad čia beveik neliečiama to, kas sudaro vad. hebrajų kalbos sintaksę. Gale pridėta įprastieji paradigmata, gausiai parinktų iš įvairių S. Įstatymo knygų vietų hebrajiškas tekstas ir trumpas gramatikoje vartojamų tos kalbos žodžių žodynėlis. Gramatika visais atžvilgiais gera ir praktiška. Autorius — hebrajų kalbos profesorius „Angelicum“o universitete Romoje.

Fischer I., Die hebräischen Bibelzitate des scholastikers Odo, Roma 1934, 46 in 8°, 8 lir.

Vidurinių amžių skolastiko Odo rankraštyje, kuris buvo rastas Cambridge bibliotekoje, gausiai cituojamas S. Įstatymo knygų, ypač Pranašų, hebrajų kalbos tekstas. Šio veikalėlio tikslas parodyti kalbamųjų citatų didelę reikšmę hebrajiško S. Įstatymo teksto istorijos pažinimui.

Heinisch P., Das Buch Exodus übersetzt und erklärt (Die Heilige Schrift des Alten Testamentes I 2), Bonn 1934, XV + 297 in 8°, mit 2 Kartenskizzen und 11 Abbildungen, brosch. 10, 80 mark., geb. in Leinen 12, 80 mark.

Šis Išėjimo kn. komentorius priklauso „Bonner Bibel" S. Įstatymo komentorių serijai. Komentorius pagal „Bonner Bibel" užsibrėžtą tikslą yra trumpas. Trumpas ir komentuojamų knygų įvadas, kurs yra įdedamas kiekvieno komentoriaus pradžioje. Todėl šios serijos komentoriai nepasižymi didesniu gilumu.

Jau daug S. Įstatymo kn. komentorių yra šioje serijoje išleistų. Neiškomentuotos liko dar šios knygos: Skaičių, Kronikų, Ezdro, Nehemijo, Tobijo, Juditos, Esteros, Izaijo ir Mažųjų Pranašų. Jų komentoriai jau ruošiami ir greit bus išleisti.

Heinisch P., Das Buch Leviticus übersetzt und erklärt (Die Heilige Schrift des Alten Testamentes I 3), Bonn 1935, XII + 132 in 8°, brosch. 4,50 mark., geb. ir Leinen 6 mark.

Herkenne H., Das Buch der Psalmien übersetzt und erklärt (Die Heilige Schrift des Alten Testamentes V 2), Bonn 1936, XIV + 466 in 8°, 14, 50 mark.

Leimbach K., Die Bücher Samuel übersetzt nur erklärt (Die Heilige Schrift des Alten Testamentes III 1), Bonn 1936, XIII + 234 in 8°, brosch. 7,80 mark., geb. ir Leinen 9,60 mark.

Paskutinieji trys — Kunigų, Psalmių ir Samuelio — knygų komentoriai yra naujausi „Bonner Bibel" komentorių serijoje.

Messina G., L'aramaico antico-indagine sull'aramaico del Vecchio Testamento, Roma 1934, 39 in 8°, 5 lir.

Aramajų kalba yra rašytos šios S. Įstatymo vietos: 1) du žodžiai Pradž. 31, 47; 2) viena eilutė Jer. 10, 11; 3) Dan. nuo 2, 4b iki 7, 28; 4) Ezdr. nuo 4, 8 iki 6, 18 ir nuo 7, 12 iki 7, 26. Gilesniam filologiniam šių vietų pažinimui labai naudinga perskaityti šį rašinį.

Middendorf H., Gott sieht (Eine terminologische Studie über das Schauen Gottes im Alten Testament), Breslau 1935, XVIII + 165 in 8°.

Nötscher F., Das Buch Ieremias übersetzt und erklärt (Die Heilige Schrift des Alten Testamentes VII 2), Bonn 1934, XIII + 378 in 8°, brosch. 12,30 mark., geb. 14,50 mark.

Tai vienas iš „Bonner Bibel" S. Įstatymo komentorių serijos.

Vaccari A., De libris didacticis Veteris Testamenti[2] (Institutiones Biblicae II 3), Romae 1935, VIII + 176 in 8°, 12 lir.

Veikalas turi dvi dalis: Introductoria ir Exegetica. Pirmoji dalis yra didaktinių S. Įstatymo knygų įvadas. Apie atskiras knygas čia kalbama ne ta eile, kuria jos paprastai yra sudėtos Šv. Rašto leidiniuose, bet taip, kaip jas jungia ar skiria jų turinys arba literalinė forma. Antroji dalis yra komentorius kalbamųjų knygų parinktų svarbesnių tekstų. Daugiausia vietos čia skirta žymesnių psalmių komentavimui, būtent, komentuojamos šios psalmės: 1) Psalmi Davidici, 2) Psalmi messianici, 3) Psalmi nationales ir 4) Psalmi de tribulatione et malo. Be psalmių, čia komentuojami dar tie didaktinių knygų tekstai, kurie kalba apie Išminties pedagogiką, būtent: Prov. 9, Eccli. 4, 11—22, Prov. 1, 20—33, ir apie dievišką Išminties kilimą, būtent: Prov. 8, 22—32, Eccli. 24.

Veikalas yra vienas iš „Institutiones Biblicae" Šv. Rašto įvado ir egzegezės veikalų serijos, kurią leidžia Romos Šv. Rašto Institutas. „Institutiones Biblicae" skiriama teologijos studentams Šv. Rašto vadovėliu. Pasižymi praktiškumu ir trumpumu. Be to, pažymėtinas metodas, kuriuo norima neatskirti Šv. Rašto knygų įvado nuo tų pačių knygų egzegezės. Paskutinysis dalykas yra vienas iš egzegezės metodikos naujųjų reikalavimų.

„Institutiones Biblicae" serijoje, be kalbamojo veikalo, yra išleisti dar šie: De Sacra Sriptura in universum[4] (kiekvienos šio veikalo dalies atskiras autorius) (Instit. Bibl. I 1—4), Romae 1933, VII + 522 in 8°, 30 lir.; ir A. Bea, De Pentateucho[2] (Instit. Bibl. II 1), Romae 1933, VIII + 245 in 8°, 15 lir. Kitų Šv. Rašto knygų įvado bei egzegezės šioje serijoje veikalai jau ruošiami ir laukiami.

Valente F., Grammatica hebraica (editio minor), Torino 1937, 98 in 8°, 3 lir.

Gramatika yra trumputė. Gera tuo, kad gale yra pridėtas Rutos kn. hebrajiškas tekstas ir patiektas to teksto nagrinėjimas gramatikos ir sintaksės atžvilgiu. Pažymėtina tai, kad šioje gramatikoje cituojami hebrajų kalbos žodžiai, įdėtieji paradigmata ir Rutos kn. tekstas yra be mosoretų ženklų. Be to, veiksmažodžių asmenavimo paradigmata yra sudėstyti taip, kad laikai pradedami nuo pirmojo asmens ir baigiami trečiuoju, kas yra neįprasta hebrajų kalbos gramatikoms.

Van der Ploeg I. S., Les chants du serviteur de Jahvé, Paris 1936, XX + 223 in 8°.

Tai naujausias Izaijo kn. antrosios dalies (Iz. 40—55) komentorius.

Vannutelli P., Libri synoptici Veteris Testamenti II, Romae 1934, 337—704 in 4°, 95 lir.

Veikalas yra kritiško Karalių ir Kronikų knygų paralelių vietų leidinio antrasis tomas su hebrajišku, graikišku ir lotynišku tekstais. Pridėtas ir J. Flavijaus veikalo Antiq. Iud. respektyvių vietų tekstas. Išnašose paduodami kodeksų tekstų varijantai. Išleido Romos Šv. Rašto Institutas.

Teol. Lic. P. Kučinskas

Šv. Raštas, N. Įstatymas

Bartelt W., Das Evangelium des hl. Lukas (Die Heilige Schrift für das Leben erklärt XII), Freiburg in Br. 1936, XVI + 240 in 8°, 10,50 mark.

Naujas „Herders Bibelkommentar" Šv. Rašto komentorių veikalas, prie kurio priklauso šis šv. Luko Evangelijos komentorius, pagal užsibrėžtą tikslą, apims abu Testamentus.

„Herders Bibelkommentar" serijos komentoriai nori būti pritaikyti gyvenimui ir turi tikslą patiekti platesnei visuomenei šiandieninio Šv. Rašto mokslo nustatytus ir tikrus davinius. Todėl šie komentoriai nesiima patys moksliškai tirti ir nagrinėti dar abejojamų ar ginčijamų Šv. Rašto dalykų ir tuo nepasižymi didesniu moksliškumu bei gilumu. Jų citatos apsiriboja beveik tik Šv. Rašto knygomis ir kitų šios serijos veikalų tomais. Be to, dėl kitų citatų pažymėtina tai, kad neretai šiuose komentoriuose randami teigimai: „Flavius Jos. sagt", „die Talmudischen Schriften berichten", „in den Papyri ist zu finden" savo neapibrėžtu ir nesukontroliuojamu charakteriu gali sukelti skaitytojo nepasitikėjimą. Šalia aiškinimo šiuose komentoriuose dar patiekiami ir aiškinamos knygos pasakojimų pritaikymai. Todėl šie komentoriai tinka ypač pamokslininkams.

Specialiai dėl šv. Luko Evangelijos komentoriaus pastebėtini kai kurie egzegetiniai trūkumai. Pvz., negalima įrodyti, kad „Nach der Versuchung sich noch eine Zeitlang bei den Scharen am Jordan aufhielt" (45 p.); tas pats pasakytina ir dėl bendro posakio: „Jesus ging zu Fuss, nur einmal... liess er ein Reittier zu" (45 p., panašiai ir 192 p.). 227 p. randamos kai kurios klaidos, liečiančios Kristaus nukryžiavimo faktą, pvz.: „Sie [Kreuzigung] kam ausser bei den Juden auch in den benachbarten Völkern vor" — žydų teisė nukryžiavimo bausmės nežinojo, ir kt.

Cohausz O., Die Apostelgeschichte (Die Heilige Schrift für das Leben erklärt XII), Freiburg in Br. 1936, VI + 253 in 8°, 17,80 mark.

„Herders Bibelkommentar" serijos Apaštalų Darbų kn. komentorius turi tris dalis: I. Die junge Kirche in Jerusalem, II. Die junge Kirche über das heilige Land zerstreut ir III. Die junge Kirche in der weiten Welt.

Autorius yra plačiai žinomas kalbėtojas. Todėl rašo gražiu, retorišku

stiliumi. Autorius sugeba gražiai parinkti iš aiškinamojo teksto natūraliai išplaukiantį pritaikymą mūsų laikams, pvz., 268 p.: Apaštalų Evangelijos skelbimas ir mūsų pamokslai; 272 p.: Apaštalų Bažnyčios turtų bendrumas ir šių dienų komunizmas, ir t. t.

Hartmann G., Der Aufbau des Markusevangeliums, mit einem Anhang: Untersuchungen zur Echtheit des Markusschlusse (Neutestamentliche Abhandlungen XVII 2—3), Münster i. W. 1936, XV + 276 in 8°.

Holzmeister U., Crux Domini atque crucifixio, Romae 1934, 32 in 8°, 3,50 lir.

Tai komentorius tų N. Įstatymo vietų, kurios kalba apie Kristaus nukryžiavimą. Šio rašinio tikslas yra nušviesti kalbamąjį faktą romėnų archeologijos daviniais. Pirma išdėstyta tai, ką romėnų archeologija sako apie nukryžiavimo instrumentą, apie asmenis, kurie būdavo pasmerkiami nukryžiuoti ir apie kryžiaus bausmės įvykdymo būdą. Paskui, šių davinių šviesoje aiškinami trumpi evangelistų pasakojimai apie Kristaus nukryžiavimą.

Holzmeister U., Vita S. Petri Apostoli, Parisiis 1936, 80 in 8° .

Veikalas parašytas labai rūpestingai. Jame randame visa, kas tik galima sužinoti apie šv. Petro gyvenimą iš tiesioginių šaltinių. Be Šv. Rašto, medžiaga semiama iš pirmųjų amžių Bažnyčios Tėvų ir rašytojų ir, kiek tai leidžia kritiškumas, iš apokrifų.

Veikalas turi šiuos skyrius: 1. Šv. Petro gyvenimas prieš Kristaus pašaukimą, 2. Šv. Petras Kristaus mokinys, 3. Šv. Petro apaštalavimas ir primato galios naudojimas Rytuose, 4. Šv. Petro apaštalavimas ir primato galios naudojimas Romoje, 5. Šv. Petro buvimo Romoje chronologija ir 6. Kiti šv. Petro Apaštalo asmenį liečiantieji dalykai.

Kalt E., Der Römerbrief übersetzt und erklärt (Die Heilige Schrift für das Leben erklärt XIV), Freiburg in Br. 1937, XIV + 144 in 8°.

Ketter P., Die beiden Korintherbriefe übersetzt und erklärt (Die Heilige Schrift für das Leben erklärt XIV), Freiburg in Br. 1937, X + 316 in 8°.

Paskutinieji du veikalai yra naujausi „Herders Bibelkommentar" Šv. Rašto komentorių serijoje.

Lanwer B., Die Grundgedanken der Bergpredigt, Hiltrup 1934, XII + 243 in 8°, 6 mark.

Tai platus ir geras komentorius Mat. 5. Šis skyrius yra čia nušviestas S. Įstatymo ir vėlesnio judajizmo doktrina.

Lauck W., Das Evangelium des hl. Matthäus und des hl. Markus (Die Heilige Schrift für das Leben erklärt XI 1— 2), Freiburg in Br. 1935—1936, XXII + 317 in 8°, XII + 332 in 8° .

Apie „Herders Bibelkommentar" serijos abiejų pirmųjų evangelistų ko-

mentorių galima tvirtinti, kad autorius savo didele erudicija ir lygiai pagirtinu uolumu yra surinkęs visa, kas geriausia, ir skaitytojui yra patiekęs gražia forma. Mato Evangelijos teksto kilimas pirmiau už kitų evangelistų yra daugeliu pavyzdžių pakankamai įrodytas (I 126; II 298, 306). Katalikų komentoriai lygiai gerai yra panaudoti, kaip ir Strack — Billerbeck'o ir G. Dalman'o veikalai.

Tačiau, be gerų veikalo pusių, pažymėtini kai kurie egzegetiniai trūkumai. Pvz., kalbėdamas apie aklo pagydymą Jericho mieste, autorius sako: „Die Berichte der drei Synoptiker enthalten einige Widersprüche" (314 p.); galutina aiškinimo išvada skamba štai kaip: „Der Widerspruch zwischen Mt—Mk einerseits und Lk andrerseits bleibt also bestehen" (315 p.). Bet reikia pastebėti, kad labai apytikris dalyko išsprendimas glūdi skyrime senojo ir naujojo Jericho miesto. Be to, argi jau visiškai negalima suponuoti, kad įvyko du pagydymai?

Mader I., Viereiniges Evangelium oder Evangelienharmonie[2], Münster in W. 1936, 68 in 8°.

Veikale yra sugrupuoti keturių evangelistų aprašomi faktai pagal vietą ir laiką.

Merk A., Novum Testamentum graece et latine[2], Roma 1935, 40* + 853 × 2 in 16°, cum 4 tabulis, impressum in charta tenui, ligatum tela 18 lir.

Tai naujausias, geriausias ir naudojimui patogiausias kritiškas Naujojo Įstatymo leidinys. Išleido Romos Šv. Rašto Institutas. Teksto kritikos aparatą labai gerai paruošė to paties Instituto N. Įstatymo profesorius A. Merk S. I. Įvedamoje leidinio dalyje yra įdėti lotyniško ir graikiško teksto kodeksų katalogai. Kiekvieno puslapio išnašose yra pažymėti kodeksų tekstų varijantai. Leidinio gale yra pridėti Jeruzalės ir Palestinos žemėlapiai. Apskritai, leidinyje yra išlaikyti visi teksto kritikos reikalavimai.

Merk A., Novum Testamentum graece, apparatu critico instructum, Roma 1936, 38* + 853 in 16°, cum 4 tabulis geographicis, tela religatum, editio in charta magis forti 11 lir., editio in charta tenui 13 lir.

Merk A., Actus Apostolorum graece cum apparatu critico., Roma 1936, 120 in 16°, 2,50 lir.

Merk A., Evangelium secundum Lucam graece cum apparatu critico, Roma 1936, 122 in 16°, 2,50 lir.

Perrella G. M., I Luoghi Santi (studio critico — divulgativo sul loro valore storico), Piacenza 1936, 434 in 8°, 22 lir.

Tai plati ir gera monografija apie dabartinių šventųjų Palestinos vietų istorinę reikšmę. Apie šias vietas čia kalbama tuo atžvilgiu, kiek jos sutampa su N. Įstatyme minimomis Palestinos vietomis. Kalbamosios vietos čia nagrinėjamos ta eile, kuria jos išeina aikštėn evangelistų aprašyta-

me Kristaus gyvenime. Veikale įdėti 82 fotografijos vaizdai, 2 Jeruzalės ir 1 Palestinos žemėlapiai. Veikalas užima žymią vietą biblinės geografijos ir archeologijos rašinių eilėje.

Pirot L., Les Saints Evangiles, St. Matthieu — St. Marc (La Sainte Bible IX), Paris 1935, XVIII + 612 in 8°.

Šios Šv. Rašto komentorių serijos veikaluose paduodamas lotyniškas aiškinamos knygos tekstas, francūzų kalba vertimas iš originalinių tekstų ir labai geras egzegetinis bei teologinis komentorius.

Rovigatti A., Con San Paolo (Alcuni insegnamenti tolti dalle „Lettere"), Roma 1936, 93 in 8°, 2,50 lir.

Salvadori G., Lezioni dal Vangelo[2], Roma 1936, 245 in 16°, 7 lir.

Veikalas yra rinkinys paskaitų iš Evangelijos imtomis temomis. Suskirstytas į šias dalis: 1. Evangelija ir dabartiniai laikai, 2. Pamokslas nuo kalno, 3. Viešpaties maldos aiškinimas, 4. „Sveika Marija" maldos aiškinimas, 5. Šventoji Šeima, 6. Mokslas apie turtus ir 7. Įvairūs kiti klausimai. Autorius, gražiu, retorišku stiliumi komentuodamas Evangeliją, taikyna jos mintis mūsų laikams ir sprendžia aktualius klausimus ypač socialiniu atžvilgiu.

Vannutelli P., L'originalità dell' Evangelio di Marco, Milano 1935, 14 in 8°.

Nors trumpa, bet pakankamai gili šv. Morkaus Evangelijos autentiškumo studija.

Vannutelli P., Evangelia synoptice secundum graecum textum disposita, Torino 1936, XVI + 850 in 16°.

Vogt E., Syria in Sacra Scriptura, Romae 1936, 32 in 8°, 3,50 lir.

Čia aprašoma Romos Šv. Rašto Instituto daryta mokslo tikslu kelionė į Syriją 1935 m. Įdėta 19 vaizdų fotografijų. Rašinys yra labai naudingas gilesniam biblinės geografijos pažinimui.

Vogt F., Das Ehegesetz Jesu, Freiburg in Br. 1936, VIII + 186 in 8°, 5 mark.

Veikale aiškinamos egzegetiniu kanonistiniu atžvilgiu šios N. Įstatymo vietos: Mat. 19, 3—12; 5, 27 — 32; Mork. 10, 1 — 12; Luk. 16, 18.

Voseté I.-M., De Passione et Morte Jesu Christi (Studia Theologiae Biblicae Novi Testamenti III), Romae 1937, VIII + 398 in 8°, 32,50 lir.

Kristaus kančia yra istoriniu atžvilgiu aprašyta paraleliniu synoptikų pasakojimu: Mat. 26—27, Mork. 14—15, Luk. 22—23; prie šių pridėtinas Jon. 13—19. O doktrinalinį Kristaus kančios aiškinimą yra išdėstęs šv. Povilas, kuris dėl to yra vadinamas Kristaus kryžiaus ir mirties teologu. Taip istorinio, taip doktrinalinio Kristaus kančios pasakojimo platus aiški-

nimas yra šiame labai vertingame veikale, kurį parašė mokslininkų tarpe plačiai žinomas „Angelicum"o universiteto Romoje Šv. Rašto profesorius I.-M. Vosté O. P. Veikalas tinka ne tik N. Įstatymo egzegezės studentams, kuriems jis labiausiai yra parašytas, bet ir visiems kunigams, ypač pamokslininkams, kuriems jis yra labai rekomenduotinas. Pažymėtina tai, kad autorius pakankamais argumentais įrodo nuomonę, kurią Judas, išdavęs Kristų, drauge su kitais apaštalais dalyvavo Eucharistijos puotoje. Todėl pamokslininkai, kurie, prieš bendrą šių dienų egzegetų nuomonę, kalba apie šią pirmą šventvagišką komuniją, nėra peiktini. Autorius, kaip daugelyje kitų savo veikalų, taip ir šiame patiekia skaitytojui labai plačią biblijografiją prie atskirų klausimų. Visi autoriaus veikalai pasižymi lengvu, gražiu stiliumi.

Vosté I.-M., De Baptismo, Tentatione et Transfiguratione Iesu (Studia Theologiae Biblicae Novi Testamenti II), Romae 1934, 178 in 8°, 12,50 lir.

Zarb S., De Historia Canonis Utriusque Testamenti[2], Romae 1934, 567 in 8°, 35 lir.

Miscellanea Biblica, edita a Pontificio Instituto Biblico ad celebrandum annum XXV, Romae 1934; I 316 in 8°, 20 lir. ir II 406 in 8°, 30 lir.

Tai svarbių mokslinių rašinių, liečiančių ir Senąjį, ir Naująjį Įstatymą, rinkinys.

I tome yra įdėti, pvz., šie rašiniai: B. Alfrink, Die Schlacht bei Megiddo und der Tod des Josias (53—64); J. Bonsirven, Le péché et son expiation selon la Théologie du Judaïsme palestinien au temps de J.-C. (93—116); P. Gächter, Zur Textablteilung von Evangelienhandschriften (181—200); U. Holzmeister, Vom angeblichen Verstockungszweck der Parabeln (201—244); P. Ketter, Zur Lokalisierung der Blindenheilung bei Jericho (291—298), ir t. t.

II tome yra įdėti, pvz., šie rašiniai: E. A. Mader, Mambre, eine Stätte der Biblischen Uroffenbarung im Lichte der neuesten Ausgrabungen (37—56); J. B. Schaumberger, Das Bussedikt des Königs von Ninive bei Jonas 3, 7.8 in keilschriftlicher Beleuchtung (123—134); L. Semkowski, De morte Sennacherib quid e documentis recens inventis statui possit (148—160); A. M. Vitti, L'ambiente vero della Lettera agli Ebrei (245—276); V. Larranaga, El proemio — transición de Act. 1, 1—3 en los metodos literarios de la historiografia griega (311—374); A. Merk, Codex Evangeliorum et Actuum ex collectione Chester Beatty (375—406), ir t. t.

Teol. Lic. P. Kučinskas

Apologetika ir dogmatinė teologija

B i l z J., Einführung in die Theologie, Freiburg i. Br. 1935, VIII + 168 in 8°, 3,60 mark.

Veikale nagrinėjami šie dalykai: teologijos santykis su tikėjimu ir Bažnyčia, teologijos laisvė ir jos svarba gyvenime, teologijos santykiai su filosofija ir kitais mokslais, teologo mokslinis ir asketinis pasirengimas ir kt.

Veikalas parašytas suglaustai, aiškiai. Jis tikrai rekomenduotinas, ypač studentams teologams.

B r o s c h J., Das Wesen der Häresie, Bonn 1936, 120 in 8°, 3,80 mark.

Autorius ereziją apibrėžia šitaip: „Die Häresie ist eine aus mangelndem Glauben (Zweifel) entspringende, zum völligen Unglauben hinzielende, durch Loslösung einer Einzelwahrheit aus dem Organismus des Offenbarungsgutes entstandene Absonderung von der Kirche, mit der Tendenz selber Kirche zu werden“ (112 p.). Toks apibrėžimas gal kiek skiriasi nuo įprasto erezijos apibrėžimo; bet turint galvoje, kad autorius ereziją nagrinėja kaipo sistemą, toks apibrėžimas visai suprantamas.

Veikalas parašytas moksliškai.

K ö s t e r s L u d w i g, Die Kirche unseres Glaubens[2], Freiburg i. Br. 1935, X + 264 in 8°.

M o o c k W., Aufbau der Kulturen, Paderborn 1937, 7,80 mark.

Autorius pradžioje pasako, kaip supranta kultūrą, toliau kalba apie santykius tarp religijos ir kultūros, dar toliau apie tai, kiek kai kurie mokslai, pvz., teologija, yra davę kultūrai ir t. t.

Veikalas parašytas rimtai. Tos rūšies literatūroje bus bene vienas iš paskesniųjų veikalų.

M o r a n J., Alpha et Omega. Theses quaedam selectae de Deo uno et trino, creante et elevante et de Novissimis, Vigornii (Worcester) 1935, IX + 180 in 8°, 2 dal.

Autorius nagrinėja ne ištisai kiekvieną paminėtąjį traktatą, bet tik atskiras jų tezes, klausimus, iš viso 25. Klausimus gvildena trumpai. Kiekvienam jų ar daliai jų skirdamas dažniausiai po vieną argumentą. Mėgsta priekaištus ir į juos atsakymus. Kalba aiškiai; vengia didžiųjų tarp kat. teologų pasitaikančių ginčų.

P i c k l J o s e f, Messiaskönig Jesus in der Auffassung seiner Zeitgenossen[2], München 1935, 286.

Veikale trys dalys: pirmoji — Aus Jesus Leben und Leiden, antroji — Archäologisches ir trečioji — Kritische Belege.

Veikalas skirtas platesnei šviesuomenei, bet su didele nauda gali pa-

skaityti ir kiekvienas teologas, nes veikalas parašytas ne tik šiltai, bet ir moksliškai.

S c h e e b e n Mathias Jos., Die bräutliche Gottesmutter (Aus dem Handbuch der Dogmatik herausgehoben und für weitere Kreise bearbeitet von C. F e c k e s), Freiburg i. B. 1936, XVI + 202 in 8°, 3,40 mark.

Tai dalis žinomo Scheeben'o veikalo „Handbuch der Dogmatik". Tik suminkštinta, pritaikyta pasaulininkams inteligentams. Bet ir suminkštintas veikalas savo gilių minčių vis dėlto nepraranda.

S o i r o n, T h a d d ä u s, Heilige Theologie, Regensburg 1935, 178 in 8°, 3,20 mark.

Tractatus de Novissimis quem praesertim ex annotationibus G. van N o o r t concinnavit J. P. V e r h a a r, Hilversum 1935, 140 in 8°.

Van Noort žinomas yra savo teologijos vadovėliais. Jis mėgstamas ypač studentų teologų, nes pasižymi aiškumu, turiningumu ir trumpumu. Skaitytojas greit susivokia, ką autorius norėjo pasakyti. Juo remdamasis, skaitytojas lengvai pagauna Bažnyčios skelbiamų tiesų tikrąją prasmę. Panašiai galima pasakyti ir apie šį Verhaar'o išleistą traktatą.

Su vienu kitu autoriaus pasakymu bei tvirtinimu gal ne visi teologai tesutiks, bet tai veikalo vertės nemažina.

V o n i e r A n s g a r, Die Persönlichkeit Christi (Aus dem Englischen übertragen von Winfred E l l e r h o r s t), Freiburg i. Br. 1935, VIII + 208 in 8°, 2,60 mark.

Iš knygos antraštės gali atrodyti, kad veikale kalbama apie Kristaus gyvenimą, Jo asmenybę. Bet šis veikalas savo turiniu yra daugiau christologinis traktatas, kuriame kalbama apie Dievo Žodžio įsikūnijimą, Kristaus žinojimą, galėjimą kentėti ir kt.

Veikalas skiriamas labiau platesnei visuomenei. Bet ir teologas gali rasti vieną kitą naują mintį.

Dr. Pr. Venckus

Bažnytinės teisės

B e n e d e t t i Y., Ordo iudicialis processus canonici instruendi (pro curiis et tribunalibus dioecesanis), Turino 1935, 166 in 8°, 8 lir.

Knyga svarbi tuo, kad įdėtos yra procesualinės bažnytinės teisės ir pridėtos įvairios proceso raštų formos.

B e r u t t i C., Institutiones iuris canonici, I: Normae generales, Augustae Taurinorum 1936, 184 in 8°, 12 lir.

Rašinyje išdėstyti bažnytinių teisių šaltiniai ir Kodekso I. C. kn. I. Autorius Friburgo universiteto profesorius.

Cappello T. M., Summa iuris canonici, Romae 1936, III 566 in 8°, 16 lir.

Veikalas moralinis ir juridinis. Trūksta kritiškumo.

Chelodi I. — Dalpiaz V., Ius poenale et ordo procedendi in iudiciis criminalibus iuxta Codicem I. C.[4], Tridenti 1935, 192 in 8°.

Siaurokas rašinys.

Ciprotti P., De consummatione delictorum attento eorum elemento obiectivo in iure canonico, Romae 1936, 1 dal. 100 in 8°, 10 lir.

Clemens R., Personalité morale et personalité juridique, Paris 1935, 272 in 8°.

Moralinio ir juridinio asmens sąvoka komplikuota, bet dalykas įdomus teorijoje ir labai svarbus gyvenime. Autorius skiria moralinį ir juridinį asmenį ir plačiai išdėsto juridinio asmens sąvokos istoriją. Rašinys platus ir daug nušviečia dalyką.

Clynn J. C., The Promotor of Justice (disertacija), Washington 1936, 337 in 8°.

Labai platus veikalas. Ta tema platesnio nėra jokia kalba parašyto.

Douville A., De la dispense, Quebec 1935, 160 in 12° (Daktarato disertacija).

Planas geras. Darbas platokas, bet neapdirbtas.

Fanfani L. I., De iure parochorum[2], Taurini — Romae 1936, 562 in 8°, 20 lir.

Gottlob Th, Der kirchliche Amtseid der Bischöfe, Bonn 1936, 188 in 8°.

Labai plati studija. Parašyta gerai.

Hagen A., Pfarrei und Pfarrer, Rotterburg a. N. 1935, 272 in 8°, 7,20 mark.

Veikalo turinys: parapijos ir klebono apibrėžimas, padalinamas, klebono teisės, priedermės ir t. t.

Veikalas platokas ir naudingas studentams ir net klebonams.

Matthaeus Conte a Coronata, Institutiones iuris canonici ad usum cleri et scholarum, IV: De delictis et poenis, Taurini 1935, 680 in 8°, 30 lir.

Vidutinio vertumo knyga.

Meysztowicz V., Dobra kościelne jako przedmiot uprawnienia w prawie W. Księstwa Litewskiego, Wilno 1935, 168 in 8°, 66 zl.

Medžiaga suskirstyta į keturis perijodus: I — iki 1387 m., II — iki 1430 m., III — iki 1632 m. ir IV — iki 1795 m. Veikalas parašytas moksliškai ir kritiškai. Panaudota daug įvairių dokumentų ir vartojami originaliniai dokumentų tekstai. Rašinys tinka ir bažnytinių teisių studiozams, ir Bažnyčios istorininkams.

M y r c h a M. A., Dowód ze świadków w prawie kanonicznym (disertacija), Lublin 1936, 164 in 8°.

P l o e c h l W., Das Eherecht des Magisters Gratianus, Leipzig und Wien 1935, 113 in 8°, 6 6 mark.

Speciali moterystės tiesių istorijos studija.

P r ü m m e r D., Manuale iuris canonici[6], Frieburg i. Br. 1934, 756 in 8°, 11,20 mark.

Tai, galima sakyti, perefrazuotas Kodeksas I. C. Veikalas skiriamas bažnytinių teisių vadovėliu. Bet jis tam reikalui absoliučiai netinka — ne vadovėlio metodu parašytas ir t. t. Ir šiaip jau nedaug teduoda naudos — nieko naujo ir ypatingo, o Kodeksą I. C. kiekvienas pats gali perefrazuoti.

R e i l l y P., Residence of Pastors, Washington 1935, 81 in 8°.

R e t z b a c h A., Das Recht der katholischen Kirche nach dem Codex Juris Canonici, Freiburg i. Breisgau, 582 in 8°, 6 mark.

Bažnytinių teisių konspektas. — Nieko naujo.

S c a l f a t i F u s c o G., La clausola „rebus sic stantibus" nel diritto internazionale, Napoli 1936, 98 in 8°, 20 lir.

Savotiška ir speciali tema.

S c h a r n a g l A., Katholisches Eherecht, München 1935, 239 in 8°, 4,80 mark.

Veikalas pritaikytas labiausiai Vokietijai, Austrijai ir Šveicarijai. Nieko ypatingo.

S t a n t o n W. A., De societatibus sive vivorum sive mulierum in communi viventium sine votis, Halifax (Ceanada) 1935, 188 in 8°.

T i m l i n B. T., Conditional matrimonial consent, au historical synopsis and commentary (daktarato disertacija), Washington 1934, 367 in 8°.

Labai plačiai išdėstytos sąlyginių sutuoktuvių bažnytinės teisės. Specijali tema. Rašinys tinka gilesnėms moterystės teisių studijoms.

V a n H o v e A., De rescriptis, Mechliniae 1936, 286 in 8°, 50 fr.

Veikalas padalintas į dvi dalis: 1. De modo concedendi et impetrandi rescripta a primordiis usque ad Codicem nostrum ir 2. De principiis iuridicis quibus rescripta moderantur.

Labai platus veikalas. Šia tema platesnio nėra. Parašytas gerai.

V e r m e e r s c h A. et C r e u s e n I., Epitome iuris canonici[3], Mechliniae 1936, I — III 688, 655, 472 in 8°, 27, 40 belg.

Veikalas kritiškas, platokas ir svarbus tuo, kad jame išdėstytos visos bažnytinės teisės. Tik stilius sunkokas, bet vis dėlto suprantamas ir neblogas.

Veikalą galima rekomenduoti bažnytinių teisių vadovėliu.

W a g n o n H., Concordats et droit international (fondement, élaboration, valeur et cessation du droit concordataire), Gembloux 1935, 440 in 8°, 75 fr.

Gerai ir plačiai parašytas veikalas.

W a n e n m a c h e r F., Canonical evidence in marriage cases, Philadelphia 1935, 412 in 8°, 3,50 dol.

Platus ir praktiškas procesualinių moterystės teisių veikalas.

W e i e r J,. Der kanonische Weihetitel (rechtshistorisch und rechtsdogmatisch gewürdigt — disertacija), Würzburg 1936, 66 in 8°.

W e r n z Fr. — V i d a l P., Jus canonicum, IV, 2: Magisterium ecclesiasticum; Bona temporalia eorumque administratio, Romae 1935, 358 in 8°, 25 lir.

Visam klasiškam Fr. Wernz'o pataisytam veikalui „Jus decretalium", dabar pavadintam „Jus canonicum" išleisti betrūksta VI tom. „De delictis et poenis" ir I tom. „De normis generalibus". Be šio veikalo nė vienas kanonistas negali išsiversti. Todėl nekantriai laukiama „huius operis" galo.

Z u b k a J., Tytuł kanoniczny do święcień dla duchowieństwa świeckiego w szczególności tytul służby diecezji (disertacija), Lublin 1935, 188 in 8°.

Dr. P. Malakauskis

Įvairios knygos

G r ö b e r C., Gott, Freiburg i. Br. 1937, 74 in 8°, 0,60 mark. (Herder).

Turinys: 1. Gott, die Ur-Tatsache, 2. Gott, der Ur-Grund und 3. Gott, das Ur-Geheimnis.

Rašinys parašytas populiariškai. Veikia ne tik protą, bet ir širdį.

S u v a ž i a v i m o D a r b a i (red. J. Eretas ir Ant. Salys), Kaunas 1937, II 472 in 8°.

Tai antrojo L. K. Mokslininkų ir Mokslo Mėgėjų 1936. II. 24—25 suvažiavimo paskaitų rinkinys. Išleido L. K. Mokslo Akademija.

Turinys: I. Suvažiavimo problema: Šių dienų dvasios krizė: 1. J. E r e t a s, Quid de nocte? (Kelias ir etapai į šių dienų dvasios krizę [1—44]) ir 2. S t. Š a l k a u s k i s, Ideologiniai dabarties krizių pagrindai (45—80); II. Teologija — Religija — Bažnyčia: 1. V. B o r i s e v i č i u s, Šiandieninio lietuvio kataliko religinio charakterio bruožai (83—98), 2. S t. G r u o d i s, Negimusios gyvybės panaikinimas teologijos mokslo šviesoje (99—111), 3. Vysk. P. B ū č y s, Mūsų dorovės atgaivinimo reikalu (112—124) ir 4. Vysk. P. B ū č y s, Rusai stačiatikiai ir sentikiai Lietuvoje; III. Filosofija — Psichologija — Pedagogika: 1. V y s k. M R e i n y s, Subjektyvaus objektyvaus problema (145—155), 2. J. G i r n i u s, Pastaba

apie egzistencializmą (156—158), 3. A n t. M a c e i n a, Ideologiniai šių dienų pedagogikos pagrindai (159 + 194) ir 4. O. N o r u š y t ė, Dorinis auklėjimas šeimoje (195—216); IV. Kalba — Literatūra — Menas: 1. A n t. S a l y s, Kalbotyra mokyklinių kalbų dėstyme (219—232), 2. J. A m b r a z e v i č i u s, Naujosios lietuvių literatūros idėjinės ir forminės linkmės (233—246) ir 3. J. G r i n i u s, Prancūzai integralinės poetikos kūryboje (247—256); V. Istorija: J. T o t o r a i t i s, Būdingieji Sūdavos arba Užnemunės istorijos bruožai (259—282); VI. Teisė: J. Ž a g r a k a l y s, Pozityvinės teisės krizė (285—297) ir 2. Pr. S i r ū n a s, Teisės pozityvizmo krizė (298—302); VII. Sociologija: 1. P r. K u r a i t i s, Nacionalizmas krikščioniškosios doktrinos šviesoje, 2. S t. B a č k i s, Pijaus XI socialinės idėjos (324—335), 3. P r. D i e l i n i n k a i t i s, Organinė valstybė (336—359) ir 4. O. L a b a n a u s k a i t ė, Moterų darbo problema (360—369); VIII. Gamta — Geografija: 1. A n t. P u o d ž i u k y n a s, Šių dienų fizikos pasaulivaizdžio bruožai (357—388) ir 2. K. P a k š t a s, Lietuva eikumenos erdvėje (389—399); IX. Mūsų Mirusieji: 1. J. T a r v y d a s, Marija Pečkauskaitė 1877—1930 (403—415), 2. Z. I v i n s k i s, Antanas Alekna 1872—1930 (416—424) ir 3. K. K a v e c k a s, Juozas Naujalis 1869—1934 (425—432); X. Mūsų Mokslininkai — Sukaktuvininkai: vysk. K. Paltarokas (435—438), prof. Dr. St. Šalkauskis (439—445) ir prof. Dr. Pr. Dovydaitis (446—454), ir XI. Mūsų darbai: St. Y l a, Antrasis L. K. Mokslininkų ir Mokslo Mėgėjų suvažiavimas 1936 m. (457—471).

Už veikalo vertumą kalba patys rašinių autorių vardai ir temos. Už jį taip pat kalba redaktorių pavardės . Bepridėtina tai, kad veikalas gražiai išleistas ir su juo susipažintina kiekvienam mokslo mėgėjui.

Redaguoja ord. prof. *Dr. P. Malakauskis*

Teol. - Filosofijos Fakulteto leidiniai

I Knygos

1. P. Malakauskis, Moterystės teisės,[2] Kaunas 1932, 511, 6 lt.
2. P. Būčys, Teologijos enciklopedijos kursas, Marijampolė 1925 (nebėra).
3. J. Eretas, Henrich Seuse, Kaunas 1929, 640, 50 lt.
4. J. Eretas, Meister Eckehart, Kaunas 1930, 146, 1 lt.
5. J. Eretas, Jonas Tauleris, Kaunas 1930, 128, 1 lt.
6. J. Grinius, O. V. Milašius — poetas, Kaunas 1930, 196, 3 lt.
7. Pr. Kuraitis, Pagrindiniai gnoseologijos klausimai, Kaunas 1930, 104, 2 lt.
8. P. Malakauskis, Viešosios bažnytinės teisės, Kaunas 1931, 268, 2 lt.
9. Ant. Maliauskis, Teodiceja, Kaunas 1931, 180, 2,50 lt.
10. J. Eretas, Vokiečių literatūros istorija, Kaunas 1931, 250. 5,50 lt.
11. Pr. Venckus, Fundamentalinės teologijos paskaitos, Kaunas 1932, 40, 0,50 lt. (įvadas); Kaunas 1931, 1 dal. 192, 3 lt.; Kaunas 1935, 4 dal. 84, 1,50 lt.
12. Pr. Kuraitis, Ontologija, Kaunas 1931, I 207, 4 lt.; Kaunas 1933, II 168, 3 lt.
13. P. Malakauskis, Bažnytinių teisių šaltiniai, Kaunas 1931, 117, 2 lt.
14. P. Malakauskis, Bažnytinė cenzūra ir draudžiamosios knygos, Kaunas 1931, 0,50 lt.
15. J. Grinius, Putino lirika, Kaunas 1932, 107, 1 lt.
16. P. Malakauskis, Bažnytinės teisės (įvadas), Kaunas 1932, 120, 2 lt.
17. J. Eretas, Goethe, Kaunas 1933, 286, 4 lt.
18. P. Malakauskis, Baudžiamosios teisės,[2] Kaunas 1934, 335, 5 lt.
19. P. Malakauskis, Prigimtinė teisė[2], Kaunas 1936, 168, 3 lt.
20. Z. Ivinskis, Lietuvos prekyba su Prūsais, Kaunas 1934, I dal. 208, 4 lt.
21. St. Šalkauskis, Bendrieji pedagogikos pagrindai[2], Kaunas 1935, 53, 1 lt.
22. St. Gruodis, Negimusios gyvybės panaikinimas, Kaunas 1935, 130, 2 lt.
23. Ant. Maliauskis, Etika, Kaunas 1935, I dal. 192, 4 lt.
24. Ant. Maceina, Kultūros filosofijos įvadas, Kaunas 1936, 224, 5 lt.
25. J. Ambrazevičius, Vaižgantas, Kaunas 1936, 192, 4 lt.
26. P. Malakauskis, Dvi numirusių vietos — kapinės ir krematorija, Kaunas 1936, 54, 0.50 lt.

II. Žurnalai

1. „Soter“ (religijos mokslų žurnalas):

1924 m. — 1 lt.	2(1932) — 1 lt.
1925 „ — 1 „	1(1933) — 1 „
1926 „ — 1 „	2(1933) — 1 „
1927 „ — 1 „	1(1934) — 1 „
1928 „ — 1 „	2(1934) — 1 „
1929 „ — 1 „	1(1935) — 2 „
1930 „ — 1 „	2(1935) — 2 „
1(1931) „ — 1 „	1(1936) — 3 „
2(1931) „ — 1 „	2(1936) — 3 „
1(1932) „ — 1 „	1(1937) — 3 „

2. „Logos“ (filosofijos žurnalas):

1922 m. — 1 lt.	1931 m. — 1 lt.
1923 „ — 1 „	1932 „ — 1 „
1924 „ — 1 „	1933 „ — 1 „
1925 „ — 1 „	1(1934) „ — 1 „
1926 „ — 1 „	2(1934) „ — 1 „
1927 „ — 1 „	1(1935) „ — 2 „
1928 „ — 2 „	2(1935) „ — 2 „
1929 „ — 1 „	1(1936) „ — 4 „
1930 „ — 1 „	2(1936) „ — 2 „

3. „Athenaeum (kalbos, literatūros ir istor...

1(1930)	— 1 lt.	1933 m.	—
2(1930)	— 1 „	1934 „	—
1(1931)	— 1 „	1935 „	—
2(1931)	— 1 „	1(1936) „	— 3 „
1932 m.	— 2 „	2(1936) „	— 3 „

Visų Teol.-Filosofijos Fakulteto leidinių komisijonierius yra Šv. Kazimiero Draugijos Centrinis Knygynas Kaune.

Dr. P. Malakauskio rašiniai

1. Kryžiaus kelias (vertimas iš Antanavičiaus), Kaunas 1913 (nebėra),
2. Ar moteris Joanna kadaise buvo papa? Kaunas 1913; Kaunas ²1930; Kaunas ³1931, 18 in 16°.
3. Krikščionijos laimėjimas 313, Kaunas 1913.
4. Vyskupų rinkimas, Kaunas 1919.
5. Moterystės teisės², Kaunas 1932, I—XVI + 511 in 8°.
6. Diecezinis sinodas, Kaunas 1926, 16 in 8°.
7. Civilinės jungtuvės, Kaunas 1926, 32 in 16°.
8. Baudžiamosios teisės, Kaunas 1928; Kaunas ²1934, I—XII + 335 in 8°.
9. Konkordatai ir Lietuvos konkordatas, Kaunas 1928, 40 in 8°.
10. Katalikiška mokykla, Kaunas 1929, 46 in 8°.
11. Katalikiškos draugijos, Kaunas 1930, 52 in 8°.
12. Bažnytinė cenzūra ir draudžiamosios knygos, Kaunas 1931, 30 in 8°.
13. Viešosios bažnytinės teisės, Kaunas 1931, I—X + 268 in 8.
14. Dvasiškių teisės, privilegijos ir priedermės, Kaunas 1931, 35 in 8°.
15. Bažnytinių teisių šaltiniai, Kaunas 1931, 117 in 8°.
16. Bažnytinės teisės (įvadas), Kaunas 1932, I—VII+120 in 8°.
17. Moterystė, Kaunas 1933, 66 in 24°.
18. Prigimtinė teisė, Kaunas ²1936, 168 in 8°.
19. Dvi numirusių vietos — kapinės ir krematorijus, Kaunas 1936, 54 in 8°.
20. Laidojimas, Kaunas 1937, 118 in 8°.

Akc. „Spindulio" B-vės spaustuvė